

ISSN: 1848-2228

HRVATSKO FILOZOFSKO DRUŠTVO
CROATIAN PHILOSOPHICAL SOCIETY
KROATISCHE PHILOSOPHISCHE GESELLSCHAFT
ASSOCIAZIONE CROATA DI FILOSOFIA

33. DANI FRANE PETRIĆA
33rd DAYS OF FRANE PETRIĆ
33. FRANE-PETRIĆ-TAGE
33. GIORNI DI FRANCESCO PATRIZI

Cres, Hrvatska, 21. – 27. rujna 2025
Cres, Croatia, September 21–27, 2025
Cres, Kroatien, 21. – 27. September 2025
Cherso, Croazia, 21 – 27 settembre 2025

Pokrovitelji 33. *Dana Frane Petrića*

Predsjednik Republike Hrvatske
Zoran Milanović

Primorsko-goranska županija

Patrons of the 33rd *Days of Frane Petrić*

President of the Republic of Croatia
Zoran Milanović

Primorje-Gorski Kotar County

Suorganizatori *Dana Frane Petrića*

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu

Hrvatsko bioetičko društvo

Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu

The co-organizers of the *Days of Frane Petrić*

Institute for Social Research in Zagreb

Croatian Bioethical Society

Faculty of Croatian Studies of the University of Zagreb

SADRŽAJ / CONTENTS

Organizacijski odbor i Programski odbori / Organization Committee and Programme Committees	7
Uvod / Introduction	9
• <i>Pojam budućnosti u filozofiji, znanosti i društvu /</i> <i>The Concept of the Future in Philosophy, Science and Society</i>	11
• <i>Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu /</i> <i>Croatian Philosophy and Culture in Interaction and Context</i>	19
Program / Programme	23
• <i>Simpozij Pojam budućnosti u filozofiji, znanosti i društvu / The Concept</i> <i>of the Future in Philosophy, Science and Society Symposium</i>	25
• <i>Simpozij Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu / Croatian</i> <i>Philosophy and Culture in Interaction and Context Symposium</i>	43
Sažeci izlaganja / Paper abstracts	53
• <i>Simpozij Pojam budućnosti u filozofiji, znanosti i društvu / The Concept</i> <i>of the Future in Philosophy, Science and Society Symposium</i>	55
• <i>Simpozij Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu / Croatian</i> <i>Philosophy and Culture in Interaction and Context Symposium</i>	135
Adresar izlagača / Addresses of the speakers	181
• <i>Simpozij Pojam budućnosti u filozofiji, znanosti i društvu / The Concept</i> <i>of the Future in Philosophy, Science and Society Symposium</i>	183
• <i>Simpozij Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu / Croatian</i> <i>Philosophy and Culture in Interaction and Context Symposium</i>	192
Donatori 33. Dana Frane Petrića / Donors of the 33rd Days of Frane Petrić	197
Kronologija Dana Frane Petrića 1992. – 2025. / Chronology of the Days of Frane Petrić 1992–2025	201
Knjige u izdanju Hrvatskog filozofskog društva / Books published by the Croatian Philosophical Society	207
Bilješke / Notes	221

Organizacijski odbor Dana Frane Petrića /
Organization Committee of the Days of Frane Petrić

Ivo Džinić (Zagreb), *predsjednik/President*, Lidija Knorr (Zagreb), *glavna tajnica/Chief Secretary*, Jan Defrančeski (Zagreb), *glavni tajnik/Chief Secretary*, Mira Matijević (Zagreb), *poslovna tajnica/Business Secretary*, Sead Alić (Zagreb), Eva D. Bahovec (Ljubljana), Pavo Barišić (Zagreb), Ivan Bekavac Basić (Zagreb), Isuf Berisha (Prishtina), Igor Čatić (Zagreb), Ante Čović (Zagreb), Bruno Ćurko (Split), Jelena Dunato (Cres), Igor Eterović (Rijeka), Predrag Finci (London), Michael George (Fredericton), Marin Gregorović (Cres), Josip Guć (Split), Luka Janeš (Zagreb), Ljudevit Fran Ježić (Zagreb), Mislav Ježić (Zagreb), Hrvoje Jurić (Zagreb), Kristijan Jurjako (Cres), Nevad Kahteran (Sarajevo), Ivica Kelam (Osijek), Denis Kos (Zagreb), Marko Kos (Zagreb), Tomislav Krznar (Zagreb), Gottfried Küenzlen (München), Mislav Kukoč (Zagreb), Alpar Lošonc (Novi Sad), Nenad Malović (Zagreb), Ivica Martinović (Dubrovnik/Zagreb), Ana Maskalan (Zagreb), Béla Mester (Budapest), Željka Metesi Deronjić (Zagreb), Maria Muccillo (Roma), Arto Mutanen (Helsinki), Tomáš Nejšlechba (Olomouc), Luka Perušić (Zagreb), Boško Pešić (Osijek), Tomislav Petković (Zagreb), Ivan Platovnjak (Ljubljana), Josip Pope (Cres), Mirjana Rupčić (Cres), Walter Salković (Cres), Marija Selak Raspudić (Zagreb), Željka Stašić (Cres), Goran Sunajko (Zagreb), Matija Mato Škerbić (Zagreb), Fulvio Šuran (Pula), Iris Tićac (Rijeka), Nives Triva (Šibenik), Lino Veljak (Zagreb/Beograd), Ivana Zagorac (Zagreb)

Programski odbor simpozija
Pojam budućnosti u filozofiji, znanosti i društvu /
Programme Committee of The Concept of the Future in Philosophy,
Science and Society Symposium

Ana Maskalan (Zagreb), *predsjednica/President*, Matija Vigato (Zagreb), *tajnica/Secretary*, Mira Matijević (Zagreb), *poslovna tajnica/Business Secretary*, Eva D. Bahovec (Ljubljana), Gregory Claeys (London), Milan M. Ćirković (Beograd), Ivana Greguric (Zagreb), Boris Gunjević (Cambridge), Hrvoje Jurić (Zagreb), Ivana Milojević (Edinburgh), Luka Perušić (Zagreb), Roberto Poli (Trento), Jennifer Wagner-Lawlor (University Park), Lino Veljak (Zagreb/Beograd), Iris Vidmar Jovanović (Rijeka), Martina Volarević (Osijek)

Programski odbor simpozija
Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu /
Programme Committee of the
Croatian Philosophy and Culture in Interaction and Context Symposium

Bruno Ćurko (Split), *predsjednik/President*, Josip Guć (Split), *tajnik/Secretary*, Mira Matijević (Zagreb), *poslovna tajnica/Business Secretary*, Ivo Džinić (Zagreb), Luka Janeš (Zagreb), Mislav Kukoč (Zagreb), Ivan Perković (Zagreb)

33. DANI FRANE PETRIĆA

Uvod

33rd DAYS OF FRANE PETRIĆ

Introduction

POJAM BUDUĆNOSTI U FILOZOFIJI, ZNANOSTI I DRUŠTVU

Ana Maskalan, Matija Vigato

Predsjednica i tajnica Programskoga odbora simpozija

Pojam budućnosti u filozofiji, znanosti i društvu

*Filozofija će steći svijest sutrašnjice, pristranost za budućnost,
znanje nade, ili će ostati bez ikakva znanja.*

Ernst Bloch

Hrvatsko filozofsko društvo, nadahnuto geslom njemačkog filozofa Ernsta Blocha (1885.–1977.), 2025. godine u Cresu organizira međunarodni znanstveni simpozij *Pojam budućnosti u filozofiji, znanosti i društvu*. Na njemu će se okupiti osamdesetak sudionika iz Hrvatske i inozemstva. Zašto, uopće, simpozij o budućnosti? Zaoštrene globalne rasprave o sudbini svijeta i civilizacije čine filozofskim i znanstvenim imperativom tematizaciju pojma budućnosti, razotkrivanje zamki njegove kolokvijalne (samo)razumljivosti i njegovo smještanje u širi, spram budućnosti ambivalentan društveni kontekst. Promišljati budućnost ujedno znači otvoriti je mnoštvu perspektiva: ontološkoj, epistemološkoj, etičkoj, estetičkoj i političkoj, ali i onima koje tek čekaju da budu otkrivene.

U ontologiji i metafizici jedno je od temeljnih pitanja može li budućnost imati vlastiti ontološki status te kako promišljati njezinu zbiljnost u terminima potencijalnosti, mogućnosti ili nužnosti. Može li se govoriti o postojanju onoga što još nije postalo? Prema eternalizmu, budućnost postoji istodobno s prošlošću i sadašnjošću, što nadilazi naše iskustvo linearnog protoka vremena, ali pronalazi uporište u teoriji relativnosti. Nasuprot tomu, prezentizam i teorija rastućeg bloka odbacuju postojanje budućnosti, a time i mogućnost da budući događaji utječu na prošle (retrokauzalnost).

Iz perspektive filozofije vremena budućnost se često promatra kao rezultat protoka vremena, koji slijedi prošlost i sadašnjost i čije se konture dohvaćaju tek spekulativnim putem. U kontekstu filozofije povijesti budućnost dobiva na značaju paralelno s prosvjetiteljskim razumijevanjem povijesti kao linearne i vođene idejom napretka. Za Kanta, primjerice,

budućnost predstavlja vrijeme odrastanja koje prati odbacivanje svih autoriteta – političkih i religijskih, dok za Hegela budućnost obećava slobodu u punini ljudskoga. Budućnost, kako ističe Bloch, egzistira u području »još-ne-svjesnog, još-ne-postalog«, pa je prepuna potencijala, golicaajući čovjekovu maštu, hraneći njegovu nadu i izazivajući njegove strahove. Težnja prema neostvarenome, a onda i budućem, univerzalno je obilježje ljudskosti: oblik je to nadilaženja i transcendiranja postojećega u smjeru ostvarenja potpunije slobode čovjeka i boljega svijeta koji ga okružuje. Otuda čovjekova usmjerenost na »vizije budućih mogućnosti«, utopije, budućnosne imaginarije ili scenarije budućnosti. No tko su realizatori tih vizija, arhitekti budućnosti? Reformatori ili revolucionari? Najugroženiji i najnesretniji, kojima promjena sadašnjosti znači egzistencijalnu nužnost? Filozofi? Ili pak oni koji imaju na raspolaganju alate promjene – znanstvene, tehničke, tehnološke, političke, duhovno-religijske, umjetničke i druge? Koja je uloga mašte u zamišljajima budućnosti i zahtijeva li naziranje njezinih kontura dobro poznavanje i kritiku društvene stvarnosti?

U razmatranjima budućnosti u etici i filozofiji politike, suvremena kriza mišljenja (bolje) budućnosti ili »pristranosti za budućnost« često je praćena kritikom ideje napretka kao zapadnjačke ideologije koja vodi u kolonizaciju i destrukciju života, gubitkom vjere u čovjekove intelektualne i moralne sposobnosti oblikovanja boljega svijeta te sumnjom u alate – prije svega znanstvene i tehnološke – koji umjesto u utopiju vode u apokalipsu. To osobito dolazi do izražaja u kontekstu dalekosežne moći suvremenih znanstvenih dostignuća i njihova spasiteljskog potencijala s jedne strane, te destruktivnih implikacija s druge, otvarajući brojna etička pitanja odgovornosti prema čovjeku budućnosti i budućnosti čovječanstva. Pritom se neizbježno postavlja pitanje dolazi li s krizom mišljenja budućnosti i do krize čovjeka kao takvog te je li time historija, svedena na niz ponavljajućih sadašnjosti, došla do svojeg kraja. S druge strane, na tragu Berdjajeva i suvremenih duhovnih pokreta, kao i Hansa Jonasa i njegove ekološko-etičke kritike utopije, otvara se pitanje vodi li orijentacija spram budućnosti instrumentalizaciji sadašnjosti, odnosno njezinu žrtvovanju u ime još-ne-postojećeg čovjeka budućnosti. U determinističkom (i fatalističkom) ključu postavlja se i pitanje treba li možda mišljenje i kreiranje budućnosti prepustiti nekom drugom – ne-ljudskom, onostranom, bilo da je riječ o *božanskoj* ili *umjetnoj inteligenciji*.

Slojevitost samog pojma budućnosti pokazuje, međutim, da ga ni filozofija, uključujući i svoje etičke i političke dimenzije, ne može iscrpiti u potpunosti. Njegovo razumijevanje traži širi dijalog sa znanošću, umjetnošću, tehnologijom i društvenom praksom. Upravo stoga simpozij *Pojam budućnosti u filozofiji, znanosti i društvu* otvara prostor interdisciplinarnim raspravama. U tom će se okviru razmatrati bioetika, pedagogija budućnosti i uloga znanja u kapitalizmu, umjetničke i urbanističke vizije nadolazećeg te teološke refleksije o nadi, konačnosti i eshatološkim horizontima. Posebna se pozornost posvećuje tehnici i tehnologiji – umjetnoj inteligenciji, biotehnologiji i digitalnoj kulturi – kao i utopijama i distopijama koje oblikuju kulturno pamćenje i društveno sanjanje. Filozofska refleksija tako se povezuje s aktualnim izazovima, od klimatske krize i održivog razvoja do novih oblika digitalne i medijske stvarnosti.¹ Sve se to odvija u sklopu 33. Dana Frane Petrića u Cresu, koji se ove godine održavaju uz suorganizaciju Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu. Sudjelovanje Instituta dodatno naglašava interdisciplinarni karakter simpozija: filozofske uvide o budućnosti nadopunjuju empirijska i društveno-znanstvena istraživanja, osobito u području odgoja i obrazovanja, ekologije, urbanizma, mladih i društvenih promjena.

Osobitu težinu programu simpozija daju doprinosi dvojice plenarnih izlagača: profesor Roberto Poli sa Sveučilišta u Trentu, nositelj UNESCO-ove Katedre za anticipatorne sustave i utemeljitelj poslijediplomskog studija društvenog predviđanja, te profesor emeritus Gregory Claeyss s Royal Holloway, Sveučilišta u Londonu, međunarodno priznati istraživač utopijskih i distopijskih tradicija i autor niza knjiga, među kojima je i *Utopianism for a Dying Planet* (Princeton, 2022). Njihova izlaganja usmjeravaju raspravu u dva ključna smjera: teorijsko-metodološki okvir budućnosnih studija te kritičko suočavanje s aktualnim globalnim prijetnjama i mogućnostima.

Dodatni okvir dijalogu pruža okrugli stol *Tehnobudućnosti i granice ljudskog*, posvećen istraživanju granica egzistencije, slobode i odgovornosti u doba nadolazećih tehnologija – od umjetne inteligencije i njezine podrške neurodivergentnim osobama, preko rodno uvjetovanih povreda

¹ Simbolično, i u pripremi ove knjižice sažetaka korištena je umjetna inteligencija, ponajprije u prevodenju i lekturi, što potvrđuje njezinu sveprisutnu ulogu i u znanstvenom radu.

deepfake pornografije, do bioetičkih dvojbi oko surogatstva. U susretu različitih perspektiva nastoji se rasvijetliti na koje sve načine nove tehnologije razotkrivaju i uznemiruju granice bivanja čovjekom.

Kulturno-umjetnički dio programa donosi i filmsku dimenziju: prikazat će se dokumentarni film *Blum – Gospodari svoje budućnosti* nagrađivane bosanskohercegovačke redateljice Jasmile Žbanić. Film kroz životnu priču Emerika Bluma, vizionara i utemeljitelja sarajevskog Energoinvesta, istražuje pitanje kako pojedinac može preuzeti vlast nad vlastitom sudbinom i ostvariti ono što se u jednom trenutku činilo tek utopijskim snom. Na taj način, projekcija ne nudi samo umjetnički doživljaj, nego i snažan poticaj za promišljanje odnosa između osobne hrabrosti, društvene odgovornosti i mogućnosti da se budućnost oblikuje iznutra, vlastitim djelovanjem i stvaralačkom energijom.

Zaključno vrijedi podsjetiti da se upravo 2025. godine obilježava 140. obljetnica rođenja Ernsta Blocha, filozofa nade i utopije. Njegova filozofija nas i dalje podsjeća da budućnost nije tek zastrašujući prizor od kojeg treba odvratiti pogled, niti laka i sigurna nagrada na dohvat ruke, već izazov koji zahtijeva aktivno, kritičko i stvaralačko mišljenje te (su)djelovanje u sadašnjosti. Ovaj simpozij predstavlja korak u tom smjeru.

THE CONCEPT OF THE FUTURE IN PHILOSOPHY, SCIENCE, AND SOCIETY

Ana Maskalan, Matija Vigato

President and Secretary of the Programme Committee of *The Concept of the Future in Philosophy, Science, and Society* Symposium

Philosophy will have conscience of tomorrow, commitment
to the future, knowledge of hope, or it will have no more knowledge.

Ernst Bloch

Inspired by the maxim of the German philosopher Ernst Bloch (1885–1977), the Croatian Philosophical Society is organizing in 2025, in the town of Cres, an international scholarly symposium *The Concept of the Future in Philosophy, Science, and Society*. The event will bring together around eighty participants from Croatia and abroad. Why a symposium on the future, after all? The sharpening global debates about the future of the world and civilization make it imperative to philosophically and scientifically address the concept of the future, to uncover the pitfalls of its colloquial (self-)evidence, and to situate it within a broader social and cultural context marked by ambivalence toward the future. To reflect on the future also means to open it to a multitude of perspectives: ontological, epistemological, ethical, aesthetic, and political, as well as those still awaiting discovery.

In ontology and metaphysics, one of the fundamental questions is whether the future can have its own ontological status and how to think about its reality in terms of potentiality, possibility, or necessity. Can we speak of the existence of what has not yet come to be? According to eternalism, the future exists simultaneously with the past and the present, which goes beyond our experience of the linear flow of time but finds support in the theory of relativity. In contrast, presentism and the theory of the growing block reject the existence of the future and, with it, the possibility that future events might affect the past (retrocausality).

From the perspective of the philosophy of time, the future is often viewed as a result of the passage of time, following the past and the pre-

sent, and whose contours can only be grasped speculatively. In the context of the philosophy of history, the future gained prominence alongside the Enlightenment understanding of history as linear and guided by the idea of progress. For Kant, for example, the future represents the time of maturation that entails the rejection of all authorities – political and religious – while for Hegel, the future promises freedom in the fullness of the human. The future, as Bloch emphasized, exists in the realm of the “not-yet-conscious, not-yet-become,” and is therefore full of potential: teasing human imagination, feeding hope, and provoking fear. The striving toward the unrealized, and thus toward the future, is a universal feature of humanity: it represents a form of overcoming and transcending the present in pursuit of fuller human freedom and a better world. Hence, humanity’s orientation toward “visions of future possibilities,” utopias, imaginaries of the future, or scenarios of what is to come. But who are the realizers of these visions, the architects of the future? Reformers or revolutionaries? The most vulnerable and the most afflicted, for whom changing the present is an existential necessity? Philosophers? Or those who hold in their hands the tools of change – scientific, technical, technological, political, spiritual-religious, artistic, and others? What role does imagination play in conceiving the future, and does anticipating its contours require profound knowledge and critique of social reality?

In ethical and political philosophy, the contemporary crisis of thinking about (a better) future, or of having a “bias toward the future”, is often accompanied by a critique of the idea of progress as a Western ideology that leads to colonization and the destruction of life, by a loss of faith in humanity’s intellectual and moral capacities to shape a better world, and by suspicion of the very tools – above all scientific and technological – that, instead of leading to utopia, may lead to apocalypse. This is particularly evident in the far-reaching power of modern scientific achievements and their salvific potential on the one hand, and their destructive implications on the other, opening numerous ethical questions of responsibility toward the human being of the future and the future of humanity itself. This inevitably raises the question: does the crisis of thinking about the future also entail a crisis of humanity as such, and has history, reduced to a sequence of recurring presents, thereby reached its end? On the other hand, following Berdyaev and contemporary spiritual movements, as well as Hans Jonas

and his ecological-ethical critique of utopia, one may ask whether orientation toward the future leads to the instrumentalization of the present – its sacrifice in the name of the not-yet-existent human being of the future. From a deterministic (and fatalistic) standpoint, one may also ask whether thinking and shaping the future should perhaps be entrusted to another – non-human, transcendent entity, whether *divine* or *artificial intelligence*.

The very complexity of the concept of the future shows, however, that philosophy, including its ethical and political dimensions, cannot exhaust it on its own. Understanding it requires a broader dialogue with science, art, technology, and social practice. It is for this reason that the symposium *The Concept of the Future in Philosophy, Science, and Society* opens a space for interdisciplinary debate. Within this framework, discussions will address bioethics, the pedagogy of the future, and the role of knowledge in capitalism, artistic and urban visions of what is to come, as well as theological reflections on hope, finitude, and eschatological horizons. Special attention will be given to technology – artificial intelligence, biotechnology, and digital culture – and to the utopias and dystopias that shape cultural memory and social imagination. Philosophical reflection thus connects directly with contemporary challenges, from the climate crisis and sustainable development to new forms of digital and media reality.² All of this takes place as part of the 33rd Days of Frane Petrić in Cres, which this year are being held in co-organization with the Institute for Social Research in Zagreb. The Institute's participation further underscores the interdisciplinary character of the gathering: philosophical insights into the future are complemented by empirical and social-scientific research, especially in the fields of education, ecology, urbanism, youth, and social change.

Adding particular gravity to the program are the contributions of two plenary speakers: Professor Roberto Poli of the University of Trento, holder of the UNESCO Chair in Anticipatory Systems and founder of the postgraduate program in social forecasting, and Professor Emeritus Gregory Claeys of Royal Holloway, University of London, an internationally recognized scholar of utopian and dystopian traditions and author of numerous works, including *Utopianism for a Dying Planet* (Princeton, 2022). Their

² Symbolically, artificial intelligence was also used in preparing this book of abstracts, primarily for translation and proofreading, which confirms its ubiquitous role in scientific work.

lectures guide the discussion in two key directions: the theoretical and methodological framework of futures studies, and the critical confrontation with current global threats and opportunities.

An additional framework for the dialogue is provided by the roundtable *Techno Futures, Human Limits*, dedicated to exploring the boundaries of existence, freedom, and responsibility in the age of emerging technologies – from artificial intelligence and its support for neurodivergent individuals, through gender-based harms of deepfake pornography, to bioethical dilemmas surrounding surrogacy. By bringing diverse perspectives into conversation, the roundtable seeks to illuminate the many ways in which new technologies reveal and unsettle the boundaries of being human.

The cultural and artistic part of the program also brings a cinematic dimension: the documentary *Blum – Masters of Their Own Destiny* by award-winning Bosnian director Jasmila Žbanić will be screened. Through the life story of Emerik Blum, visionary and founder of Sarajevo's Energoinvest, the film explores the question of how an individual can take command of their own destiny and realize what once seemed to be no more than a utopian dream. In this way, the screening offers not only an artistic experience, but also a powerful stimulus for reflecting on the relation between personal courage, social responsibility, and the possibility of shaping the future from within, through one's own action and creative energy.

Finally, it is worth recalling that the year 2025 marks the 140th anniversary of the birth of Ernst Bloch, the philosopher of hope and utopia. His philosophy continues to remind us that the future is not merely a terrifying vision to turn away from, nor an easy and certain reward within reach, but a challenge that demands active, critical, and creative thinking as well as (co-)action in the present. This symposium represents a step in that direction.

HRVATSKA FILOZOFIJA I KULTURA U INTERAKCIJI I KONTEKSTU

Bruno Ćurko, Josip Guć

Predsjednik i tajnik Programskoga odbora simpozija
Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu

Znanstveno-kulturna manifestacija *Dani Frane Petrića* ulazi u svoju trideset treću godinu, čime potvrđuje svoj značaj kao jedan od najvažnijih događaja u hrvatskoj akademskoj zajednici i kulturi uopće. Premda se ova manifestacija redovito održava u čast znamenitog renesansnog filozofa Frane Petrića, ona ne predstavlja tek sjećanje na njegov rad, već i potiče kontinuirana istraživanja i rasprave o širokom obuhvatu filozofskih i kulturnih tema. Simpozij »Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu« dugogodišnji je temelj i pokretač cjelokupne manifestacije. On se fokusira na dublje razumijevanje i reinterpretaciju hrvatske filozofske misli u širem kontekstu globalne kulture.

Iz godine u godinu primjetan je upravo porast zanimanja sudionika za komparativne studije odnosa hrvatske filozofije i kulture s ostalima, osobito susjednima, pa je, pored ostalog, posebna sekcija posvećena hrvatsko-slovenskim filozofskim odnosima, a plenarno predavanje posvećeno je filozofskoj refleksiji hrvatskih i latvijskih koncepata identiteta. Na simpoziju se stalno tematizira i mjesto filozofije prakse u povijesti hrvatske filozofije, a ove se godine u tom kontekstu vrši i zagrebačko-budimpeštanska usporedba.

Stalne su teme simpozija one etičke, odgojne, estetske, medijske, bioetičke i uopće kulturne. One su pak mahom razmatrane kroz hrvatske filozofske i umjetničke autore iz prošlog stoljeća. Pri tome je osobito zanimljivo oživljavanje misli Marijana Tkalčića, koja je, s obzirom na pet prihvaćenih predavanja na temu, ove godine zaslužila posebnu sesiju. Posebna novost ove godine sociološka su razmatranja genocida, posebice Holokausta. U kontekstu simpozija to je još jedan pokazatelj izmjene dominantnog sadržaja koji predavači biraju – dok su nekada prevladavala izlaganja o starijoj hrvatskoj filozofiji, posljednjih godina prevladavaju sve suvremenije teme.

Simpozij nastavlja blizak kontakt s lokalnom zajednicom, koje je najvidljivije u formi okruglih stolova i javnih predavanja kao svakogodišnjih preddogađanja. Ove će godine javno predavanje o zdravstvu u Petrićevo doba održati creški liječnik i polihistor Juraj Sepčić. Pored toga, simpozij »Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu« ove godine okuplja 37 filozofa i znanstvenika te studenata iz Hrvatske i inozemstva, uključujući sudionike iz Bosne i Hercegovine, Latvije, Mađarske, Sjedinjenih Američkih Država i Slovenije. Posebno je značajno što iz godine u godinu sve veći broj međunarodnih sudionika prepoznaje važnost simpozija, što dodatno potvrđuje njegov status ključnog događaja za promicanje hrvatske filozofske i kulturne baštine na globalnoj razini.

CROATIAN PHILOSOPHY AND CULTURE IN INTERACTION AND CONTEXT

Bruno Ćurko, Josip Guć

President and Secretary of the Programme Committee of the
Croatian Philosophy and Culture in Interaction and Context
Symposium

The scientific and cultural conference *Days of Frane Petrić* is entering its thirty-third year, confirming its significance as one of the most important events in the Croatian academic community and culture in general. This event is held annually in honour of the renowned Renaissance philosopher Frane Petrić. As well as commemorating his work, it encourages continued research and discussion on a variety of philosophical and cultural topics. The symposium “Croatian Philosophy and Culture in Interaction and Context” has been the foundation and driving force of the entire Days of Frane Petrić conference for many years. It focuses on a deeper understanding and reinterpretation of Croatian philosophical thought in the broader context of global culture.

Year on year, there has been a noticeable increase in participants’ interest in comparative studies of Croatian philosophy and culture, especially in relation to neighbouring countries. For this reason, a special section is dedicated to Croatian-Slovenian philosophical relations and a plenary lecture is devoted to philosophical reflections on Croatian and Latvian concepts of identity. The role of the philosophy of praxis in the history of Croatian philosophy is also a recurring topic of discussion at the symposium. This year, a comparison between Zagreb and Budapest is also being conducted in this context.

The symposium’s core themes are ethics, education, aesthetics, the media, bioethics, and culture in general. These themes are mostly considered through Croatian philosophical and artistic authors from the last century. Of particular interest is the revival of the ideas of Marijan Tkalčić, who, given the five lectures on this topic, warranted a special session this year. Another novelty this year is the consideration of genocide from a sociological perspective, particularly the Holocaust. This is another indicator of a

change in the dominant content chosen by lecturers at the symposium: while presentations on older Croatian philosophy used to predominate, more contemporary topics have become prevalent in recent years.

The symposium continues to engage closely with the local community, most visibly through roundtable discussions and public lectures held as annual pre-events. This year, Cres physician and polymath Juraj Sepčić will give a public lecture on healthcare in Petrić's time. Apart from that, this year's symposium "Croatian Philosophy and Culture in Interaction and Context" will bring together 37 philosophers, scientists and students from Croatia and abroad, including participants from Bosnia and Herzegovina, Hungary, Latvia, Slovenia, and the United States of America. It is particularly significant that year after year more and more international participants recognize the importance of the symposium, which further confirms its status as a key event for the promotion of Croatian philosophical and cultural heritage at the global level.

33. DANI FRANE PETRIĆA

Program

33rd DAYS OF FRANE PETRIĆ

Programme

Simpozij
**POJAM BUDUĆNOSTI U FILOZOFIJI,
ZNANOSTI I DRUŠTVU**

Symposium
**THE CONCEPT OF THE FUTURE
IN PHILOSOPHY, SCIENCE AND SOCIETY**

NEDJELJA, 21. rujna 2025. / SUNDAY, 21 September 2025

Dolazak i smještaj sudionika u hotel *Kimen*, Cres /
Arrival and accommodation of participants at *Kimen* Hotel, Cres

18.00–19.30 Zajednica Talijana Cres / Comunità degli Italiani di Cherso

Javno predavanje / Public Lecture

ANA MASKALAN (Zagreb): Tko su autori i autorice budućnosti? / Who Are the Authors of the Future?

20.00 *Piće dobrodošlice i večera / Welcome drink and Dinner*

PONEDJELJAK, 22. rujna 2025. / MONDAY, 22 September 2025

9.00–10.00 *Otvaranje skupa i pozdravne riječi / Opening ceremony and welcoming speeches*

10.00–10.30 *Pauza / Break*

PLENARNO PREDAVANJE (engleski)
PLENARY LECTURE (English)

Predsjedava / Chairperson: ANA MASKALAN

10.30–11.00 ROBERTO POLI (Italy/Italija): The Difference Between Authentic and Non-Authentic Futures / Razlika između autentičnih i neautentičnih budućnosti

11.00–11.30 *Rasprava / Discussion*

11.30–11.45 *Pauza / Break*

Sekcija A (engleski) ::: Section A (English)
Philosophy of Time / Filozofija vremena

Predsjedava / Chairperson: ROMAN GLOBOKAR

11.45–12.00 MATEJA PEVEC ROZMAN (Slovenia/Slovenija): The Concept of the Future in Philosophy: A Comparison of Selected Ancient and Modern Perspectives and an Ethical Reflection / Koncept budućnosti u filozofiji: usporedba odabranih antičkih i modernih perspektiva te etičko promišljanje

12.00–12.15 MATIJA VIGATO (Croatia/Hrvatska): Is the Future Subjective, Objective – or Both? / Je li budućnost subjektivna, objektivna – ili oboje?

12.15–12.30 MICHAEL GEORGE (Canada/Kanada): Anticipating a Viable Future: The Possibility of Growth and Reversing Counterpositions (Asking Better Questions) / Anticipacija održive budućnosti: mogućnost nadraščanja i prevrednovanja suprotstavljenih stavova (postavljanjem boljih pitanja)

12.30–12.45 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B (hrvatski) ::: Section B (Croatian)
Budućnost znanja i obrazovanja / The Future of Knowledge and Education

Predsjedava / Chairperson: TOMISLAV KRZNAR

- 11.45–12.00 ROMAN ŠIMUNOVIĆ (Hrvatska/Croatia): Tko posjeduje znanje? Filozofska analiza intelektualnog rada u nadzornom kapitalizmu / Who Owns the Knowledge? A Philosophical Analysis of Intellectual Labour in Surveillance Capitalism
- 12.00–12.15 SLAĐANA ZUKOVIĆ, SENKA SLIJEPCHEVIĆ (Srbija/Serbia): Partnerstvo obitelji i škole: okvir za razvoj škole budućnosti usmjerene na zajednicu / Family-School Partnership: A Framework for Developing the Community-Centred School of the Future
- 12.15–12.30 STANISLAVA MARIĆ JURIŠIN, BORKA MALČIĆ (Srbija/Serbia): Škola budućnosti ili budućnost u školi – izazovi nastavničke profesije / The School of the Future or the Future in School – Challenges of the Teaching Profession
- 12.30–12.45 *Rasprava / Discussion*

Sekcija C (hrvatski) ::: Section C (Croatian)
Budućnost i etika / Future and Ethics

Predsjedava / Chairperson: IGOR ETEROVIĆ

- 11.45–12.00 MARKO JAKIĆ (Hrvatska/Croatia): Razlike Kantova i Hegelova pristupa etici i zalog za budućnost / Differences Between Kant's and Hegel's Approaches to Ethics and a Pledge for the Future
- 12.00–12.15 MARIJANA KOLEDNJAK (Hrvatska/Croatia): Etička imaginacija i odgovornost prema budućnosti: kritički doprinosi Hansa Jonasa i Luciana Floridija / Ethical Imagination and

Responsibility for the Future: Critical Contributions of Hans Jonas and Luciano Floridi

12.15–12.30 HRVOJE JURIĆ (Hrvatska/Croatia): Koncept budućnosti u bioetici i budućnost bioetike / Concept of the Future in Bioethics and the Future of Bioethics

12.30–12.45 *Rasprava / Discussion*

13.00 *Ručak / Lunch*

Sekcija A (engleski) ::: Section A (English)
Budućnost i mladi / Future and Youth

Predsjedava / Chairperson: ROKO UVODIĆ

15.00–15.15 SANDRA ANTULIĆ MAJCEN, ANDREJ NATERER, DUNJA POTOČNIK (Croatia/Hrvatska): Pandemic Generation? Disruptions, Discourses, and Youth Empowerment / Pandemij-ska generacija? Poremećaji, diskursi i osnaživanje mladih

15.15–15.30 DUNJA POTOČNIK, VLASTA ILIŠIN, ANJA GVOZDANOVIĆ (Croatia/Hrvatska): Youth Quality of Life: Reimagining Youth Future in an Age of Uncertainty / Kvaliteta života mladih: promišljanje budućnosti mladih u doba neizvjesnosti

15.30–15.45 ALEN TAFRA (Croatia/Hrvatska): Youth in the Age of Dystopia / Mladi u doba distopije

15.45–16.00 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B (hrvatski) ::: Section B (Croatian)
Prijelomi u mišljenju budućnosti / Turning Points in Thinking the Future

Predsjedava / Chairperson: GORAN SUNAJKO

- 15.00–15.15 BOŠKO PEŠIĆ (Hrvatska/Croatia): Nietzscheova predigra budućnosti / Nietzsche's Prelude to the Future
- 15.15–15.30 HAJRUDIN HROMADŽIĆ (Hrvatska/Croatia): Budućnost nakon prosvjetiteljstva / The Future after the Enlightenment
- 15.30–15.45 NIKOLA BOGIĆEVIĆ (Bosna i Hercegovina): Osloboditi svijet u nasilju: neurotička konstrukcija budućnosti / Liberating the World in Violence: A Neurotic Construction of the Future
- 15.45–16.00 *Rasprava / Discussion*

Sekcija C (hrvatski) ::: Section C (Croatian)
Između utopije i distopije / Between Utopia and Dystopia

Predsjedava / Chairperson: MARIJAN KRIVAK

- 15.00–15.15 LINO VELJAK (Hrvatska/Croatia): Budućnost između utopije i distopije / Die Zukunft zwischen Utopie und Dystopie
- 15.15–15.30 PAULA REM (Hrvatska/Croatia): Utopija, distopija i Jeremija / Utopia, Dystopia, and Jeremiah
- 15.30–15.45 GORAN REM (Hrvatska/Croatia): Ja sam budućnost / I am the Future
- 15.45–16.00 *Rasprava / Discussion*
- 16.00–16.15 *Pauza / Break*

Sekcija A (engleski) ::: Section A (English)
Future Orientations and Perspectives /
Orijentacije i perspektive budućnosti

Predsjedava / Chairperson: BÉLA MESTER

- 16.15–16.30 KARLO EKMEČIĆ (Croatia/Hrvatska): Future of an Individual / Budućnost individue
- 16.30–16.45 ARTO MUTANEN (Finland/Finska): Melioristic Future Orientation / Melioristička orijentacija prema budućnosti
- 16.45–17.00 IVAN PLATOVNJAK (Slovenia/Slovenija): The Spirituality of Hope in Christianity as an Alternative to the Philosophy of Fear and Scientific Determinism / Duhovnost nade u kršćanstvu kao alternativa filozofiji straha i znanstvenom determinizmu
- 17.00–17.15 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B (hrvatski) ::: Section B (Croatian)
Pedagogija budućnosti i izazovi znanja / Pedagogy of the Future
and the Challenges of Knowledge

Predsjedava / Chairperson: STANISLAVA MARIĆ JURIŠIN

- 16.15–16.30 ZVONIMIR KOMAR (Hrvatska/Croatia): Konstitutivnost Fichteova pojma budućnosti za pedagogiju / Foundational Character of Fichte's Idea of the Future for Pedagogy
- 16.30–16.45 TOMISLAV KRZNAR (Hrvatska/Croatia): Obrazovanje budućnosti – budućnost obrazovanja / Education of the Future – the Future of Education
- 16.45–17.00 JOSIP BERDICA (Hrvatska/Croatia): Budućnost akademske slobode u civilizaciji spektakla: ima li je? / The Future of Academic Freedom in the Civilisation of the Spectacle: Is There Any?

17.00–17.15 *Rasprava / Discussion*

17.15–17.30 *Pauza / Break*

17.30–19.00 ***Predstavljanje recentnih izdanja (hrvatski) /
Presentation of recent publications (Croatian)***

Predsjedava / Chairperson: MATIJA VIGATO

- Eva D. Bahovec: *Foucaultov kraljevski put. Između filozofije, povijesti i psihoanalize* [Foucault's Royal Road. Between Philosophy, History and Psychoanalysis], Ljubljana: Založba Univerze v Ljubljani, 2025.
- Željko Pavić: *Pod vidom vječnosti* [Sub Specie Aeternitatis], Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2025.
- Boško Pešić (ur.): *Iskustvo umjetnosti* [The Experience of Art], Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2025.
- Goran Sunajko: *Samotni šetač: filozofija i književnost Jean-Jacquesa Rousseaua* [The Solitary Walker: Philosophy and Literature of Jean-Jacques Rousseau], Zagreb: Durieux, 2024.
- Matija Mato Škerbić, Ivana Zagorac: *Bioetika sporta. Izazovi za budućnost sporta* [Bioethics of Sport. Challenges for the Future of Sport], Zagreb: Pergamena; Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, 2024.
- Tomislav Škerbić: *Umjetnost i sloboda* [Art and Freedom], Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2025.

Predstavljajući / Presenters: Eva D. Bahovec, Stjepan Radić, Marijan Krivak, Ana Maskalan, Goran Sunajko

19.00 *Večera / Dinner*

UTORAK, 23. rujna 2025. / TUESDAY, 23 September 2025

OKRUGLI STOL (engleski)
ROUND TABLE DISCUSSION (English)
Techno Futures, Human Limits / Tehnobudućnosti i granice ljudskog

Moderatorica / Moderator: MATIJA VIGATO

9.00–10.15 GÁBOR KOVÁCS (Hungary/Mađarska): Technology and the Human Condition – Perspectives on Human Freedom / Tehnologija i ljudsko stanje – perspektive ljudske slobode

SAŠA HORVAT (Croatia/Hrvatska): AI and the Becoming of Tomorrow / Umjetna inteligencija i budućnost u nastajanju

NATALIE NENADIC (United States of America/Sjedinjene Američke Države): Philosophy, Freedom, and the Gendered Harms of AI Deepfake Pornography / Filozofija, sloboda i rodno uvjetovane posljedice *deepfake* pornografije temeljene na umjetnoj inteligenciji

GENTIAN VYSHKA, EGI MALI, TEDI MANA (Albania/Albanija): Too Much of Techno: Mother Surrogacy in Albania / Previše *techno*: surogat majčinstvo u Albaniji

10.15–10.30 *Pauza / Break*

Sekcija A (engleski) ::: Section A (English)
Thinking the Future of Philosophy / Misliti budućnost filozofije

Predsjedava / Chairperson: NATALIE NENADIC

10.30–10.45 BOŠKO PEŠIĆ, MARTINA IVANOVIĆ (Croatia/Hrvatska): Future of (an) Epistemic Problem / Budućnost (jednog) epistemičkog problema

- 10.45–11.00 EVA D. BAHOVEC (Slovenia/Slovenija): Foucault and the Future of Philosophy / Foucault i budućnost filozofije
- 11.00–11.15 EMA LUNA LALIĆ, IRIS VIDMAR JOVANOVIĆ (Croatia/Hrvatska): The Future of Philosophy / Budućnost filozofije
- 11.15–11.30 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B (hrvatski) ::: Section B (Croatian)
Budućnost napretka i političke zajednice / The Future of Progress and Political Community

Predsjedava / Chairperson: ROMAN ŠIMUNOVIĆ

- 10.30–10.45 MARIN BEROŠ (Hrvatska/Croatia): Ima li kozmopolitizam budućnost? / Is There a Future for Cosmopolitanism?
- 10.45–11.00 NIKOLA NORŠIĆ, DAMJAN STANIĆ (Hrvatska/Croatia): Tko odlučuje kako će izgledati budućnost? Rousseau, John Gray i mit o napretku u doba umjetne inteligencije / Who Decides What the Future Looks Like? Rousseau, John Gray, and the Myth of Progress in the Age of Artificial Intelligence
- 11.00–11.15 MICHAL SLÁDEČEK (Srbija/Serbia): Napredak kroz autonomiju / Progress through Autonomy
- 11.15–11.30 *Rasprava / Discussion*

Sekcija C (hrvatski) ::: Section C (Croatian)
Principi mišljenja budućnosti: simetrija, predestinacija, otkrivenje / Principles of Thinking the Future: Symmetry, Predestination, Revelation

Predsjedava / Chairperson: ŽELJKA METESI DERONJIĆ

- 10.30–10.45 DŽEVAD ZEČIĆ (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina): Simetrija kao božanski princip uređenja svijeta kod Platona, Heisenberga i u determinističkom kaosu / Symmetry

as a Divine Principle of World Order in Plato, Heisenberg, and in Deterministic Chaos

- 10.45–11.00 BERNARDA ZORIČIĆ (Hrvatska/Croatia): Predestinacija budućnosti na temelju usporedbe Heraklitovih fragmenata i Dao De Jinga; vodi li tehnološki napredak primitivizmu? / Predestination of the Future Based on Heraclitus' Fragments and Dao De Jing; Is Technological Progress a Path Towards Primitivism?
- 11.00–11.15 ĆIRIL ČOH (Hrvatska/Croatia): Ivanovo *Otkrivenje* u svjetlu noetičke matematike / John's Revelation through the Lens of Noetic Mathematics
- 11.15–11.30 *Rasprava / Discussion*
- 11.30.–11.45 *Pauza / Break*

Sekcija A (engleski) ::: Section A (English)
Sustainability and the Future of Humankind / Održivost i budućnost
čovječanstva

Predsjedava / Chairperson: IRIS VIDMAR JOVANOVIĆ

- 11.45–12.00 JAN DEFRANČESKI (Croatia/Hrvatska): Telling the Stories of a Sustainable Future: Econarratives in Environmental Philosophy / Pripovijedanje priča o održivoj budućnosti. Ekonarrativi u filozofiji okoliša
- 12.00–12.15 ROMAN GLOBOKAR (Slovenia/Slovenija): Heuristics of Fear or Nihilism of Despair? Ethical Responses to Catastrophic Images of the Future / Heuristika straha ili nihilizam očaja? Etički odgovori na katastrofične slike budućnosti
- 12.15–12.30 FRANJO SOKOLIĆ (Croatia/ Hrvatska): Is There Any Future for Humankind? / Postoji li budućnost za ljudski rod?
- 12.30–12.45 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B (hrvatski) ::: Section B (Croatian)
Estetika budućnosti / Aesthetics of the Future

Predsjedava / Chairperson: MARTINA VOLAREVIĆ

- 11.45–12.00 LUCIJA PUŠONJIĆ (Hrvatska/Croatia): Estetika u doba algoritma: novi izazovi umjetničkog stvaranja / Aesthetics in the Age of Algorithms: New Challenges of Artistic Creation
- 12.00–12.15 ASTRIT SALIHU (Kosovo): »Zašto psi nisu plavi s crvenim točkama, a konji nisu fluorescentni?« (Budućnosna vizija u umjetnosti – Flusserov odjek kroz bioart) / “Why Aren’t Dogs Blue with Red Spots, and Horses Fluorescent?” (A Vision of the Future in Art – Flusser’s Resonance through Bioart)
- 12.15–12.30 ŽELJKA METESI DERONJIĆ (Hrvatska/Croatia): Ususret posthumanoj umjetnosti: gdje je čovjek? / Towards Posthuman Art: Where Is the Human?
- 12.30–12.45 *Rasprava / Discussion*

Sekcija C (hrvatski) ::: Section C (Croatian)
Čovjek, mišljenje i tehnika budućnosti / Human, Thinking and Technology of the Future

Predsjedava / Chairperson: KARLO EKMEČIĆ

- 11.45–12.00 SONJA TOMOVIĆ-ŠUNDIĆ (Crna Gora/Montenegro): Pojam budućnosti iz perspektive antropologije / The Concept of the Future from the Perspective of Anthropology
- 12.00–12.15 FRANJO MIJATOVIĆ (Hrvatska/Croatia): *(O)pušteno* u budućnost: odnos računajućeg mišljenja i smislenog promišljanja / *Releasing* into the Future: On the Relation between Calculative and Meditative Thinking

12.15–12.45 IGOR ČATIĆ (Hrvatska/Croatia): Filozofija alata / Philosophy of Tools

12.45–13.00 *Rasprava / Discussion*

13.00 *Ručak / Lunch*

14.30 Sastanak Organizacijskog odbora *Dana Frane Petrića* / Meeting of the Organization Committee of the *Days of Frane Petrić*

15.00 Obilazak grada Cresa uz stručno vodstvo / Explore the Town of Cres – Guided Tour

19.00 *Večera / Dinner*

20.30 Palača Moise, Cres / Moise Palace, Cres

Večer filma: projekcija dokumentarnog filma *Blum – Gospodari svoje budućnosti* (redateljica Jasmila Žbanić; BiH, 2024, 76 min., bosanski/engleski s engleskim titlovima) /

Film Screening: screening of the documentary *Blum – Masters of Their Own Destiny* (directed by Jasmila Žbanić; Bosnia and Herzegovina, 2024, 76 min; Bosnian/English with English subtitles)

SRIJEDA, 24. rujna 2025. / WEDNESDAY, 24 September 2025

Sekcija A (engleski) ::: Section A (English)
Education for the Future / Obrazovanje za budućnost

Predsjedava / Chairperson: ALEN TAFRA

- 9.00–9.15 ALEKSANDRA GOLUBOVIĆ, LAURA ANGELOVSKI
(Croatia/Hrvatska): Some Ideas about Future Education / Neke ideje o odgoju i obrazovanju budućnosti
- 9.15–9.30 LEUDITA MEJZINI (Kosovo): Enlightenment Pedagogy in the Age of AI: Rethinking Education with Rousseau and Kant / Prosvjetiteljska pedagogija u doba umjetne inteligencije: promišljanje obrazovanja s Rousseauom i Kantom
- 9.30–9.45 LUKA BORŠIĆ (Croatia/Hrvatska): The Future of Research on Women Philosophers: Between Fatigue and Broadening of Definitions / Budućnost istraživanja filozofkinja: između zamera i proširenja definicija
- 9.45–10.00 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B (hrvatski) ::: Section B (Croatian)
Budućnost kroz istraživanje i analizu / The Future through Research and Analysis

Predsjedava / Chairperson: SANDRA ANTULIĆ MAJCEN

- 9.00–9.15 ELMANA CERIĆ (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina): Epistemološke i etičke napetosti budućnosne pedagogije / Epistemological and Ethical Tensions of Future-Oriented Pedagogy

- 9.15–9.30 DRAŽENKO TOMIĆ (Hrvatska/Croatia): Vrednovanja sadašnjosti prerečena u slike budućnosti. Primjer iz starije hrvatske periodike / Projections of the Future as a Product of Today's Valuation. An Example from an Older Croatian Periodical
- 9.30–9.45 ROKO UVODIĆ, ANAMARIA KLASIĆ, ANĐELINA SVIRČIĆ GOTOVAC (Hrvatska/Croatia): Budućnost je već počela: zelena i urbana obnova na primjerima dobre prakse u Hrvatskoj / The Future Is Now: Green Urban Renewal through Examples of Good Practices in Croatia
- 9.45–10.00 *Rasprava / Discussion*

Sekcija C (hrvatski) ::: Section C (Croatian)
Filozofija i temporalnost / Philosophy and Temporality

Predsjedava / Chairperson: MICHAL SLÁDEČEK

- 9.00–9.15 GORAN SUNAJKO (Hrvatska/Croatia): Ideja budućnosti u pojmu povijesnog mišljenja: povodom 100. godišnjice rođenja Vanje Sutlića / The Idea of the Future in the Concept of Historical Thinking: On the Occasion of the 100th Anniversary of Vanja Sutlić's Birth
- 9.15–9.30 MARIJAN KRIVAK (Hrvatska/Croatia): Budućnost filozofije? NE... Filozofija »sada i ovdje« / The Future of Philosophy? No... Philosophy "Here and Now"
- 9.30–9.45 SANJA BOJANIĆ (Hrvatska/Croatia): Na raskrižju razumijevanja i življenja: *l'avenir* i budućnost / At the Crossroads of Understanding and Living: *L'avenir* and the Future
- 9.45–10.00 *Rasprava / Discussion*
- 10.00–10.15 *Pauza / Break*

Sekcija A (njemački) ::: Section A (German)
Zeit, Hoffnung und Zukunftspoesie / Vrijeme, nada i poezija budućnosti

Predsjedava / Chairperson: LINO VELJAK

- 10.15–10.30 STJEPAN RADIĆ (Kroatien/Hrvatska): Zeit – Linie – Zukunft / Vrijeme – Crta – Budućnost
- 10.30–10.45 TOMISLAV ZELIĆ (Kroatien/Hrvatska): „Zukunftspoesie“ oder die Religion des Herzens in der deutschsprachigen Literatur aus kroatischer Feder / »*Zukunftspoesie*« ili religija srca u književnosti na njemačkom jeziku iz hrvatskog pera
- 10.45–11.00 NENAD MALOVIĆ (Kroatien/Hrvatska): Christliche Hoffnung – Zukunft in der Gegenwart / Kršćanska nada – budućnost u sadašnjosti
- 11.00–11.15 *Rasprava / Discussion*

Sekcija B (hrvatski) ::: Section B (Croatian)
Budućnost i konačnost: smrt, eshaton, vrijeme /
Future and Finitude: Death, Eschaton, Time

Predsjedava / Chairperson: GORAN REM

- 10.15–10.30 MARTINA VOLAREVIĆ, LUCIJA LEVENTIĆ (Hrvatska/Croatia): Budućnost i smrt / Future and Death
- 10.30–10.45 MISLAV KUKOČ (Hrvatska/Croatia): *Carpe diem* sadašnjosti vs. *eshaton* budućnosti u filozofiji Alberta Camusa / *Carpe Diem* of the Present vs. *Eschaton* of the Future in the Philosophy of Albert Camus
- 10.45–11.00 VLASTA BAŠTIJAN (Hrvatska/Croatia): McTaggartov paradoks o vremenu / McTaggart's Paradox of Time
- 11.00–11.15 *Rasprava / Discussion*

Sekcija C (engleski) ::: Section C (English)
Between Hope and Fear: Images of the Future / Između nade i straha:
slike budućnosti

Predsjedava / Chairperson: JAN DEFRANČESKI

- 10.15–10.30 BÉLA MESTER (Hungary/Mađarska): Science in Cultural Memory, in the Mirror of Utopias and Dystopias / Znanost u kulturnom pamćenju, u ogledalu utopija i distopija
- 10.30–10.45 IGOR ETEROVIĆ (Croatia/Hrvatska): The Utopian Potential of Kant's Philosophy in the Development of the Human Mind and Body / Utopijski potencijal Kantove filozofije u razvoju čovjekova duha i tijela
- 10.45–11.00 ANA MASKALAN (Croatia/Hrvatska): Echoes of Hope, Shadows of Threat: Rethinking Utopia Today / Odjeci nade, sjene prijetnje: ponovno promišljanje utopije danas
- 11.00–11.15 *Rasprava / Discussion*
- 11.15–11.30 *Pauza / Break*

PLENARNO PREDAVANJE (engleski)
PLENARY LECTURE (English)

Predsjedava / Chairperson: HRVOJE JURIĆ

- 11.30–12.00 GREGORY CLAEYS (United Kingdom/Ujedinjeno Kraljevstvo): The Place of Dystopia in Our Future / Mjesto distopije u našoj budućnosti
- 12.00–12.30 *Rasprava / Discussion*
- 12.30–13.00 *Završna rasprava i zatvaranje simpozija /*
Closing Discussion and Closing of the Symposium

13.00 *Ručak / Lunch*

15.00 Polazak organiziranog autobusa za Zagreb / Departure of the organized bus to Zagreb

Simpozij
HRVATSKA FILOZOFIJA I KULTURA
U INTERAKCIJI I KONTEKSTU

Symposium
CROATIAN PHILOSOPHY AND CULTURE
IN INTERACTION AND CONTEXT

SRIJEDA, 24. rujna 2025. / WEDNESDAY, 24 September 2025

Dolazak i smještaj sudionika u hotel *Kimen* u Cresu /
Arrival and accommodation of participants at *Kimen* Hotel, Cres

18.00–19.00 Muzej Grada Cresa / City of Cres Museum

Javno predavanje (na hrvatskom) /
Public lecture (in Croatian)

Predsjedava / Chairperson: JELENA DUNATO

JURAJ SEPČIĆ (Hrvatska/Croatia): Zaštita zdravlja na otoku
Cresu u Petrićevo doba / Health Protection on the Island of
Cres in Petrić's Time

20.00 *Piće dobrodošlice i večera / Welcome drink and dinner*

ČETVRTAK, 25. rujna 2025. / THURSDAY, 25 September 2025

9.00–9.30 *Otvaranje skupa i pozdravne riječi /*
Opening ceremony and welcome speeches

**PLENARY LECTURE /
PLENARNO PREDAVANJE**

Predsjedava / Chairperson: BRUNO ĆURKO

9.30–10.30 MAIJA KŪLE (Latvia/Latvija): Philosophical Self-Reflection on National Culture: A Comparison of Croatian and Latvian Concepts of Identity in the 20th and 21st Centuries / Filozofska samorefleksija o nacionalnoj kulturi: usporedba hrvatskih i latvijskih koncepata identiteta u 20. i 21. stoljeću

10.30–10.45 *Pauza / Break*

**Croatian Philosophy in Context /
Hrvatska filozofija u kontekstu**

Predsjedava / Chairperson: IVAN PERKOV

10.45–11.00 RIHARDS KŪLIS (Lettland/Latvija): Nationale Identität und soziale Praxis / Nacionalni identitet i društvena praksa

11.00–11.15 BÉLA MESTER (Hungary/Mađarska): The Appearance of National Philosophies in East-Central Europe / Pojava nacionalnih filozofija u istočnoj i srednjoistočnoj Europi

11.15–11.30 GÁBOR KOVÁCS (Hungary/Mađarska): The Eastern European Centres of Critical Marxism in the Age of “Existing Socialism”: Zagreb and Budapest: The Praxis Group and the Budapest School of György Lukács’ Disciples / Istočno-europska središta kritičkog marksizma u dobu »realnog socijalizma« u Zagrebu i Budimpešti: praksisovci i budimpeštanska škola učenika Györgya Lukácsa

11.30–11.45 *Rasprava / Discussion*

11.45–12.00 *Pauza / Break*

**Slovenian-Croatian Philosophical Relations /
Slovensko-hrvatski filozofski odnosi**

Predsjedava / Chairperson: HRVOJE JURIC

- 12.00–12.15 EVA D. BAHOVEC (Slovenia/Slovenija): Between Zagreb and Ljubljana: Žižek, Foucault, and the Limits of Yugoslav Philosophy / Između Zagreba i Ljubljane: Žižek, Foucault i granice jugoslavenske filozofije
- 12.15–12.30 GAŠPER PIRC (Slovenia/Slovenija): Miščević's Duality: Between Croatia and Slovenia, Cosmopolitan Tradition and Analytic Breakthrough / Miščevićeva dualnost: Između Hrvatske i Slovenije, kozmopolitska tradicija i analitički proboj
- 12.30–12.45 MANCA ERZETIČ (Slovenia/Slovenija): Croatian-Slovenian Philosophical Relations: Sutlić and Urbančič / Hrvatsko-slovenski filozofski odnosi: Sutlić i Urbančič
- 12.45–13.00 *Rasprava / Discussion*
- 13.00 *Ručak / Lunch*

**Estetika /
Aesthetics**

Predsjedava / Chairperson: MATIJA VIGATO

- 15.00–15.15 MONIKA JURIC JANJIK (Hrvatska/Croatia): Antimuzikalni Kant: filozof koji nije volio glazbu / Anti-Musical Kant: The Philosopher Who Didn't Like Music
- 15.15–15.30 LEA MRAZ (Hrvatska/Croatia): Stvaranje slučaja: slučaj aporije suvremene muzike / Creation of Coincidence: The Case of Contemporary Music Aporia

15.30–15.45 TIN FRESL (Hrvatska/Croatia): Vuk-Pavlovićeva muzejska estetika u doba hiperprodukcije / Vuk-Pavlović's Museum Aesthetics in the Age of Hyperproduction

15.45–16.00 *Rasprava / Discussion*

16.00–16.15 *Pauza / Break*

**Filozofija kulture i medija /
Philosophy of Culture and Media**

Predsjedava / Chairperson: MONIKA JURIC JANJIK

16.15–16.30 DAMIR KUKIĆ (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina): Mediji i kultura: od emancipacije do tabloidizacije / Media and Culture: From Emancipation to Tabloidization

16.30–16.45 GORAN REM, PAULA REM (Hrvatska/Croatia): *Quorum projekt*, osječka komunikologija filozofije 80-ih / *Quorum Project*, Communication Studies of Philosophy in the 1980s Osijek

16.45–17.00 NIVES TRIVA (Hrvatska/Croatia): Đuka Begović kao apsurdni donhuanski junak / Đuka Begović as an Absurd Don Juan-Like Hero

17.00–17.15 *Rasprava / Discussion*

17.15–17.30 *Pauza / Break*

**Bioetika i kulturna zoologija /
Bioethics and Cultural Zoology**

Predsjedava / Chairperson: NIVES TRIVA

- 17.30–17.45 HRVOJE JURIC (Hrvatska/Croatia): Prapovijest, pretpovijest i povijest pojma integrativne bioetike / Prehistory, Protohistory, and History of the Concept of Integrative Bioethics
- 17.45–18.00 BRUNO ĆURKO (Hrvatska/Croatia): Životinje i biljke u rječniku Fausta Vrančića / Animals and Plants in Faust Vrančić's Dictionary
- 18.00–18.15 JOSIP GUĆ (Hrvatska/Croatia): Politička satira Miljenka Smoje kroz lik Šarka / The Political Satire of Miljenko Smoje through the Character of Šarko
- 18.15–18.30 *Rasprava / Discussion*
- 19.00 *Večera / Dinner*

PETAK, 26. rujna 2025. / FRIDAY, 26 September 2025

**Filozofska baština Marijana Tkalčića /
Philosophical Heritage of Marijan Tkalčić**

Predsjedava / Chairperson: IVAN SMILJANIĆ

- 9.00–9.15 JAN DEFRANČESKI (Hrvatska/Croatia): Uz filozofsku i pedagošku misao Marijana Tkalčića / On Marijan Tkalčić's Philosophical and Pedagogical Thought
- 9.15–9.30 MATIJA VIGATO (Hrvatska/Croatia): O Tkalčićevoj disertaciji »Metafizičko i spoznajno teorijsko značenje kauzaliteta i teleologije« / On Tkalčić's Dissertation "The Metaphysical and Gnoseological Significance of Causality and Teleology"
- 9.30–9.45 HRVOJE POTLIMBRZOVIĆ (Hrvatska/Croatia): Tkalčićeva kritika formalne logike / Tkalčić's Critique of Formal Logic
- 9.45–10.00 TOMISLAV ŠKRBIĆ (Hrvatska/Croatia): Tkalčićeva razmatranja o *novijoj idealističkoj estetici* / Tkalčić's Reflections on the *Recent Idealistic Aesthetics*
- 10.00–10.15 TOMISLAV KRZNAR (Hrvatska/Croatia): Odnos odgoja i filozofije u misli Marijana Tkalčića / The Relationship Between Education and Philosophy in the Thought of Marijan Tkalčić
- 10.15–10.45 *Rasprava / Discussion*
- 10.45–11.00 *Pauza / Break*

**Raznolikost hrvatske filozofije /
Diversity of Croatian Philosophy**

Predsjedava / Chairperson: HRVOJE POTLIMBRZOVIĆ

- 11.00–11.15 PAULA HERCEG (Hrvatska/Croatia): Značenje i aktualnost filozofije odgoja Pavla Vuk-Pavlovića / The Significance and Relevance of Pavao Vuk-Pavlović's Philosophy of Education
- 11.15–11.30 MATIJA VIGATO (Hrvatska/Croatia): Albert Bazala o odnosu subjekt-objekt / Albert Bazala on the Subject–Object Relation
- 11.30–11.45 IVAN SMILJANIĆ (Hrvatska/Croatia): Univerzalno značenje *Bhagavadgite* u misli Marijana Cipre / Universal Meaning of the *Bhagavad-Gītā* in the Thought of Marijan Cipra
- 11.45–12.00 *Rasprava / Discussion*
- 12.00–12.15 *Pauza / Break*

**Hrvatska filozofija u europskom kontekstu /
Croatian Philosophy in European Context**

Predsjedava / Chairperson: TOMISLAV KRZNAR

- 12.15–12.30 MISLAV KUKOČ (Hrvatska/Croatia): Eshatologijsko mišljenje hrvatske filozofije prakse / Eschatological Thought in Croatian Praxis Philosophy
- 12.30–12.45 DŽEVAD ZEČIĆ (Bosna i Hercegovina/Bosnia and Herzegovina): Arapska filozofska opravdanja za znanost astrologije unutar islamskog i kršćanskog konteksta / Arabic Philosophical Justifications for the Science of Astrology within the Islamic and Christian Contexts

- 12.45–13.00 LUKA JANEŠ (Hrvatska/Croatia), TOMA GRUICA (Austrija/Austria): Povijesni odjek Schellingove misli na tlu Republike Hrvatske – o 250. obljetnici rođenja velikog njemačkog filozofa / The Echo of Schelling's Thought on the Soil of the Republic of Croatia – on the 250th Anniversary of the Birth of the Great German Philosopher
- 13.00–13.15 LUCIJAN MOFARDIN (Hrvatska/Croatia): Komodifikacija apokalipse – reinventiranje svijeta ili konačni kraj? / Commodification of the Apocalypse – World Reinvention or the Final End?
- 13.15–13.30 *Rasprava / Discussion*
- 13.30 *Ručak / Lunch*

**Etika, društvo i tehnologija /
Ethics, Society, and Technology**

Predsjedava / Chairperson: MISLAV KUKOČ

- 15.30–15.45 RENATO MATIĆ, IVAN PERKOV (Hrvatska/Croatia): Aktualnost učenja o Holokaustu / The Relevance of Learning About the Holocaust
- 15.45–16.00 IVAN PERKOV, RENATO MATIĆ (Hrvatska/Croatia): Promicanje svijesti o Holokaustu među studentima u Hrvatskoj / Promoting Holocaust Awareness Among Students in Croatia
- 16.00–16.15 DAMIAN SRŠA (Hrvatska/Croatia): Oblikovani alatom: kako nas naše umjetne tvorevine mijenjaju / Shaped by Our Tools: How Our Technology Changes Us
- 16.15–16.30 LUKA PERUŠIĆ (Hrvatska/Croatia): Konstruiranje moralne snage / Constructing the Moral Power
- 16.30–16.45 *Rasprava / Discussion*
- 16.45–17.00 *Pauza / Break*

17.00–18.30 ***Predstavljanje recentnih izdanja /
Presentation of recent publications***

Predsjedava / Chairperson: JAN DEFRANČESKI

- Denis Bobanović: *Razgovor sa Markom Aurelijem* [*Conversation with Marcus Aurelius*], Zadar: Mala filozofija, 2024.
- Marin Beroš, Bruno Ćurko (ur./eds.), *EdUcators in the Classroom* [*Odgojitelji u učionici*], Pula: Juraj Dobrila University, 2025.
- Stefanija Kožić, Luka Janeš (ur./eds.), *Filozofija, bioetika i mentalno zdravlje* [*Philosophy, Bioethics, and Mental Health*], Zagreb: Centar za bioetiku FFRZ-a, 2024.
- Stjepan Štivić, Valentino Findrik, *Transhumanizam i kršćanstvo* [*Transhumanism and Christianity*], Zagreb: Centar za bioetiku FFRZ-a 2024.
- Tomislav Škrbić: *Umjetnost i sloboda* [*Art and Freedom*], Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 2025.

Predstavljajući / Presenters: Bruno Ćurko, Josip Guć, Luka Janeš, Ivan Perkov, Ivan Smiljanić

19.00 *Večera / Dinner*

SUBOTA, 27. rujna 2025. / SATURDAY, 27 September 2025

**Prošlost i budućnost hrvatske filozofije /
Past and Present of Croatian Philosophy**

Predsjedava / Chairperson: JOSIP GUĆ

10.00–10.15 RÓZSA BERTÓK, ZSÓFIA BÉCSI (Hungary/Mađarska): Patrizi and Artificial Intelligence / Petrić i umjetna inteligencija

10.15–10.30 NATALIE NENADIC (United States of America/Sjedinjene Američke Države): The Genesis of the Concept of Sexual Atrocities as Genocide: A Croatian and American Philosophical Story / Geneza koncepta seksualnih zločina kao genocida: hrvatska i američka filozofska priča

10.30–10.45 NINA RAVNIK PALKA (Slovenia/Slovenija): Caring (for) Cultural Heritage and Inclusiveness: Museums for Everybody / Briga za kulturno nasljeđe i uključivost: muzeji za sve

10.45–11.00 *Rasprava / Discussion*

11.00–11.30 *Zatvaranje skupa*

12.00 *Ručak / Lunch*

Odlazak sudionika / Departure of participants

33. DANI FRANE PETRIĆA

Sažeci izlaganja

33rd DAYS OF FRANE PETRIĆ

Paper abstracts

Simpozij
**POJAM BUDUĆNOSTI U FILOZOFIJI,
ZNANOSTI I DRUŠTVU**

Symposium
**THE CONCEPT OF THE FUTURE
IN PHILOSOPHY, SCIENCE AND SOCIETY**

Javno predavanje / Public lecture

ANA MASKALAN

*Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska /
Institute for Social Research in Zagreb, Croatia*

TKO SU AUTORI I AUTORICE BUDUĆNOSTI?

U javnom predavanju pod nazivom *Tko su autori i autorice budućnosti?* polazim od dvije osnovne pretpostavke. Prva je da čovjek posjeduje intelektualne i duhovne kapacitete zahvaljujući kojima može pozitivno utjecati na budućnost čovječanstva i svijeta u cjelini. U tom se smislu suprotstavljam suvremenim teorijskim pristupima koji čovjeku odriču mogućnost promjene društva i svijeta u smjeru realizacije bolje budućnosti. Druga pretpostavka je da su neke skupine ljudi, zahvaljujući vlastitim specifičnim osobinama, izgledniji autori budućnosti od drugih. Na prvi, iako ne i nužno ispravan, pogled čini se da budućnost stvaraju oni koji imaju najveću ekonomsku i političku moć a onda i, posljedično, najveći mogući utjecaj na sudbinu svijeta. Nasuprot tome, javlja se shvaćanje da budućnost stvaraju upravo oni kojima je sadašnjost nepodnošljiva i koji su najmotiviraniji mijenjati i sebe i društvo, dakle, obespravljeni, potlačeni i nesretni. Autori budućnosti su možda i oni čija mladost i optimizam pružaju najviše snage i hrabrosti za promjenu postojećega, ili pak oni, znanstvenici, izumitelji i inženjeri, kojima je životni poziv pozitivno doprinijeti bu-

dućnosti društva u kojem stvaraju. Naposljetku nudim odgovor na pitanje kako su filozofi kroz povijest oblikovali budućnost a kako (ako uopće) to čine danas.

WHO ARE THE AUTHORS OF THE FUTURE?

In the public lecture titled *Who Are the Authors of the Future?* I begin from two basic assumptions. The first is that human beings possess intellectual and spiritual capacities that enable them to have a positive impact on the future of humankind and the world as a whole. In this respect, I oppose contemporary theoretical approaches that deny humans the possibility of changing society and the world in the direction of realizing a better future. The second assumption is that certain groups of people, owing to their specific characteristics, are more likely than others to become the authors of the future. At first glance – though not necessarily correctly – it may appear that the future is shaped by those who wield the greatest economic and political power and thus exert the strongest influence on the destiny of the world. Conversely, there is the view that the future is created precisely by those for whom the present is intolerable and who are most motivated to change both themselves and society – the disenfranchised, the oppressed, and the afflicted. The authors of the future may also be the young, whose optimism and vitality offer the strength and courage to transform the existing order, or scientists, inventors, and engineers, whose vocation is to make a positive contribution to the future of the societies in which they live and work. Finally, I offer an answer to the question of how philosophers have shaped the future throughout history, and how (if at all) they continue to do so today.

Plenarna predavanja / Plenary Lectures

ROBERTO POLI

*Department of Sociology and Social Research, University of Trento, Italy /
Odsjek za sociologiju i društvena istraživanja, Sveučilište u Trentu, Italija*

THE DIFFERENCE BETWEEN AUTHENTIC AND NON-AUTHENTIC FUTURES

The talk consists of two parts. The first provides a brief overview of Futures Studies, focusing on its historical roots and contemporary developments. The second turns to the philosophy of time, examining the modality of the future – a dimension of temporality that has received remarkably little attention compared to the past and the present.

RAZLIKA IZMEĐU AUTENTIČNIH I NEAUTENTIČNIH BUDUĆNOSTI

Izlaganje se sastoji od dva dijela. Prvi donosi kratak pregled studija budućnosti, s naglaskom na njihove povijesne korijene i suvremene razvoje. Drugi se okreće filozofiji vremena, razmatrajući modalitet budućnosti – dimenziju temporalnosti koja je, u usporedbi s prošlošću i sadašnjošću, dobila iznenađujuće malo pažnje.

GREGORY CLAEYS

*Royal Holloway, University of London, United Kingdom /
Royal Holloway, Sveučilište u Londonu, Ujedinjeno Kraljevstvo*

THE PLACE OF DYSTOPIA IN OUR FUTURE

This presentation briefly examines the history of dystopian literature up to the present. It then offers a more focused and in-depth examination of the prospective impact of environmental catastrophe caused by extreme global warming in the coming decades. Taking my *Utopianism for a Dying Planet: Life After Consumerism* (Princeton, 2022) as a point of departure, it updates the argu-

ment concerning climate change with current data, and suggests ways in which the utopian tradition can assist us in overcoming the difficulties this change will bring.

MJESTO DISTOPIJE U NAŠOJ BUDUĆNOSTI

Ovo izlaganje započinje kratkim pregledom povijesti distopijske književnosti do danas. Zatim se usredotočuje na dublje istraživanje očekivanog učinka ekološke katastrofe uzrokovane globalnim zagrijavanjem u nadolazećim desetljećima. Polazeći od moje knjige *Utopizam za umirući planet: život poslije konzumerizma* (Princeton, 2022.), izlaganje se potom nadopunjava najnovijim podacima o klimatskim promjenama te se razmatra na koji nam način utopijska tradicija može pomoći u suočavanju s izazovima koje će te promjene donijeti.

Okrugli stol / Round table

TECHNO FUTURES, HUMAN LIMITS

This round table explores the shifting boundaries of human existence, freedom, and responsibility in the age of rapidly approaching techno-futures. The discussion begins with an existentially informed reconstruction of the philosophy of technics. It then examines current cases of confrontation between the technological and the human – from the applications of artificial intelligence in supporting neurodivergent individuals, through the gendered harms of deep-fake pornography, to the increasing use of surrogacy as a technological intervention in human reproduction. By juxtaposing different perspectives, the session aims to probe how emerging technologies expose and unsettle the limits of what it means to be human.

TEHNOBUDUĆNOSTI I GRANICE LJUDSKOG

Ovaj okrugli stol istražuje pomičuće granice ljudske egzistencije, slobode i odgovornosti u doba ubrzano nadolazećih tehnobudućnosti. Rasprava polazi od egzistencijalistički informirane rekonstrukcije filozofije tehnike, a potom razmatra aktualne slučajeve sučeljavanja tehnološkog i ljudskog – od primjena umjetne inteligencije u podršci neurodivergentnim pojedincima, preko rodno uvjetovanih povreda *deepfake* pornografije, sve do rastuće upotrebe surogatstva kao tehnološke intervencije u reprodukciju čovjeka. Dovođenjem u susret različitih perspektiva, cilj je istražiti na koje sve načine nove tehnologije razotkrivaju i uznemiruju granice bivanja čovjekom.

SAŠA HORVAT

*Faculty of Medicine, Faculty of Health Studies, University of Rijeka, Croatia /
Medicinski fakultet, Fakultet zdravstvenih studija, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska*

AI AND THE BECOMING OF TOMORROW

The lecture explores a possible future shaped by artificial intelligence, with a focus on its impact on human existence. Drawing on findings from a project examining the intersection of artificial intelligence, neurodivergent experienc-

es, and the concept of trust, we begin with a brief overview of neurodiversity, highlighting its significance in contemporary society. The lecture then turns to the potential applications of AI in supporting neurodivergent individuals across various domains, including communication, sensory regulation, executive functioning, education, and social interaction. Special attention is given to the philosophical and practical dimensions of trust – particularly from the perspective of users engaging with AI systems. In the final part, the lecture reflects on the profound and inevitable integration of artificial intelligence into the existential foundations of human life and society. It considers how this integration may reshape core aspects of human existence – most notably language, communication, and our modes of being-in-the-world.

UMJETNA INTELIGENCIJA I BUDUĆNOST U NASTAJANJU

Predavanje ima za cilj promišljati moguću budućnost oblikovanu širom primjenom umjetne inteligencije i njezin utjecaj na ljudsku egzistenciju. Oslanjajući se na rezultate projekta koji je istraživao odnos umjetne inteligencije i neurodivergentnih iskustava, započet ćemo kratkim pregledom pojma neuroraznolikosti, naglašavajući njezinu važnost u suvremenom društvu. Zatim ćemo istražiti kako alati umjetne inteligencije mogu pružiti podršku neurodivergentnim osobama u različitim područjima, uključujući komunikaciju, senzornu regulaciju, izvršne funkcije, obrazovanje i društvenu interakciju. Posebna pažnja posvećena je filozofskim i praktičnim dimenzijama povjerenja – iz perspektive korisnika koji koriste AI sustave. U završnom dijelu, predavanje promišlja o dubokoj i neizbježnoj integraciji umjetne inteligencije u temeljne egzistencijalne strukture ljudskog života i društva. Razmatra se kako bi ta integracija mogla preoblikovati ključne aspekte ljudske egzistencije – ponajprije fenomen jezika, komunikacije i moduse bitka-u-svijetu.

GÁBOR KOVÁCS

Institute of Philosophy, HUN-REN Research Centre for the Humanities, Budapest, Hungary /

Institut za filozofiju, HUN-REN Istraživački centar za humanističke znanosti, Budimpešta, Mađarska

TECHNOLOGY AND THE HUMAN CONDITION – PERSPECTIVES ON HUMAN FREEDOM

Technology, beyond doubt, determines our lives to a large extent. The technological imperative, according to many thinkers, is the first mover of our age. What is technology? – this is the first question that needs clarification. It is much more than a collection of sophisticated technical gadgets: it is a horizon of human existence within a global digitalised civilisation. What is at stake in this situation is the problem of human freedom. There are two positions in the philosophy of technics opposing each other. The first declares that there is always a possibility of choosing among different technologies – human freedom exists in a technological society. The other position denies it: choice is restricted to options offered by technology; real freedom would mean opening new horizons beyond technology. Translating this debate into colloquial language, it means: is the human being a master or a slave of technology? There is, of course, no unambiguous answer to the dilemma! The presentation offers a critical reconstruction of the different approaches in the philosophy of technics.

TEHNOLOGIJA I LJUDSKO STANJE – PERSPEKTIVE LJUDSKE SLOBODE

Tehnologija, bez sumnje, uvelike određuje naš život. Tehnološki imperativ, prema mišljenju mnogih mislilaca, prvi je pokretač našeg doba. Što je tehnologija? – to je prvo pitanje koje zahtijeva pojašnjenje. Tehnologija je mnogo više od skupa sofisticiranih tehničkih naprava: ona je horizont ljudske egzistencije u globalnoj digitaliziranoj civilizaciji. Ono što je u ovoj situaciji na kocki jest problem ljudske slobode. U filozofiji tehnike postoje dva oprečna stajališta. Prvo tvrdi da uvijek postoji mogućnost izbora među različitim tehnologijama – ljudska sloboda postoji u tehnološkom društvu. Drugo stajalište to poriče: izbor je ograničen na opcije koje nudi sama tehnologija; prava sloboda značila bi otvaranje novih horizonata izvan tehnologije. Prevedeno na kolokvijalni jezik, to znači: je li čovjek gospodar ili rob tehnologije? Naravno, nema jednoznačnog odgovora na tu dilemu! Izlaganje donosi kritičku rekonstrukciju različitih pristupa u filozofiji tehnike.

NATALIE NENADIC

*College of Arts & Sciences, University of Kentucky, Lexington, United States /
Fakultet humanističkih i prirodoslovnih znanosti, Sveučilište u Kentuckyju,
Lexington, Sjedinjene Američke Države*

PHILOSOPHY, FREEDOM, AND THE GENDERED HARMS OF AI DEEPPAKE PORNOGRAPHY

AI evinces greater ambivalence than earlier modern technologies analysed by canonical philosophers. Even more aggressively, AI alienates us from life, obstructing our freedom while we believe we are experiencing the apex of freedom and intimacy with life. AI reduces us to an extractable resource for continuous manipulation. Its extreme uprooting of users from life facilitates the perpetration of mass harms by cutting us off from our reality. I contribute to a new understanding of the explosion of AI deepfake pornography, 99% of whose targets are female. AI transforms any picture into every imaginable sexual abuse scenario. I explain this in terms of creative uses of concepts from philosophy's past: the paradigm shift in understanding pornography's gendered harms, which AI reanimates; and analyses of technology's world-shaping reduction of life and its alteration of the self and moral judgment.

FILOZOFIJA, SLOBODA I RODNO UVJETOVANE POSljedICE DEEPPAKE PORNOGRAFIJE TEMELJENE NA UMJETNOJ INTELIGENCIJI

Umjetna inteligencija pokazuje veću ambivalentnost nego ranije moderne tehnologije koje su analizirali kanonski filozofi. Još agresivnije, umjetna inteligencija otuđuje nas od života, ograničavajući našu slobodu dok vjerujemo da doživljavamo vrhunac slobode i bliskosti sa životom. Umjetna inteligencija svodi nas na iskoristiv resurs za stalnu manipulaciju. Njezino radikalno iskorjenjivanje korisnika iz života omogućuje nanošenje masovnih šteta time što nas odsijeca od naše stvarnosti. U ovom izlaganju doprinosim novom razumijevanju širenja *deepfake* pornografije temeljene na umjetnoj inteligenciji, čije su mete u 99 % slučajeva žene. Umjetna inteligencija pretvara bilo koju sliku u svaki zamisliv scenarij seksualnog zlostavljanja. Ovo objašnjavam kreativnom uporabom pojmova iz povijesti filozofije: paradigmatском promjenom u razumijevanju rodno uvjetovanih posljedica pornografije, koje umjetna inteligencija ponovno oživljava; te analizama tehnološkog oblikovanja svijeta kroz reduciranje života i preoblikovanje jastva i moralnog prosuđivanja.

GENTIAN VYSHKA¹, EGI MALI², TEDI MANA²

¹ *Faculty of Medicine, University of Medicine in Tirana, Albania /
Medicinski fakultet, Medicinsko sveučilište u Tirani, Albanija*

² *University Hospital Center "Mother Teresa", Albania /
Sveučilišni klinički centar »Majka Tereza«, Albanija*

TOO MUCH OF TECHNO: MOTHER SURROGACY IN ALBANIA

Mother surrogacy in Albania has recently sparked debates and concerns, focused mainly on the regulatory mechanisms. While neighbouring and European countries have different approaches, debates and proposed drafts *in loco* have poorly considered the tradition of motherhood in Albanian society. There are clear reasons why legislative bodies in Albania actually intervened on this issue. The decline in the natural birth rate and increased population aging have not spared our country. However, for a small country to become a sanctuary for potential surrogate mothers might be too much of a dream. Maternity and child-rearing have a history as long as humanity itself, a fact that seems to leave little space for massive, abrupt, and unexpected changes. Societal reaction is important, along with historical beliefs. Instead of borrowing external schemata or bylaws, a comprehensive approach to the maternal figure for Albanian society as a whole would avoid misjudgements, as well as the formulation of inapplicable laws.

PREVIŠE *TECHNO*: SUROGAT MAJČINSTVO U ALBANIJI

Majčinstvo putem surogatstva u Albaniji nedavno je izazvalo rasprave i zabrinutosti, ponajviše usmjerene na regulatorne mehanizme. Dok susjedne i europske zemlje imaju različite pristupe, rasprave i predloženi nacrti zakona u Albaniji slabo su uzeli u obzir tradiciju majčinstva u albanskom društvu. Postoje jasni razlozi zbog kojih su zakonodavna tijela u Albaniji intervenirala po ovom pitanju. Pad prirodnog nataliteta i porast starenja stanovništva nisu zaobišli ni našu zemlju. Ipak, za malu zemlju postati utočište za potencijalne surogat-majke možda je previše ambiciozan san. Majčinstvo i odgoj djece imaju povijest dugu koliko i samo čovječanstvo, što ostavlja malo prostora za masovne, nagle i neočekivane promjene. Reakcija društva je važna, kao i povijesna uvjerenja. Umjesto posuđivanja stranih modela ili podzakonskih akata, sveobuhvatan pristup uloji majke u albanskom društvu u cjelini mogao bi izbjeći pogrešne prosudbe, kao i donošenje neprimjenjivih zakona.

Izlaganja u sekcijama / Section Papers

**SANDRA ANTULIĆ MAJCEN¹, ANDREJ NATERER²,
DUNJA POTOČNIK¹**

¹ *Institute for Social Research in Zagreb, Croatia /
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska*

² *Faculty of Arts, University of Maribor, Slovenia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Mariboru, Slovenija*

PANDEMIC GENERATION? DISRUPTIONS, DISCOURSES, AND YOUTH EMPOWERMENT

Youth are traditionally seen as bearers of society, drivers of change, and a pledge for the future. In the context of Bronfenbrenner's ecological systems theory (1979, 2000), human development takes place in a complex system of the individual's interactions with different subsystems, within the broader socio-cultural context. Established patterns of development and interactions among different parts of the system underwent significant changes during the COVID-19 pandemic. The scope of these changes will be examined through a critical discourse analysis of news portal articles in Croatia (N = 290) and Slovenia (N = 150) published during the pandemic period (2020–2023), and contrasted with young people's perceptions of their well-being during and after the pandemic (focus groups, N = 100), collected within the project *YO-VID22: Youth Wellbeing and Support Structures Before, During and After the COVID-19 Pandemic*, funded by the Croatian Science Foundation. In conclusion, possible pathways to youth well-being will be discussed in light of Zimmerman's theory of empowerment.

PANDEMIJSKA GENERACIJA? POREMEĆAJI, DISKURSI I OSNAŽIVANJE MLADIH

Mladi se tradicionalno smatraju nositeljima društva, pokretačima promjena i zalogom budućnosti. U kontekstu Bronfenbrennerove teorije ekoloških sustava (1979., 2000.), ljudski se razvoj odvija u složenom sustavu interakcija pojedinca s različitim podsustavima, unutar širega sociokulturnog konteksta. Utvrđeni obrasci razvoja i interakcija različitih dijelova sustava doživjeli su

značajne promjene tijekom pandemije COVID-19. Opseg tih promjena bit će prikazan kritičkom analizom diskursa članaka na novinskim portalima u Hrvatskoj (N = 290) i Sloveniji (N = 150) tijekom pandemijskog razdoblja (2020. – 2023.) te uspoređen s percepcijom mladih o njihovoj dobrobiti tijekom i nakon pandemije (fokus grupe, N = 100), prikupljenih u sklopu projekta *YO-VID22: Dobrobit mladih i strukture potpore prije, tijekom i nakon COVID-19 pandemije*, koji financira Hrvatska zaklada za znanost. Zaključno, mogući putevi do dobrobiti mladih bit će raspravljani u svjetlu Zimmermannove teorije osnaživanja.

VLASTA BAŠTIJAN

*Srednja škola Delnice, Hrvatska /
Secondary School Delnice, Croatia*

MCTAGGARTOV PARADOKS O VREMENU

McTaggart dokazuje da je vrijeme iluzija zbog proturječnosti temporalnog diskursa. Pitanje je kako ideju vremena učiniti valjanom. Mnoge su kritike McTaggartova argumenta u modernoj analitičkoj filozofiji potaknule refleksije o: promjeni prestrogoga formalnog pristupa klasičnoj logici, utemeljenog na apsolutnoj i neuvjetovanoj valjanosti zakona neproturječja; nemogućnosti tretiranja svih filozofskih problema analizom filozofije jezika; esencijalnoj ulozi svijesti u ontologiji i metafizici. McTaggart je pokrenuo lavinu različitih teorija o vremenu u: metafizičkom smislu, koji prirodu vremena povezuje s prirodom vremenskog iskustva; psihološkom smislu, koji objašnjava vremensko iskustvo; fenomenološkom smislu, koji opisuje prirodu vremenskog iskustva kao vrstu svjesnog fenomena. Izlaganje se oslanja na kritičko propitivanje suvremenih kritika McTaggartova argumenta i na sučeljavanje McTaggartova koncepta vremena s antičkim elejskim konceptom vremena u kontekstu epistemičkog i personalnog idealizma.

MCTAGGART'S PARADOX OF TIME

McTaggart argues that time is an illusion due to contradictions inherent in temporal discourse. The central question is how to render the concept of time coherent. Numerous criticisms of McTaggart's argument in modern analytic phi-

losophy have inspired reflections on: revising the overly rigid formal approach of classical logic, which rests on the absolute and unconditional validity of the law of non-contradiction; the inadequacy of addressing all philosophical problems solely through the analysis of language; and the essential role of consciousness in ontology and metaphysics. McTaggart initiated a wave of diverse theories of time: in the metaphysical sense, which links the nature of time to the nature of temporal experience; in the psychological sense, which seeks to explain temporal experience; and in the phenomenological sense, which describes the nature of temporal experience as a form of conscious phenomenon. This presentation undertakes a critical examination of contemporary critiques of McTaggart's argument and juxtaposes McTaggart's concept of time with the ancient Eleatic concept of time, within the framework of epistemic and personal idealism.

JOSIP BERDICA

*Pravni fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Law, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia*

BUDUĆNOST AKADEMSKE SLOBODE U CIVILIZACIJI SPEKTAKLA: IMA LI JE?

Ovim izlaganjem autor reflektira o perspektivama akademske slobode u civilizaciji koju je Mario V. Llosa opisao kao »civilizaciju spektakla«. Glavno obilježje takve civilizacije jest svojevrсна banalizacija kulture i generalizacija frivolnosti, što je dovelo do nestanka figure koja je stoljećima igrala jednu od presudnih uloga u životu društva – akademskog znanstvenika i intelektualca. S obzirom na činjenicu da takva civilizacija, u kojoj dominiraju mediokriteti, šarlatani i klaunovi, tek uzima maha, opravdano je postaviti pitanje budućnosti jednoga od temeljnih koncepata akademskoga života – slobode. Kako biti slobodan u svome akademskom radu kada živimo u društvu koje ne cijeni rad, trud i iskrenost u obavljanju poslova? U ovom će se izlaganju prikazati temeljni obrisi složenog odnosa između akademske slobode i budućnosti suvremenoga društva.

THE FUTURE OF ACADEMIC FREEDOM IN THE CIVILISATION OF THE SPECTACLE: IS THERE ANY?

In this presentation, the author reflects on the prospects of academic freedom in a civilisation that Mario V. Llosa described as a “civilisation of spectacle”. The main characteristic of such a civilisation is a certain banalisation of culture and a generalisation of frivolity, which has led to the disappearance of a figure that for centuries played one of the crucial roles in the life of society as a whole – the academic scholar and intellectual. Given that such a civilisation, dominated by mediocrities, charlatans, and clowns, is only just gaining momentum, it is reasonable to ask about the future of one of the fundamental concepts of academic life – freedom. How can we be free in our academic work when we live in a society that does not value work, effort, or honesty in carrying out its tasks? This presentation will outline the key aspects of the complex relationship between academic freedom and the future of contemporary society.

MARIN BEROŠ

*Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Pula, Hrvatska /
The Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Pula, Croatia*

IMA LI KOZMOPOLITIZAM BUDUĆNOST?

Kozmopolitska se teorija tijekom dvadesetih godina dvadeset i prvog stoljeća našla na svojevrsnoj prekretnici. Razlog tomu nisu samo promijenjene globalne političke okolnosti, odnosno iskustva pandemije i ponovna pojava hladnoratovskih podjela i sukoba, nego i činjenica da suvremeni kozmopolitizam nije uspio kvalitetno odgovoriti na niz problema koji proizlaze iz suočavanja njegove kompleksne tradicije s okolnostima našega globaliziranog svijeta, kako se tomu možda nadalo prije tridesetak godina. Ako je u međunarodnoj zajednici tijekom 1990-ih postojao ikakav »globalni kozmopolitički optimizam«, čini se da je on danas posve iščezao. Štoviše, taj je »gubitak vjere« vidljiv i u najgorljivijih teorijskih zagovornika kozmopolitizma. Usprkos tom preokretu, ima li kozmopolitska ideja ikakvu budućnost? Ili smo pak osuđeni na njezine »slabije« oblike, na puki »kozmpolitizam straha«?

IS THERE A FUTURE FOR COSMOPOLITANISM?

The cosmopolitan theory has reached a pivotal juncture in the 2020s. This is not only due to the altered global political conditions, namely, the experience of the pandemic and the resurgence of Cold War divisions and conflicts, but also because contemporary cosmopolitanism has failed to respond adequately to the many problems arising from the confrontation of its complex tradition with the realities of our globalised world, contrary to expectations from some thirty years ago. If there was ever any “global cosmopolitical optimism” in the international community during the 1990s, it seems to have completely disappeared today. Moreover, this “loss of faith” is visible even among the most ardent theoretical advocates of cosmopolitanism. Despite this turn of events, does the cosmopolitan idea have any future? Or are we doomed to its “weaker” forms, to a mere “cosmopolitanism of fear”?

NIKOLA BOGIĆEVIĆ

*Građanski demokratski centar Res Publica, Prnjavor, Bosna i Hercegovina /
Civic Democratic Center Res Publica, Prnjavor, Bosnia and Herzegovina*

OSLOBODITI SVIJET U NASILJU: NEUROTOČKA KONSTRUKCIJA BUDUĆNOSTI

U izlaganju će biti prikazan genealoški razvoj specifične konstrukcije budućeg vremena, u kojem se transcendentni garant za sve temporalne, historijske i kontingentne asimetrije gradi subverzijom pozicije političke nemoći u situaciju mogućnosti izvršenja finalnog emancipacijskog nasilnog čina. To će se demonstrirati na primjeru pripovijesti Petera Sloterdijka o transformaciji božanske arbitarnosti, od lokalnog intervencionizma, preko projektnog ili proročkog moralizma, pa sve do apokaliptičnih tendencija. Potom će se ukazati određene manjkavosti argumenta Erica Voegelina, prema kojemu je uzrok suvremenih totalitarnih sustava gnostička imanentizacija eshatološkog modela, i to kroz tvrdnju da između osmišljavanja budućnosti koje otvara horizont ultimativnog nasilja i kršćanske subverzije temporalnog i historijskog prema »kraju vremena« postoji dublja neurotička povezanost, utemeljena mnogo prije sekularne gnostičke intervencije. Na kraju, bit će prikazana ambivalentnost dvostrukog horizonta budućnosti, u kojem nada i potencijalni teror nerijetko stapaju u jedno.

LIBERATING THE WORLD IN VIOLENCE: A NEUROTIC CONSTRUCTION OF THE FUTURE

The presentation will trace the genealogical development of a specific construction of future time, in which the transcendent guarantor of all temporal, historical, and contingent asymmetries is established by subverting the position of political powerlessness into a condition that enables the execution of the final emancipatory violent act. This will be illustrated through Sloterdijk's account of the transformation of divine arbitrariness, from local interventionism, through project-based or prophetic moralism, and finally to apocalyptic tendencies. The presentation will then highlight certain shortcomings in Eric Voegelin's argument, according to which the cause of contemporary totalitarian systems lies in the gnostic immanentization of the eschatological model. It will be argued that between the conception of the future that opens the horizon of ultimate violence and the Christian subversion of the temporal and historical towards the "end of time", there exists a deeper neurotic connection, one established long before the secular gnostic intervention. Finally, the ambivalence of the double horizon of the future, in which hope and potential terror are often fused into one, will be demonstrated.

SANJA BOJANIĆ

*Sveučilišni institut budućnosti, Centar za napredne studije, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /
University Institute of the Future, Center for Advanced Studies, University of Rijeka, Croatia*

NA RASKRIŽJU RAZUMIJEVANJA I ŽIVLJENJA: *L'AVENIR* I BUDUĆNOST

Namjera je istražiti ne samo lingvističku, već prije svega filozofsku distinkciju koju uvodi Jacques Derrida između *le futur* – predvidive, programirane budućnosti – i *l'à-venir*, nepredvidive »dolazeće« budućnosti koja narušava ontološki kontinuitet. Na raskrižju razumijevanja i življenja, smještenom u sadašnje, budućnost se kontrolira i predviđa. Prihvaćajući *l'avenir* kao otvorenost prema pukotinama, riziku i transformaciji izvan izračunljivih budućnosti, otvara se etički prostor za nadu, gostoprimstvo i pravdu, okrećući time leđa determinizmu. Život jest napetost između očekivanog i neizračunljivog, između organi-

ziranja budućnosti i otvorenosti prema onome što tek može doći. Promišljanje ove dihotomije potiče nas na budnost i na razumijevanje značaja kolektivnog angažmana, koliko god u sadašnjim vremenima on bio ugrožen i u opasnosti od programiranja.

AT THE CROSSROADS OF UNDERSTANDING AND LIVING: *L'AVENIR* AND THE FUTURE

The aim is to explore not only the linguistic but, above all, the philosophical distinction introduced by Jacques Derrida between *le futur* – the foreseeable, programmed future – and *l'à-venir*, the unpredictable “coming” future that disrupts ontological continuity. At the crossroads of understanding and living, situated in the present, the future is controlled and predicted. By embracing *l'à-venir* as openness to fissures, risk, and transformation beyond calculable futures, an ethical space opens up for hope, hospitality, and justice, thus turning its back on determinism. Life is indeed a tension between the expected and the incalculable, between organising the future and remaining open to what is yet to come. Reflecting on this dichotomy encourages us to remain vigilant and to understand the importance of collective engagement, no matter how much it may currently be threatened and at risk of being programmed.

LUKA BORŠIĆ

*Institute of Philosophy, Croatia /
Institut za filozofiju, Hrvatska*

THE FUTURE OF RESEARCH ON WOMEN PHILOSOPHERS: BETWEEN FATIGUE AND BROADENING OF DEFINITIONS

When the study of women philosophers and the problems of women in philosophy is examined, a complex tension emerges between academic fatigue and untapped potential. Although significant progress has been made in recovering and integrating women's philosophical contributions, a sense of fatigue in the study of women philosophers can also be observed. Despite this narrative of fatigue, substantial evidence shows that the recovery of women philosophers remains dramatically incomplete. Even after decades of feminist scholarship, major reference works still display evident omissions. The future

of research on women philosophers depends on how we define the scope of engaging with philosophy. Current definitions, rooted in traditional Western frameworks, may inadvertently exclude forms of knowledge production more often associated with women's intellectual traditions. Historically, women philosophers have engaged with philosophy through diverse genres: literary texts, prefaces, periodicals, salon conversations, and networks of correspondence. By broadening our understanding of what constitutes philosophical discourse, it becomes possible to significantly expand the circle of recognised women philosophers. Therefore, future research must adopt intersectional approaches that acknowledge how race, sexuality, and other identity factors intensify the marginalisation of women philosophers. The apparent fatigue in this field does not reflect closure, but rather the need for strategic renewal and definitional expansion. Instead of accepting existing boundaries, future research must boldly reimagine what is considered philosophy and who is considered a philosopher.

BUDUĆNOST ISTRAŽIVANJA FILOZOFKINJA: IZMEĐU ZAMORA I PROŠIRENJA DEFINICIJA

Promotri li se proučavanje filozofkinja i problema žena u filozofiji, otkriva se složena napetost između akademskog zamora i neiskorištenog potencijala. Iako je ostvaren značajan napredak u obnavljanju i integraciji filozofskih doprinosa žena, uočava se i zamor u istraživanju filozofkinja. Unatoč tom narativu o zamoru, značajni dokazi pokazuju da obnavljanje filozofkinja ostaje dramatično nepotpuno. Unatoč desetljećima feminističkih istraživanja, glavna referentna djela i dalje pokazuju očigledne propuste. Budućnost istraživanja filozofkinja ovisi o tome kako definiramo opseg bavljenja filozofijom. Trenutne definicije, ukorijenjene u tradicionalnim zapadnim okvirima, mogu nenamjerno isključiti oblike proizvodnje znanja češće povezane s intelektualnim tradicijama žena. Filozofkinje su se povijesno bavile filozofijom kroz raznolike žanrove: književne tekstove, predgovore, periodiku, salonske razgovore i mrežu korespondencije. Proširivanjem razumijevanja onoga što čini filozofski diskurs, moguće je značajno proširiti krug prepoznatih filozofkinja. Stoga buduća istraživanja moraju usvojiti intersekcionalne pristupe koji prepoznaju kako rasa, seksualnost i drugi identitetski čimbenici pojačavaju marginalizaciju filozofkinja. Prividni zamor u istraživanju filozofkinja ne odražava završetak, nego potrebu za strateškom obnovom i definicijskim proširenjem. Umjesto prihvaćanja postojećih granica, buduća istraživanja moraju hrabro ponovno zamisliti što se smatra filozofijom i tko se smatra filozofom.

ELMANA CERIĆ

*Druga gimnazija Sarajevo, Bosna i Hercegovina /
Second Gymnasium Sarajevo, Bosnia and Herzegovina*

EPISTEMOLOŠKE I ETIČKE NAPETOSTI BUDUĆNOSNE PEDAGOGIJE

U vremenu radikalne neizvjesnosti i ubrzanih tehnoloških promjena koje nadilaze granice postojećih odgojno-obrazovnih okvira, budućnosna pedagogija otvara temeljna filozofska pitanja: kako obrazovati za svijet čiju budućnost ne možemo ni spoznajno ni normativno predvidjeti? Oslanjajući se na autore poput Hararija, Hughesa, Perssona i Savulescu, razmatraju se epistemološke i etičke napetosti koje proizlaze iz potencijala biotehnologije, umjetne inteligencije te ideje kognitivnog i moralnog poboljšanja čovjeka. Dvije filozofske dileme strukturiraju ovo promišljanje: ako znanje postaje selektivno dostupno, tko određuje što vrijedi znati – i prema kojim kriterijima? Imamo li moralnu obvezu obrazovati buduće generacije za svijet koji sami još ne razumijemo? U tom kontekstu strip *Postavke sustava* koristi se kao ilustrativni primjer – njegova distopijska vizija selektivnog brisanja znanja nije središnji predmet analize, već poticaj za filozofsko promišljanje epistemoloških i etičkih tenzija koje oblikuju horizont budućeg obrazovanja.

EPISTEMOLOGICAL AND ETHICAL TENSIONS OF FUTURE-ORIENTED PEDAGOGY

In an age of radical uncertainty and accelerated technological changes that transcend the boundaries of existing educational frameworks, future-oriented pedagogy raises fundamental philosophical questions: how can we educate for a world whose future we can neither epistemologically nor normatively predict? Drawing on authors such as Harari, Hughes, Persson and Savulescu, this presentation examines epistemological and ethical tensions arising from the prospects of biotechnology, artificial intelligence, and the idea of cognitive and moral enhancement of the human being. Two philosophical dilemmas frame this reflection: if knowledge becomes selectively accessible, who decides what is worth knowing – and according to which criteria? Do we have a moral obligation to educate future generations for a world we ourselves do not yet understand? In this context, the graphic novel *System Preference* is used as an illustrative example – its dystopian vision of selective erasure of knowledge is

not the central object of analysis, but rather serves as a philosophical stimulus for contemplating the epistemological and ethical tensions that shape the horizon of future education.

IGOR ČATIĆ

*Zagreb, Hrvatska /
Zagreb, Croatia*

FILOZOFIJA ALATA

Riječ *alat* učestalija i rasprostranjenija je nego što postoji predodžba o njoj. U pravilu, na temelju dostupnih definicija, pod riječju *alat* smatraju se materijalni predmeti poput turpija, štanci ili kalupa. Međutim, sva zanimanja bez iznimke, imaju svoje alate – poput političkih ili filozofskih alata. Stoga je u središtu pozornosti nova definicija alata koja ujedinjuje materijalne i informacijske alate. Bit će opisani prvi prirodni alati, ruka i jezik u ustima, te prikazan povijesni razvoj stvorenih materijalnih alata. No razvojem interneta i osobnih računala u drugoj polovici 20. stoljeća uveden je niz novih, pretežno digitalnih informacijskih alata, poput računalnih programa za rješavanje zadataka. Predlaže se nova definicija alata: alat je sredstvo djelovanja koje može biti materijalno ili informacijsko i zahtijeva filozofsku analizu.

PHILOSOPHY OF TOOLS

The word *tool* is more common and widespread than is commonly assumed. According to most available definitions, the term usually refers to material objects such as files, punches or moulds. However, every profession, without exception, has its own tools – including political and philosophical ones. For this reason, the focus here is on a new definition of the tool that unites material and information tools. The first natural tools, the hand and tongue in the mouth, will be described, along with an overview of the historical development of created material tools. Yet, with the rise of the Internet and personal computers in the second half of the 20th century, a range of new, predominantly digital information tools emerged, such as computer programmes designed to solve tasks. A new definition of the tool is therefore proposed: a tool is a means of

action that can be either material or informational, and which requires philosophical analysis.

ĆIRIL ČOH

*Varaždin, Hrvatska /
Varaždin, Croatia*

IVANOVO OTKRIVENJE U SVJETLU NOETIČKE MATEMATIKE

Ivanovo *Otkrivenje* odnosi se na budućnost, ali ne samo na *budućnost nečega*, nego i na *budućnost samu*. Ona *jest* samo ako je prisutna u prošlosti i sadašnjosti. Zato ne pripada svemu i svima u svijetu. Sve iščašeno iz vremena treba je zadobiti i ispuniti. Vječnost nije pored ili s onu stranu vremena – a vrijeme, da bi se ispunilo, mora biti u njoj. Stoga ovdje ne vrijedi Spinozin aksiom: »Ono što se ne može shvatiti pomoću drugog mora se shvatiti iz sebe sama«. Ništa, pa ni Bog, se ne može shvatiti iz sebe sama, nego samo kroz ono *drugo* koje je u njemu. Gledanje na ono jesuće *pod vidom vječnosti*, koje se izlaže *geometrijskim redom*, treba zamijeniti gledanjem *pod vidom božanskog bivanja* u čijem je središtu svijet i njegovo vrijeme. A otkrivanje toga zbiva se u svjetlu *noetičke matematike*. Ona prožima ustroj *Otkrivenja*, otkrivajući u njemu *knjigu usred knjige* (»sedam prizora«), i rasvjetljuje budućnost kroz neračunske, noetičke brojeve. U njima kao cjelini, a ne samo u jednome ili nekima od njih, je *mudrost* koja poziva *um* na *razrješavanje* (Otk 13, 18).

JOHN'S REVELATION THROUGH THE LENS OF NOETIC MATHEMATICS

John's *Revelation* refers to the future, not only to the *future of something*, but also to *the future itself*. The future *exists* only if it is present in the past and the present. Therefore, it does not belong to everything and everyone in the world. All that is out of joint with time must attain it and fulfil it. Eternity is not beside or beyond time, and time, in order to be fulfilled, must be within it. For this reason, Spinoza's axiom does not hold here: "That which cannot be conceived through anything else must be conceived through itself". Nothing, not even God, can be understood in itself, but only through the *other* that is within

it. The vision of *what-is under the aspect of eternity*, presented in *geometric order*, is to be replaced by a vision of *divine becoming*, at the centre of which stand the world and its time. And the discovery of this takes place through the lens of *noetic mathematics*. It permeates the structure of Revelation, revealing within it *the book within the book* (“seven scenes”), and illuminates the future through non-computational, noetic numbers. In them as a whole, and not just in one or some of them, lies the *wisdom* that calls *the mind* to *resolution* (Rev 13:18).

JAN DEFRAŇČESKI

*Sveučilišni centar za integrativnu bioetiku, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Centre for Integrative Bioethics, University of Zagreb, Croatia*

TELLING THE STORIES OF A SUSTAINABLE FUTURE. ECONARRATIVES IN ENVIRONMENTAL PHILOSOPHY

In an age of ecological crisis, the stories we tell about nature and human-nature relationships are more important than ever. This presentation examines the theoretical intersection of ecolinguistics and environmental philosophy, exploring how language and storytelling influence environmental consciousness. Ecolinguistics reveals the deep-rooted metaphors and ideologies embedded in environmental narratives, while econarratives – the stories we tell about ecological interdependence and degradation – provide a framework for reimagining our relationship with the more-than-human world. Drawing on key thinkers in environmental philosophy, including Karen J. Warren, Aldo Leopold, and Arne Næss, this study investigates how econarratives can simultaneously reflect ecological problems and cultivate a vision of a sustainable future.

PRIPOVIJEDANJE PRIČA O ODRŽIVOJ BUDUĆNOSTI. EKONARATIVI U FILOZOFIJI OKOLIŠA

U dobu ekološke krize, priče koje pripovijedamo o prirodi i odnosima između čovjeka i prirode važnije su nego ikada prije. Ovo izlaganje istražuje teorijsko susretnište ekolingvistike i filozofije okoliša kako bi ispitao na koji način jezik i pripovijedanje utječu na ekološku svijest. Ekolingvistika otkriva duboko ukorijenjene metafore i ideologije prisutne u ekološkim narativima, dok eko-

narativi – priče koje pripovijedamo o ekološkoj međuovisnosti i degradaciji – pružaju okvir za ponovno promišljanje našeg odnosa s više-nego-ljudskim svijetom. Oslanjajući se na ključne mislioce filozofije okoliša, uključujući Karen J. Warren, Alda Leopolda i Arnea Næss, ovo istraživanje proučava kako ekonarativi mogu istovremeno odražavati ekološke probleme i poticati viziju održive budućnosti.

EVA D. BAHOVEC

*Faculty of Arts, University of Ljubljana, Slovenia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija*

FOUCAULT AND THE FUTURE OF PHILOSOPHY

Michel Foucault is one of the most influential critical philosophers of our time. His critique has reached virtually all domains of the humanities and the social sciences, while his “antihumanism” offered a new foundation for philosophical anthropology, as exemplified in Alain de Libera’s re-reading of the philosophical canon. Instead of the question of “What is man?”, Foucault’s philosophical investigations focused on more concrete and applicable questions about real people in their “historico-critical ontology of themselves”, searching for new practices of freedom. Foucault started from the insight that there can be no power and domination without resistance to it, which takes place within the historically specific hegemonic structures themselves. That is where his Kantian answer to the question of “What is Enlightenment?” as a way out of immaturity turns into a concrete question of how not to be governed, not so much, in that way, not “by them”, while envisioning a less disciplined, normalized and normalizing “humanity”, which in the feminist perspective means an open future for real men – as well as real women. The paper proceeds by bringing Foucault’s critique close to the critical theory of the Frankfurt School, which was historically and politically so important for the philosophy in our region. Marcuse’s synthesis of Marx, Freud, and radical utopian thought is presented as the backdrop of the final Foucault, bringing to the forefront the affinities of their work beyond Foucault’s own explicit criticism and distancing from “the repressive hypothesis”, attributed precisely to Marcuse, Reich, etc. Finally, such a train of thought is presented as a concrete and politically informed elaboration of Foucault’s practices of freedom, which he was so desperately longing for until the very end of his short philosophical life.

FOUCAULT I BUDUĆNOST FILOZOFIJE

Michel Foucault je jedan od najutjecajnijih kritičkih filozofa našeg vremena. Njegova kritika stigla je do gotovo svih područja humanističkih i društvenih znanosti, dok je njegov »antihumanizam« ponudio novu osnovu za filozofsku antropologiju, kako ju je razvio Alain de Libera u svojem ponovnom čitanju filozofskog kanona. Umjesto pitanja »Što je čovjek?«, Foucaultova filozofska istraživanja usmjerena su na konkretnija i primjenjiva pitanja o realnim ljudima u njihovoj i našoj »povijesno-kritičkoj ontologiji njih samih«, u traženju novih praksi slobode. Foucault polazi od uvida da nema moći i dominacije bez otpora, koji se odvija u okvirima samih povijesno specifičnih hegemonijskih struktura. U tome se njegov kantovski odgovor na pitanje »Što je prosvjetiteljstvo?« kao put iz nezrelosti pretvara u konkretno pitanje o tome kako ne biti vladan, ne toliko, na taj način i »od njih«, kroz ostvarivanje manje discipliniranog, normaliziranog i normalizirajućeg »čovječanstva«, što u feminističkoj perspektivi znači otvorenu budućnost za realne muškarce – i realne žene. Članak će u nastavku nastojati približiti Foucaultovu kritiku kritičkoj teoriji frankfurtske škole, toliko značajnoj za filozofiju u našoj regiji. Marcuseova sinteza Marxa, Freuda i radikalne utopijske misli predstavljena je kao pozadina poznog Foucaulta, analizirajući afinitete njihova rada s onu stranu Foucaultove vlastite eksplicitne kritike i distanciranja od »represivne hipoteze«, pripisane upravo Marcuseu, Reichu i dr. Konačno, takav misaoni put predstavljen je kao konkretna i politički utemeljena elaboracija Foucaultovih praksi slobode, za kojima je sam toliko čeznuo sve do kraja svojega kratkog filozofskog života.

KARLO EKMEČIĆ

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

FUTURE OF AN INDIVIDUAL

The existence of every individual person is sustained by the collective work of others, which mostly goes unseen: from buying breakfast or a car, to walking on clean streets and having air-conditioned offices. With this seemingly obvious statement, in my presentation I am trying to tackle modern perspectives and ideologies focusing on individualisation. The past of an individual is imprinted on them just by their place of birth, providing factors in which they

grow and which they mostly do not question, while their future is taken care of by an invisible force of the masses, handling things most people do not even know exist. Preaching individualism, in my opinion, is ironic and completely misses the point when these aspects are laid out – not from a certain philosophical, ideological, or political viewpoint, but simply by looking at the future of existence and what it demands.

BUDUĆNOST INDIVIDUE

Postojanje svake pojedine osobe održava se zahvaljujući zajedničkom radu ljudi koji uglavnom ostaje nevidljiv: od kupnje doručka ili automobila, do čistih ulica i klimatiziranih ureda. Ovom naizgled očitom tvrdnjom u svom izlaganju pokušavam propitati suvremene perspektive i ideologije koje se usredotočuju na individualizaciju. Prošlost pojedinca utisnuta je u njega već samim mjestom rođenja, dajući mu čimbenike u kojima odrasta i koje uglavnom ne propituje, dok se za njegovu budućnost brine nevidljiva sila mase ljudi koji se bave stvarima za koje većina uopće ne zna da postoje. Propovijedanje individualizma, smatram, ironično je i potpuno promašuje bit kada se ovi aspekti iznesu na vidjelo. Ne iz određene filozofske, ideološke ili političke perspektive, već jednostavno gledajući budućnost postojanja i ono što ona zahtijeva.

IGOR ETEROVIĆ

*Faculty of Medicine, University of Rijeka, Croatia /
Medicinski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska*

THE UTOPIAN POTENTIAL OF KANT'S PHILOSOPHY IN THE DEVELOPMENT OF THE HUMAN MIND AND BODY

Last year's commemoration of the anniversary of Kant's birth reaffirmed the value of his thought precisely in the context of its orientation towards the future. The aim of this presentation is to point out more precisely the focal points of the utopian potential hidden in Kant's philosophy, showing how hope and hoping are the guiding thread and the key to understanding his philosophy as a system. In doing so, it will be pointed out that the answer to Kant's third question in seeking an answer to the supreme one – what it means to be human ("What may I hope?" Log., 9:25, cf. KrV B 833) should not be sought

exclusively within the framework of his three *Critiques*. In this sense, the issue of the development of the human spirit and body is a question of at least three important future-oriented moments: 1) the purposefulness of nature as the guiding thread of theoretical and practical reason; 2) education as a process of realising the possibility of freedom; 3) the Enlightenment project as a never-ending project of liberation.

UTOPIJSKI POTENCIJAL KANTOVE FILOZOFIJE U RAZVOJU ČOVJEKOVA DUHA I TIJELA

Lanjsko obilježavanje godišnjice Kantova rođenja ponovno je potvrdilo vrijednost njegove misli upravo u kontekstu njezine okrenutosti budućnosti. Cilj je ovog izlaganja preciznije ukazati na žarišne točke utopijskog potencijala koji se krije u Kantovoj filozofiji, pokazujući kako su nada i nadanje provodna nit i ključ razumijevanja njegove filozofije kao sustava. Pritom će se ukazivati kako odgovor na Kantovo treće pitanje u traženju odgovora na ono vrhovno, o tome što je čovjek (»Čemu se smijem nadati?« Log., 9:25; usp. KrV B 833), ne treba tražiti isključivo u rešetci njegovih triju *Kritika*. U tom smislu, pitanje razvoja ljudskog duha i tijela pitanje je barem triju bitnih budućnosti okrenutih momenata: 1) svrhovitosti prirode kao vodeće niti teorijskog i praktičkog uma; 2) odgoja kao procesa ostvarenja mogućnosti slobode; 3) prosvjetiteljskog projekta kao nikad završenog projekta oslobođanja.

MICHAEL GEORGE

*Religious Studies Department, St. Thomas University, Fredericton, Canada /
Odjel za religijske studije, Sveučilište sv. Tome, Fredericton, Kanada*

ANTICIPATING A VIABLE FUTURE: THE POSSIBILITY OF GROWTH AND REVERSING COUNTERPOSITIONS (ASKING BETTER QUESTIONS)

The Conference's Call for Papers indicates the many and varied approaches and considerations that characterise our current shared sense of insecurity, anxiety, and general unease as we consider the concept of the future. I would like to suggest a comprehensive approach to the topic that indicates necessary and foundational premises (namely that the general human project is inextricably

linked to the sustainability of the planet we inhabit as a shared environment, and that our shared well-being needs to be collectively and collaboratively constituted and maintained for all beings), which requires the beginnings of a metaphysics (in order to begin to consider all aspects of reality as parts of a collective, and hopefully, coherent project), including an ontological perspective that recognizes the dynamic constitution of the real(ity), and an epistemological perspective that is capable of integrating historical and scientific considerations with a model of truth that is generally empirical and comprehensive albeit contingently so. The collaborative project of constituting reality is a shared human task, the beginnings of which require extensive historical accounts of how we have come to our current state of dis-ease. Those human projects which contribute to the failure of adequate human understanding, and of our growth and development, need to be identified and reversed. Our current lack of adequately explanatory sociological, psychological, and anthropological frameworks contributes to our inability to adequately distinguish positive developments from those that threaten our collective well-being. The lack of an adequately empirical and scientific explanatory model of economics is an important case in point. The lack of historical consciousness that is required to maintain the status quo is no longer viable and now threatens our planetary survival. Without a commitment to the possibility of people being able to change and grow as a collective attempt to become more adequately aware of how meaning and shared activity are substantially affecting reality as such, our prospects are dim. We need new stories and better methods of understanding ourselves and our realities. In order to be able to do this, we need to understand how partial understandings, accentuated forms of group bias, and lack of intellectual, emotional, psychic, and social growth continue to block our necessary development. We also need to recognise that our technology will not remove these responsibilities from us, and to the extent that they (technologies) distract us from our lives, they need to be controlled. All of this requires a collective willingness to begin to be able to understand and to act and respond responsibly and with accountability. As such, our social, educational and cultural institutions need to reflect what is needed rather than what is available or what is entertaining. Beginning requires asking better questions. We need to understand what is happening before we can respond and act appropriately. I propose to give a few examples of what this process might look like.

ANTICIPACIJA ODRŽIVE BUDUĆNOSTI: MOGUĆNOST NADRASTANJA I PREVREDNOVANJA SUPROTSTAVLJENIH STAVOVA (POSTAVLJANJEM BOLJIH PITANJA)

Poziv na radove ove konferencije ukazuje na brojne i raznolike pristupe i razmatranja koja obilježavaju našu suvremenu zajedničku svijest o nesigurnosti, tjeskobi i općem nemiru pri promišljanju pojma budućnosti. Želio bih predložiti sveobuhvatan pristup temi koji ističe nužne i temeljne pretpostavke (naime, da je opći ljudski projekt neraskidivo povezan s održivošću planeta koji nastanjujemo kao zajedničko okruženje, te da se naše zajedničko blagostanje treba kolektivno i suradnički oblikovati i održavati za sva bića), što pak zahtijeva početke jedne metafizike (kako bismo mogli početi razmatrati sve aspekte stvarnosti kao dijelove kolektivnog i, nadamo se, koherentnog projekta), uključujući ontološku perspektivu koja prepoznaje dinamičku konstituciju stvarnog/stvarnosti, te epistemološku perspektivu sposobnu integrirati povijesna i znanstvena razmatranja s modelom istine koji je općenito empirijski i sveobuhvatan, iako kontingentan. Suradnički projekt konstituiranja stvarnosti zajednički je ljudski zadatak, čiji počeci zahtijevaju opsežne povijesne prikaze o tome kako smo došli do našeg trenutnog stanja nelagode. Ljudski projekti koji doprinose neuspjehu adekvatnog ljudskog razumijevanja, te našeg rasta i razvoja, moraju biti identificirani i preokrenuti. Naš sadašnji nedostatak adekvatnih socioloških, psiholoških i antropoloških okvira objašnjenja pridonosi našoj nesposobnosti da dovoljno jasno razlikujemo pozitivne razvojne procese od onih koji prijete našem kolektivnom blagostanju. Nedostatak adekvatnog empirijskog i znanstvenog objašnjenja u području ekonomije ključan je primjer. Nedostatak povijesne svijesti, koji je bio nužan za održavanje statusa quo, više nije održiv i sada ugrožava naš planetarni opstanak. Bez predanosti mogućnosti da se ljudi mogu mijenjati i rasti kroz kolektivni pokušaj da postanu svjesniji načina na koji značenje i zajednička aktivnost bitno utječu na stvarnost kao takvu, naši izgledi su slabi. Potrebne su nam nove priče i bolji načini razumijevanja sebe i naših stvarnosti. Da bismo to mogli, moramo razumjeti kako djelomična shvaćanja, naglašeni oblici grupnih pristranosti i nedostatak intelektualnog, emocionalnog, psihičkog i društvenog razvoja i dalje blokiraju naš nužni napredak. Također moramo prepoznati da naša tehnologija neće preuzeti te odgovornosti umjesto nas, a u mjeri u kojoj nas tehnologije odvrćaju od naših života, one trebaju biti kontrolirane. Sve to zahtijeva kolektivnu spremnost da počnemo razumijevati, djelovati i odgovarati odgovorno i s osjećajem odgovornosti. Kao takve, naše društvene, obrazovne i kulturne

institucije trebaju odražavati ono što je potrebno, a ne ono što je dostupno ili zabavno. Početak zahtijeva postavljanje boljih pitanja. Moramo razumjeti što se događa prije nego što možemo ispravno reagirati i djelovati. Namjeravam dati nekoliko primjera kako bi taj proces mogao izgledati.

ROMAN GLOBOKAR

*Faculty of Theology, University of Ljubljana, Slovenia /
Teološki fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija*

HEURISTICS OF FEAR OR NIHILISM OF DESPAIR? ETHICAL RESPONSES TO CATASTROPHIC IMAGES OF THE FUTURE

Catastrophic images of the future are becoming increasingly dominant. Reflections on the negative consequences of climate change, the misuse of artificial intelligence, the accelerating arms race, and growing global injustice can either motivate greater ethical responsibility or lead to resignation and despair. This presentation focuses on two thinkers – Hans Jonas and Umberto Galimberti – who both reject naïve optimism and technological utopianism, yet respond differently to the dark prognoses of our age. Jonas, through his heuristic of fear, seeks to awaken moral responsibility by emphasising the ethical urgency of worst-case scenarios. Galimberti, by contrast, proposes a provisional ethics of the traveller, rooted in a tragic vision of existence and the collapse of traditional sources of meaning. Both authors draw, in different ways, on Heidegger's critique of technology and offer alternatives to the modern paradigm of progress. In the final part, the presentation presents the Christian concept of hope, as articulated by Pope Francis – a hope that does not ignore future threats but rather empowers concrete action at both individual and collective levels.

HEURISTIKA STRAHA ILI NIHILIZAM OČAJA? ETIČKI ODGOVORI NA KATASTROFIČNE SLIKE BUDUĆNOSTI

Katastrofične slike budućnosti postaju sve dominantnije. Promišljanja o negativnim posljedicama klimatskih promjena, zlouporabe umjetne inteligencije, ubrzane utrke u naoružanju i rastuće globalne nepravde mogu ili potaknuti veću etičku odgovornost ili dovesti do rezignacije i očaja. Ovo se izlaganje

usredotočuje na dva mislioca – Hansa Jonasa i Umberta Galimbertija – koji odbacuju naivni optimizam i tehnološki utopizam, ali na različite načine odgovaraju na mračne prognoze našeg doba. Jonas, kroz svoju heuristiku straha, nastoji probuditi moralnu odgovornost naglašavanjem etičke hitnosti najgorih scenarija. Galimberti, nasuprot tome, predlaže privremenu etiku putnika, ukorijenjenu u tragičnom pogledu na postojanje te u urušavanju tradicionalnih izvora smisla. Obojica se, svaki na svoj način, oslanjaju na Heideggerovu kritiku tehnologije i nude alternative modernom paradigmatском shvaćanju napretka. U završnom dijelu, izlaganje predstavlja kršćanski pojam nade, kako ga tumači papa Franjo – nadu koja ne ignorira prijetnje budućnosti, već osnažuje za konkretno djelovanje na individualnoj i kolektivnoj razini.

ALEKSANDRA GOLUBOVIĆ¹, LAURA ANGELOVSKI²

¹ *Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /*

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka, Croatia

² *Prva riječka hrvatska gimnazija, Hrvatska /*

First Rijeka Croatian Gymnasium, Croatia

SOME IDEAS ABOUT FUTURE EDUCATION

In this presentation, we will present the main ideas about the future of education, more precisely, ideas from Nel Noddings' ethics of care. The ethics of care is relational, primarily focused on relationship-building and moral development through interaction. Nel Noddings, one of the founders of the so-called ethics of care, emphasises an additional dimension: its role in developing a well-rounded personality by cultivating relationships of trust and care between teachers and students. There are three key components of the ethics of care: commitment, motivational shifting, and recognising the importance of care. Care is a process that involves both the giver and the receiver, and requires reciprocity and authenticity. In her work, Noddings highlights the importance of dialogue, practice, and affirmation in the teaching process.

NEKE IDEJE O ODGOJU I OBRAZOVANJU BUDUĆNOSTI

U ovom izlaganju predstaviti ćemo temeljne ideje o odgoju i obrazovanju budućnosti, ili preciznije, ideje etike skrbi koje zagovara suvremena filozofkinja Nel Noddings. Etika skrbi je relacijska, primarno fokusirana na izgradnju od-

nosa, posebice moralnog odnosa koji se odvija kroz interakciju. Nel Noddings, jedna od utemeljiteljica tzv. etike skrbi naglašava ključnu dimenziju: njezinu ulogu u razvoju cjelovite osobnosti kroz njegovanje odnosa povjerenja i brige između nastavnika i učenika. Tri su ključne komponente etike skrbi: predanost, motivacijski prijenos i prepoznavanje važnosti etike skrbi. Skrb je proces koji uključuje davatelja i primatelja skrbi te zahtijeva reciprocitet i autentičnost. Noddings u svom radu posebno ističe važnost dijaloga, prakse i afirmacije u procesu poučavanja.

HAJRUDIN HROMADŽIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka, Croatia

BUDUĆNOST NAKON PROSVJETITELJSTVA

Slijedeći teoriju o postupnom odumiranju velikih paradigmi, u izlaganju ćemo zagovarati tezu da živimo u razdoblju kasnog prosvjetiteljstva, vjerojatno u njegovoj posljednjoj povijesnoj etapi. To bi u najkraćem značilo da politički, ekonomski i kulturalni poretki uspostavljeni prosvjetiteljskim obratom još uvijek nominalno funkcioniraju na nivou institucionalnih sistemskih parametara, odnosno forme, ali da su na razini velike većine društvenih praksi u svim sferama, to jest sadržaja, praktički gotovo dokinuti. Glavne karakteristike takvih trendova oblikuju se ispreplitanjem redikularizirane politike, beskrupulozne kapitalističke ekonomije, visokotehnologizirane umjetne inteligencije, konzumerističke kulture spektakla, devastiranih medija, industrije ratovanja i sistematičnog uništavanja biotopa. Tu novu epohu koja se pomalja na svjetskom horizontu imenovat ćemo tehnoneofeudalizam. Moguću budućnost takvog svijeta tematizirat ćemo kratkom analizom nekolicine prijepornih primjera (QAnon, Ordo Iuris i sl.).

THE FUTURE AFTER THE ENLIGHTENMENT

Following the theory of the gradual decline of grand paradigms, this presentation will argue that we are living in the era of the late Enlightenment, likely in its final historical phase. In brief, this means that the political, economic, and cultural orders established by the Enlightenment shift still nominally func-

tion at the level of institutional systemic parameters, that is, in form, but have been practically dismantled in the vast majority of social practices across all spheres, that is, in content. The main characteristics of these trends are shaped by the intertwining of ridiculized politics, an unscrupulous capitalist economy, high-tech artificial intelligence, a consumerist culture of spectacle, devastated media, the war industry, and the systematic destruction of biotopes. We will refer to this emerging epoch on the global horizon techno-neofeudalism. The possible future of such a world will be addressed through a brief analysis of several controversial examples (QAnon, Ordo Iuris, etc.).

MARKO JAKIĆ

*Filozofski fakultet u Splitu, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

RAZLIKE KANTOVA I HEGELOVA PRISTUPA ETICI I ZALOG ZA BUDUĆNOST

U izlaganju ću pokušati pojasniti neke razlike u etičkom pristupu između ova dva klasika idealističke filozofije. Kant, kao predstavnik transcendentalnog idealizma, izniman filozofski značaj njegova kopernikanskog obrata, te implikacije na prethodne sustave koji su završavali problemom heteronomije. Hegelova kritika kategoričkog imperativa kao formalno praznog, apstrakcije koja nikada nije bila aktualizirana ni u jednom povijesnom odsječku. Hegelovo zamjeranje konstantnosti, pasivnosti moralne intuicije kategoričkog imperativa, koji bi trebao moći univerzalno odijeliti dobra od zlih praktičkih akata. Kant kao predstavnik etičkog »fundacionalizma«, deontološkog pristupa, nasuprot Hegelovu rješenju povijesne sukcesivnosti morala (dijalektički razvoj pojma moralnosti). Negiranje interpretacije o Hegelu kao predstavniku klasično pojmljenog etičkog relativizma. Danas se susrećemo s izazovima poput globalizacije, kulturnog pluralizma, tehnološkog progresa, te bi integracija ova dva pristupa mogla poslužiti kao vodič za navigaciju kroz ovu suvremenu kompleksnost.

DIFFERENCES BETWEEN KANT'S AND HEGEL'S APPROACHES TO ETHICS AND A PLEDGE FOR THE FUTURE

In this presentation, I will attempt to clarify some differences in the ethical approaches of these two classics of idealist philosophy. Kant, as a representative of transcendental idealism, the exceptional philosophical significance of his Copernican turn and its implications for previous systems that ended with the problem of heteronomy. Hegel's critique of the categorical imperative as formally empty, an abstraction that was never actualised in any historical period. Hegel's reproach of the constancy and passivity of the moral intuition of the categorical imperative, which should be able to universally distinguish good from evil practical acts. Kant as a representative of ethical "foundation-alism", a deontological approach, in contrast to Hegel's solution of the historical succession of morality (the dialectical development of the concept of morality). Rejection of the interpretation of Hegel as a representative of classically conceived ethical relativism. Today we are confronted with challenges such as globalisation, cultural pluralism, and technological progress, and the integration of these two approaches could serve as a guide for navigating this contemporary complexity.

HRVOJE JURIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

KONCEPT BUDUĆNOSTI U BIOETICI I BUDUĆNOST BIOETIKE

U nekima od najoriginalnijih i najutjecajnijih bioetičkih koncepcija zahtijeva se radikalan zaokret u mišljenju i djelovanju, što podrazumijeva reinterpretaciju povijesti, kritički odnos prema sadašnjosti te određeni koncept budućnosti, pa čak i određenu viziju budućnosti koja se odlikuje utopijskim karakteristikama. Međutim, glavna struja današnje bioetike lišena je navedenoga te je primjetan i zabrinjavajući trend tehniciziranja bioetičke rasprave, odumiranja povijesne svijesti, otupljivanja kritičke oštrice i izostanka bilo kakvoga koncepta i vizije budućnosti čovječanstva i Planeta, tako da, umjesto zagovora radikalnih svjetonazorskih, etičkih i socijalno-političkih promjena, ono što se naziva »bioetikom« danas nudi uglavnom opravdanje načelâ i akcijâ vladaju-

ćeg, »distopijskog« tehnološko-ekonomsko-političkog sistema. U ovom ćemo izlaganju, na nekoliko primjera, razmotriti koncept budućnosti u bioetici i kontrastirati ga s recentnim bioetičkim trendovima koje smatramo negativnim jer bioetici ne jamče nikakvu budućnost.

CONCEPT OF THE FUTURE IN BIOETHICS AND THE FUTURE OF BIOETHICS

In some of the most original and influential bioethical conceptions, a radical shift in thinking and action is required, which implies a reinterpretation of history, a critical attitude towards the present, and a certain concept of the future, and even a vision of the future characterized by utopian features. However, the mainstream of today's bioethics is devoid of the above, and there is a noticeable and worrying trend towards the technicization of the bioethical debate, the withering away of historical awareness, the dulling of the critical edge, and the absence of any concept and vision of the future of humanity and the Planet, so that, instead of advocating radical worldview, ethical, and socio-political changes, what is called "bioethics" today mainly offers a justification for the principles and actions of the ruling, "dystopian" technoscientific-economic-political system. In this presentation, we will consider the concept of the future in bioethics, using several examples, and contrast it with recent bioethical trends that we consider negative because they offer bioethics no future.

MARIJANA KOLEDNJAK

*Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Philosophy and Religious Studies, University of Zagreb, Croatia*

ETIČKA IMAGINACIJA I ODGOVORNOST PREMA BUDUĆNOSTI: KRITIČKI DOPRINOSI HANSA JONASA I LUCIANA FLORIDIJA

U izlaganju se promišlja pojam odgovornosti prema budućnosti kroz prizmu etičke imaginacije u dijalogu s filozofijama Hansa Jonasa i Luciana Floridija. Jonasov »princip odgovornosti« usmjeren je na anticipaciju štetnih posljedica tehnološke moći na buduće generacije, dok Floridi razvija pojam informacijske etike s naglaskom na digitalnu budućnost i očuvanje infosfere. Kroz uspo-

rednu analizu ova dva pristupa, izlaganje argumentira potrebu proširene etičke imaginacije koja uključuje intergeneracijsku pravednost, ekološku osjetljivost i tehnološku odgovornost. Cilj je ukazati na normativni potencijal etike budućnosti u vremenu ubrzanih promjena i globalnih kriza.

ETHICAL IMAGINATION AND RESPONSIBILITY FOR THE FUTURE: CRITICAL CONTRIBUTIONS OF HANS JONAS AND LUCIANO FLORIDI

The presentation explores the concept of responsibility for the future through the lens of ethical imagination, focusing on the philosophies of Hans Jonas and Luciano Floridi. Jonas's "imperative of responsibility" emphasises the anticipation of the harmful consequences of technological power on future generations. At the same time, Floridi develops an information ethics oriented towards the digital future and the preservation of the infosphere. Through a comparative analysis, the paper advocates for an expanded ethical imagination that includes intergenerational justice, ecological sensitivity, and technological responsibility. The aim is to highlight the normative potential of a future-oriented ethics in an age of rapid change and global crises.

ZVONIMIR KOMAR

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

KONSTITUTIVNOST FICHTEOVA POJMA BUDUĆNOSTI ZA PEDAGOGIJU

Slijedeći Kantov izvod koji dolazi do ideje praktičkog uma, Fichte odnos uma i bitka određuje na način da um nije poradi bitka, već je bitak poradi uma. Um nije odslikavanje ikojeg biti, kako empirijskog, tako niti idejnog, već je ono proizvođač i bitka i mišljenja. Samouspostavljena i produktivna volja prethodi kako egzistenciji, tako i esenciji. Bitak se stoga pojavljuje u obzoru uma. Iz zapovijedi uma kao zapovijedi *određenog* djelovanja na nužan se način konstituirao pojam svrhe, kao i Kantov *treba da* obzor postojanja. Već to da um-hiti-juća volja određuje bitak, a ne obratno, postavlja ideju svrhe kao nužan način čovjekovoga biti. U prirodi ima kauzaliteta, ali nema svrhe. Volja određuje

bitak, a umno određenje produktivne volje uspostavlja se kao svrha, ono *treba da*, praksa. Ono umno koje se hoće je nešto što još nije, dok je bitak ono što već jest. Budući da ono umno određuje bitak, proizlazi da se u istinskoj, umnoj praksi, sadašnjost određuje iz budućnosti, a ne obratno. U tome smislu, čovjek kada se sebi samome primjereno odnosi spram svijeta, odnosi se spram njega na način budućnosti. Pri tome, ono djelatno umnoga života je *volja*, dok je *kretanje* ono djelatno osjetilnog svijeta. Čovjek u sebi utjelovljuje oboje, pri čemu je u domeni uma odredbeni princip *umno određivanje* volje, dok je u domeni prirode odredbeni princip prirodni *lanac kauzaliteta*. Fichte ističe da čovjekova volja obuhvaća oba ova svijeta. Volja je *sama po sebi* dio umnoga svijeta, a jednako tako ona postoji u tjelesnosti kao dio prirodnoga svijeta. U sintezi oba ova principa u čovjeku se nalazi bitna veza mišljenja i bitka, uma i svijeta. U horizontu ideje vremena, čovjek je stoga u sadašnjost stavljen princip budućnosti. Čovjek se, kada je sebi primjeren, prema budućnosti ne odnosi tako da ju »planira«, »predviđa«, »proračunava« na temelju vjerojatnosti ustanovljenih iz prethodnih događaja i sl. Čovjek bivajući na način autonomne umne volje sam po sebi već jest budućnost-proizvođače biće. Budući da autonomnim umnim određivanjem volje čovjek određuje i svijet na način proizvodnje budućnosti, svijet se čovjeku pojavljuje pod pojmom svrhe, odnosno *svijet sam* je misliv tek kao umna svrha, a ne kao »vanjski« bitak koji već jest. Pojam budućnosti i pojam svrhe konstitutivni su za pojam svijeta. Gledano kroz Fichtea, pedagogija svakako mora odgajati sposobnost umnog (samo)određivanja volje, ali u temeljnijem pogledu, ona mora odgajati volju samu jer volja ne proizlazi iz mišljenja, već obratno; odgajati to da ona *uopće* hoće, da hoće sama *iz sebe*, da hoće *um kao takav* i u tome svoj istinski karakter, da hoće *svijet*. Djelujući kao prisutna budućnost u svijetu, čovjek ne djeluje za svijet i iz svijeta, nego za um i iz budućnosti.

FOUNDATIONAL CHARACTER OF FICHTE'S IDEA OF THE FUTURE FOR PEDAGOGY

Following Kant's thought that leads to the idea of practical reason, Fichte determines the relationship between mind and being in such a way that the mind is not for the sake of being, but rather being is for the sake of mind. Mind is not a reflection of any being, whether empirical or rational, but that which produces both being and thinking. A self-established and productive will precedes both existence and essence. Being therefore appears within the horizon of mind. From the command of mind as a command of *determined* action, the

idea of purpose is necessarily constituted, as is Kant's *ought-to-be* horizon of existence. The fact that the mind-willing will determines being, and not vice versa, posits the idea of purpose as a necessary mode of human being. There is causality in nature, but no purpose. Will determines being, and the rational determination of productive will is established as purpose, *the ought-to-be*, practice. The mind that is willed is something that is not yet, while being is that which already is. Since the mind determines being, it follows that in true, rational practice, the present is determined from the future, and not vice versa. In this sense, when a human being relates to the world in a manner appropriate to himself, he relates to it in the manner of the future. Here, the active principle of rational life is *will*, while *movement* is the active principle of the sensory world. The human being embodies both, whereby in the domain of mind the determining principle is the *rational determination* of will, while in the domain of nature the determining principle is the natural *chain of causality*. Fichte emphasises that the human will encompasses both of these worlds. The will is *in itself* part of the rational world, and it also exists in corporeality as part of the natural world. In the synthesis of both principles within the human being, there is an essential connection between thought and being, mind and world. In the horizon of the idea of time, the human being is therefore placed in the present as the principle of the future. When a human being is true to himself, he does not relate to the future in such a way as to "plan", "predict", or "calculate" it on the basis of probabilities established from past events, etc. The human being, in the mode of autonomous rational will, is already in himself a future-producing being. Since through autonomous rational determination of the will the human being at the same time determines the world in the manner of producing the future, the world appears to him under the idea of purpose, that is, the *world itself* is thinkable only as rational purpose, and not as an "external" being that already exists. The idea of the future and the idea of purpose are constitutive for the idea of the world. Viewed through Fichte, pedagogy must certainly cultivate the ability of rational (self-)determination of will, but in a more fundamental sense, it must cultivate the will itself, for the will does not arise from thinking, but rather the reverse; it must cultivate that it wills *at all*, that it wills *from itself*, that it wills *mind as such*, and thereby its own true character, that it wills the *world*. Acting as a present future in the world, the human being does not act for the world and from the world, but for the mind and from the future.

MARIJAN KRIVAK

Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek,
Croatia

BUDUĆNOST FILOZOFIJE? NE... FILOZOFIJA »SADA I OVDJE«

Iako se čini plauzibilnim govoriti upravo o *budućnosti* discipline koja nam je osebujni *poziv*, izlaganje naglasak stavlja na dimenziju *sadašnjosti* kao one u kojoj živi i opstaje »filozofija kao aktivnost« (Wittgenstein). Kroz niz primjera iz filozofije W. Benjamina, G. Agambena, J. Derridaa, te primjerom autorskih priloga samog izlagača – *Filozofija otpora* – pokušava se iznijeti teza o potrebi filozofiranja, *sada i ovdje*. Filozofija se, naposljetku (Deleuze) »svodi na pitanje borbe protiv kapitalizma«. U sveopćem, entropijski umreženom poretku »društava kontrole«, ovo je i presudna *borba protiv fašizma* (Krivak) – u svim njegovim brojnim inačicama. To nije neka »budućnost filozofije«, već njezin *navlastiti poziv/poriv u sadašnjosti*.

THE FUTURE OF PHILOSOPHY? NO... PHILOSOPHY “HERE AND NOW”

Although it seems plausible to speak about *the future* of the discipline that is our particular *calling*, the presentation emphasises the dimension of *the present* as the one in which “philosophy as activity” (Wittgenstein) lives and endures. Through a series of examples from the philosophy of W. Benjamin, G. Agamben, and J. Derrida, as well as through the example of the author’s own contributions – *Philosophy of Resistance* – an attempt is made to present the thesis on the need for philosophising, *here and now*. Philosophy, ultimately (Deleuze) “reduces itself to the question of the fight against capitalism”. In the general entropically networked order of “control societies”, this is also the crucial struggle against fascism (Krivak) – in all its numerous forms. This is not some “future of philosophy”, but rather *its own calling/urge in the present*.

TOMISLAV KRZNAR

*Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia*

OBRAZOVANJE BUDUĆNOSTI – BUDUĆNOST OBRAZOVANJA

U ovom izlaganju nastojimo – inspirirani sve bržim društvenim, tehnološkim i ekonomskim promjenama – postaviti pitanje o budućnosti obrazovanja. Činjenica je da se suvremeni svijet rapidno mijenja te da su sadržaji današnjice radikalno drugačiji od sadržaja prethodnih, ne samo epoha nego i recentnih razdoblja. Nema dvojbe da te promjene radikalno utječu i na sustav obrazovanja (koji je, smatramo, i to je u temelju ovog izlaganja, fundamentalni društveni sustav). Izlaganje ima nekoliko zadaća: 1. prikazati razmjere klasične paradigme obrazovanja, njezina određenja, dosege i ograničenja, te 2. prikazati sustav(e) koji se danas pokazuju kao nove paradigme obrazovanja te ukazati na njihove vlastitosti, mogućnosti i opasnosti. Izlaganje ima, možda pomalo i pretencioznu, zadaću odgovoriti na pitanje koja je budućnost obrazovanja, a kao *popudbinu* na tom putu uzimamo sljedeću misao: obrazovanje u svojoj srži nosi ideju humanizma. Ovo izlaganje želi ukazati na činjenicu da bi tako trebalo i ostati, makar u novom obliku.

EDUCATION OF THE FUTURE – THE FUTURE OF EDUCATION

Inspired by increasingly rapid social, technological, and economic changes, in this presentation, we seek to pose the question of the future of education. The fact is that the contemporary world is changing rapidly, and its contents are radically different from those of previous periods, not only epochs but also recent times. There is no doubt that these changes radically affect the education system (which we believe, and this is the basis of this presentation, is a fundamental social system). The presentation has several tasks: 1. to present the scope of the classical paradigm of education, its definitions, achievements, and limitations, and 2. to present the system(s) that today appear as new paradigms of education and to point out their characteristics, possibilities, and dangers. This presentation has the, perhaps somewhat pretentious, task of answering the question of what the future of education is, and as guidance on this path, we take the following thought: education, at its core, carries the idea of humanism.

This presentation seeks to point out the fact that it should remain so, at least in a new form.

MISLAV KUKOČ

*Zagreb, Hrvatska /
Zagreb, Croatia*

CARPE DIEM SADAŠNJOSTI VS. ESHATON BUDUĆNOSTI U FILOZOFIJI ALBERTA CAMUSA

Filozofijskopovijesni pristup svjetskoj povijesti kao smislenoj cjelini s početkom i eshatološkim završetkom ne susreće se u temeljima zapadnoeuropske tradicije. U antičkoj grčkoj filozofiji, na kojoj se temelji mediteranska misao Alberta Camusa, historijska zbivanja vide se kao kružno kretanje analogno prirodi. Odbijajući povijesni apsolutizam, koji za račun eshatološke budućnosti žrtvuje čovjekovu sadašnjost, Camus se vraća nepobjedivom zahtjevu ljudske naravi čiju tajnu čuva Mediteran. Svojom mediteranskom filozofijom Camus suprotstavlja mjeru – neumjerenosti, prirodu – povijesti, revolt – revoluciji, *carpe diem* sadašnjosti – *eshatonu* budućnosti.

CARPE DIEM OF THE PRESENT VS. ESCHATON OF THE FUTURE IN THE PHILOSOPHY OF ALBERT CAMUS

The approach of the philosophy of history to world history as a meaningful wholeness, with its beginning and an eschatological end, is not found in the foundations of the Western European tradition. In ancient Greek philosophy, which underlies Albert Camus' Mediterranean thought, historical events were seen as a circular movement analogous to nature. Rejecting historical absolutism, which sacrifices the human present for the sake of an eschatological future, Camus returns to the invincible postulate of human nature, whose secret is preserved by the Mediterranean. In his Mediterranean philosophy, Camus opposes moderation to excess, nature to history, revolt to revolution, and the *carpe diem* of the present to the *eshaton* of the future.

EMA LUNA LALIĆ, IRIS VIDMAR JOVANOVIĆ

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska*

THE FUTURE OF PHILOSOPHY

Numerous philosophers, scientists, public intellectuals, and funding agencies have raised concerns about the value of philosophy, charging it with the incapacity to produce valuable ideas, with recycling questions first posed by Plato, with generating nothing but disagreement, and ultimately with being a game for a few individuals. From a theoretical point of view, such charges culminate in the claim that philosophy is dead, while from a practical perspective, the outcome is a reluctance to finance research in philosophy and the shutting down of philosophy departments. Against such bleak perspectives on philosophy, our aim here is to argue that philosophy is an indispensable intellectual tool that humanity needs to make sense of its own experience, particularly at this moment in time when we are facing such crucial technological, biological, and political challenges, such as AI, gene therapy, and global crises caused by immigration and climate change. We focus on the humanistic aspect of philosophy, showing how it contributes positively to our intellectual concerns and to the solutions of our practical needs.

BUDUĆNOST FILOZOFIJE

Brojni filozofi, znanstvenici, javni intelektualci i financijske institucije izražavaju zabrinutost zbog vrijednosti filozofije, optužujući je za nesposobnost stvaranja vrijednih ideja, recikliranje pitanja koja je još Platon postavio, neprestano generiranje neslaganja i, u konačnici, za to da je postala igra nekolicine pojedinaca. S teorijskog stajališta takve optužbe kulminiraju tvrdnjom da je filozofija mrtva, dok s praktičnog aspekta rezultiraju sve većim oklijevanjem da se financiraju filozofska istraživanja te zatvaranjem filozofskih odsjeka. Nasuprot tim sumornim pogledima na filozofiju, naš je cilj pokazati da je filozofija nezamjenjiv intelektualni alat koji je čovječanstvu potreban kako bi razumjelo vlastito iskustvo, osobito u ovom povijesnom trenutku, kada se suočavamo s ključnim tehnološkim, biološkim i političkim pitanjima poput umjetne inteligencije, genske terapije te globalnih kriza izazvanih migracijama i klimatskim promjenama. Usredotočujemo se na humanističku dimenziju filozofije,

pokazujući kako ona pozitivno doprinosi našim intelektualnim promišljanjima i rješenjima za praktične potrebe.

NENAD MALOVIĆ

*Katholisch-theologische Fakultät, Universität Zagreb, Kroatien /
Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

CHRISTLICHE HOFFNUNG – ZUKUNFT IN DER GEGENWART

Nicht selten wird die christliche Hoffnung „geschlossen eschatologisch“ interpretiert, d. h., sie wird aufgrund ihrer Verbindung mit den „letzten Dingen“ auf ein Konzept reduziert, das keinen Einfluss auf das menschliche Leben hier und jetzt hat. Nach einer solchen Interpretation ist die Erfüllung der christlichen Hoffnung mit einem Guten verbunden, das erst nach dem Tod des Menschen Wirklichkeit wird. Aus diesem Grund kann dem Christentum Passivität gegenüber den konkreten Anforderungen und Herausforderungen des Lebens (auf Erden) vorgeworfen werden. Der Vortrag möchte zeigen, dass der Mensch, wenn ein theologisches Verständnis der christlichen Hoffnung angenommen wird, eine solide Grundlage für ein aktives Leben (auf Erden) erhält.

KRŠĆANSKA NADA – BUDUĆNOST U SADAŠNJOSTI

Nije rijetka zabuna da se kršćanska nada tumači »zatvoreno eshatološki«, tj. da se zbog svoje povezanosti s »posljednjim stvarima« svodi na predodžbu koja nema nikakav utjecaj na ljudski život ovdje i sada. Prema takvom tumačenju, ispunjenje kršćanske nade povezano je s nekim dobrom koje će se ostvariti tek nakon čovjekove smrti. To bi onda bio razlog zbog kojega se kršćanstvu može predbaciti pasivnost s obzirom na konkretne zahtjeve i izazove života (na zemlji). U izlaganju se želi pokazati da, ako se prihvati teologijsko razumijevanje kršćanske nade, čovjek dobiva čvrst oslonac za djelatni život (na zemlji).

STANISLAVA MARIĆ JURIŠIN, BORKA MALČIĆ

*Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija /
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia*

ŠKOLA BUDUĆNOSTI ILI BUDUĆNOST U ŠKOLI – IZAZOVI NASTAVNIČKE PROFESIJE

Obrazovanje je danas neizostavan čimbenik društvenoga, socijalnog i gospodarskog razvoja na globalnoj razini. Imaginativne i alternativne vizije budućnosti predstavljaju temelj za oblikovanje obrazovanja i škole budućnosti. Promjene, izazovi i prepreke s kojima se svakodnevno suočavamo imaju dalekosežne posljedice na razvoj i perspektivu škole te na ulogu nastavnika u njoj. U ovome će se izlaganju prikazati mogući scenariji položaja škole kao institucije, ovisno o prirodi promjena do kojih bi moglo doći, pri čemu se očituje i razlika u interpretaciji pojmova *škole budućnosti* nasuprot *budućnosti u školi*. Paralelno s tim, a u skladu s alternativnim vizijama budućnosti, analizirat će se izazovi nastavničke profesije te uloga nastavnika u potencijalnim promjenama i ishodima nove obrazovne stvarnosti. Na temelju rezultata ovoga teorijskog istraživanja predložit će se rješenja i preporuke za razvoj kompetencija nastavnika u školi budućnosti.

THE SCHOOL OF THE FUTURE OR THE FUTURE IN SCHOOL – CHALLENGES OF THE TEACHING PROFESSION

Education today is an essential component of social, cultural, and economic development on a global scale. Imaginative and alternative visions of the future serve as a foundation for shaping the future of education and the school. The changes, challenges, and obstacles we face daily have far-reaching implications for the development and outlook of the school as an institution, as well as for the role of teachers within it. This presentation presents potential scenarios regarding the school's position as an institution, depending on the nature of the changes that may occur. In doing so, it highlights the conceptual difference between the terms *school of the future* and *future in school*. Alongside these considerations, and in line with alternative visions of the future, the paper analyses the challenges of the teaching profession and the evolving role of teachers in possible transformations and outcomes within a new educational reality. Based on the findings of this theoretical research, the paper proposes

solutions and recommendations for developing teacher competencies in the context of future schooling.

ANA MASKALAN

*Institute for Social Research in Zagreb, Croatia /
Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska*

ECHOES OF HOPE, SHADOWS OF THREAT: RETHINKING UTOPIA TODAY

This presentation explores how contemporary utopian visions differ from traditional ones in three key aspects: who creates them (utopian authorship), the extent to which they reach into social reality (utopian scope), and the degree to which they are ambivalent (utopian nature), that is, simultaneously embodying both promise and threat. In contrast to earlier utopias, often shaped by philosophical reflection on a better world, today's utopias increasingly emerge at the intersection of science, technology, and social theory, thereby transforming their original function as expressions of hope and collective striving for a more just society. The presentation will highlight shifts in the conception of the future, from a linear and teleological vision to a fragmented and multivalent one, and examine to what extent contemporary utopian approaches can still serve as a constructive force in shaping a better world.

ODJECI NADE, SJENE PRIJETNJE: PONOVRNO PROMIŠLJANJE UTOPIJE DANAS

Izlaganje razmatra kako se suvremene utopijske vizije razlikuju od tradicionalnih u tri bitna aspekta: po tome tko ih oblikuje (utopijsko autorstvo), koliko duboko zahvaćaju društvenu stvarnost (utopijski doseg) te u kojoj mjeri nose obilježje ambivalentnosti (utopijska narav), utjelovljujući ujedno i obećanje i prijetnju. Za razliku od ranijih utopija, koje su se često oblikovale kroz filozofsko promišljanje boljeg svijeta, suvremene utopije sve više nastaju na sjecištu znanosti, tehnologije i društvene teorije, pri čemu se mijenja njihova izvorna funkcija izraza nade i kolektivnog nastojanja prema pravednijem društvu. Izlaganje će istaknuti pomake u shvaćanju budućnosti, od linearne i teleološke vizije prema fragmentiranoj i višeznačnoj, te razmotriti u kojoj mjeri suvre-

meni utopijski pristupi još uvijek mogu biti konstruktivna snaga u oblikovanju boljega svijeta.

LEUDITA MEJZINI

*Assembly of the Republic of Kosovo, Pristina, Kosovo /
Skupština Republike Kosovo, Priština, Kosovo*

ENLIGHTENMENT PEDAGOGY IN THE AGE OF AI: RETHINKING EDUCATION WITH ROUSSEAU AND KANT

This presentation explores the Enlightenment conception of education through the shared vision of Rousseau and Kant, who viewed education as a means of cultivating intellectual and moral autonomy. At the centre of their thought lies the question: what does it mean to think for oneself? Both believed that education begins with experience but must culminate in the development of reason – what Kant called *Selbstdenken*, or independent thinking. This presentation raises and seeks to address several key questions: how can Rousseau and Kant inform pedagogy in the age of Artificial Intelligence? What does the cultivation of *Selbstdenken* mean in practice, from kindergarten to university? What implications does it have for how educators approach the art of teaching? As Alan Turing, widely regarded as “the father of computer science”, once suggested, machines may simulate many human accomplishments but not the act of thinking itself. In light of today’s technological challenges, I argue that the Enlightenment project remains vital: education must nurture free, thoughtful, and morally grounded individuals – not merely efficient workers.

PROSVJETITELJSKA PEDAGOGIJA U DOBA UMJETNE INTELIGENCIJE: PROMIŠLJANJE OBRAZOVANJA S ROUSSEAUOM I KANTOM

Ovo izlaganje istražuje prosvjetiteljsko poimanje obrazovanja kroz zajedničku viziju Rousseaua i Kanta, koji su obrazovanje shvaćali kao sredstvo za razvoj intelektualne i moralne autonomije. U središtu njihova promišljanja nalazi se pitanje: što znači misliti svojom glavom? Obojica su vjerovala da obrazovanje započinje iskustvom, ali mora kulminirati u razvoju razuma – onoga što je Kant nazivao *Selbstdenken*, odnosno samostalnim mišljenjem. Ovo izlaganje

postavlja i pokušava obraditi nekoliko ključnih pitanja: kako Rousseau i Kant mogu oblikovati pedagogiju u doba umjetne inteligencije? Što u praksi znači razvijati *Selbstdenken*, od vrtića do sveučilišta? Koje implikacije to ima za način na koji odgojitelji i nastavnici pristupaju umjetnosti poučavanja? Kao što je Alan Turing, koji se često naziva »ocem računalnih znanosti«, jednom primijetio, strojevi mogu oponašati mnoga ljudska postignuća, ali ne i čin samoga mišljenja. S obzirom na današnje tehnološke izazove, tvrdim da prosvjetiteljski projekt ostaje itekako važan: obrazovanje mora oblikovati slobodne, promišljene i moralno utemeljene pojedince – a ne samo učinkovite radnike.

BÉLA MESTER

Institute of Philosophy, HUN-REN Research Centre for the Humanities, Budapest, Hungary /

Institut za filozofiju, HUN-REN Istraživački centar za humanističke znanosti, Budimpešta, Mađarska

SCIENCE IN CULTURAL MEMORY, IN THE MIRROR OF UTOPIAS AND DYSTOPIAS

The cultural image of science in the humanities appeared as early as the utopias of early modernity. Tommaso Campanella's *Civitas Solis* mirrors a late Renaissance model of the arts, focused on mathematical models with a symbolic, sometimes mystical background; Thomas More's *Utopia* outlines a mechanical-scientific model in its description of *Solomon's House*. Jonathan Swift established another tradition in his depiction of the *Academy of Lagado*. In Swift's thought, institutionalised science is useless and ridiculous, and its representatives, the individual scientists, have no serious social influence but form a "club of fools". The proposed paper, following a historical overview, offers an analysis of how the image of science has been transformed: from the motto "knowledge is power" in early utopias to the dark power of sinister scientists in dystopias.

ZNANOST U KULTURNOM PAMĆENJU, U OGLEDALU UTOPIJA I DISTOPIJA

Kulturna slika znanosti u humanističkim znanostima pojavila se već u utopijama ranoga novog vijeka. *Grad Sunca* Tommаса Campanelle odražava kasno-

renesansni model umjetnosti usmjeren na matematičke modele sa simboličkom, ponekad mističnom pozadinom; Moreova *Utopija* prikazuje mehanički znanstveni model u opisu *Solomonove kuće*. Jonathan Swift uspostavlja drugu tradiciju u opisu *Akademije u Lagadu*. U Swiftovu promišljanju institucionalizirana je znanost beskorisna i smiješna, a njezini predstavnici, pojedinačni znanstvenici, nemaju ozbiljan društveni utjecaj, nego čine tek »klub budala«. Planirani rad, nakon povijesnog pregleda, nudi analizu procesa transformacije slike znanosti: od gesla »znanje je moć« u ranim utopijama do mračne moći zlokobnih znanstvenika u distopijama.

ŽELJKA METESI DERONJIĆ

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

USUSRET POSTHUMANOJ UMJETNOSTI: GDJE JE ČOVJEK?

U doba sve snažnijeg razvoja umjetne inteligencije, umjetnost se suočava s mnogim izazovima i transformacijama. Tragajući za novim oblicima, izrazima i načinima »egzistencije«, umjetnost se danas izlaže sve većoj realnoj opasnosti od gubitka vlastitosti. Sve je više primjera iz umjetničkog svijeta koji nas suočavaju s nizom relevantnih pitanja, poput: gdje je čovjek u umjetnosti u kojoj se ona sama više ne očituje kao izraz ljudske emocije, nego kao tehnički afekt i eksperiment? Jedan od najradikalnijih primjera takve umjetničke transformacije je bioart – suvremena umjetnička praksa koja, decentriranjem ljudskog subjekta, destruiira tradicionalnu ideju umjetničkog autorstva, ali i umjetnosti kao djela isključivo čovjeka. Kao izvrstan primjer estetike bez subjekta, umjetnosti koja živi izvan čovjeka, bioart predstavlja poticajnog sugovornika za suvremena razmatranja budućnosti umjetnosti u obzoru posthumane estetike.

TOWARDS POSTHUMAN ART: WHERE IS THE HUMAN?

In an era of rapid advancements in artificial intelligence, art is undergoing numerous challenges and profound transformations. In its search for new forms, expressions, and modes of "existence", contemporary art faces the very real risk of losing its own distinctiveness. Increasingly, we encounter examples

from the world of art that confront us with a series of urgent questions, such as: where is the human in an art that no longer manifests as an expression of human emotion, but rather as a technical affect and experiment? One of the most radical examples of this artistic transformation is bioart – a contemporary artistic practice that, by decentering the human subject, dismantles the traditional notion of authorship as well as the very idea of art as a product exclusively of the human. As a compelling example of a subjectless aesthetic and art that exists beyond the human, bioart serves as a thought-provoking interlocutor for contemporary reflections on the future of art within the horizon of posthuman aesthetics.

FRANJO MIJATOVIĆ

*Medicinski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /
Faculty of Medicine, University of Rijeka, Croatia*

**(O)PUŠTENOST U BUDUĆNOST: ODNOS RAČUNAJUĆEG
MIŠLJENJA I SMISLENOG PROMIŠLJANJA**

Pitanje kako se tehnika razvija i kako oblikuje budućnost tema je ovog izlaganja. Heideggerovo istraživanje jednog i drugog upućuje na pojam *(o)puštenosti* (*Gelassenheit*), čija analiza zahtijeva razlikovanje računajućeg mišljenja i smislenog promišljanja. Ono što razlikuje smisleno promišljanje od računajućeg mišljenja jest to da smisleno promišljanje ne završava u stvaranju teorija ili rješavanju problema, nego je s jedne strane spremno postavljati pitanja, koja u konačnici čine horizont svih odgovorivih pitanja, a s druge strane tematizira način na koji se čovjek uopće nalazi u svijetu i na Zemlji. Pitanje o biti tehnike u svojoj srži nije pitanje o tehnici, nego upravo o zbivanju istine u otvorenosti Bitka, koje se kao takvo događa. To zbivanje istine, u koje su upućeni bit čovjeka i mišljenje, otvoreno je i nepredvidivo, ne može se dosegnuti htijenjem, nego ga valja shvatiti iz *(o)puštenosti* u promišljanju.

**RELEASING INTO THE FUTURE: ON THE RELATION
BETWEEN CALCULATIVE AND MEDITATIVE THINKING**

The question of how technology develops and how it shapes the future is the central theme of this presentation. Heidegger's inquiry into both leads us to the

notion of *releasement* (*Gelassenheit*), the analysis of which requires a distinction between calculative and meditative thinking. What sets meditative thinking apart from calculative thinking is that it does not culminate in the formulation of theories or in the solving of problems. Instead, it is, on the one hand, open to posing questions that ultimately form the horizon of all answerable inquiries, and, on the other hand, it reflects upon the very way in which human beings find themselves in the world and on the Earth. The question concerning the essence of technology is, at its core, not a question about technology itself, but about the event of truth – the way truth happens in the openness of Being. This event of truth, into which both human existence and thinking are directed, is open-ended and unpredictable; it cannot be grasped by sheer will or intention, but must be approached through a *releasement* into thinking.

ARTO MUTANEN

*Finnish Naval Academy, Finnish National Defence University, Helsinki, Finland /
Finska pomorska akademija, Finsko sveučilište nacionalne obrane, Helsinki, Finska*

MELIORISTIC FUTURE ORIENTATION

The inherent future orientation of human life is seen in daily life, work, science, and art. Modern times have often viewed progress with optimism – even as inevitable in science, ethics, and art (von Wright). Current global challenges, such as global warming, have shifted this optimistic outlook towards pessimism. However, as deterministic approaches, both optimism and pessimism can lead to passivity. To foster a more active human role, a melioristic attitude (“the world is neither the worst nor the best possible, but it is capable of improvement”, Peirce) is proposed. The notion of progress should, however, be understood in its original sense: the development of greater abilities (Liszka). Instead of a well-defined goal, there is a need for a melioristic attitude that seeks small steps towards improving the situation (Kitcher), sustained by deep hope (Demenchonok).

MELIORISTIČKA ORIJENTACIJA PREMA BUDUĆNOSTI

Ljudska je egzistencija inherentno usmjerena prema budućnosti, što se očituje u svakodnevnom životu, radu, znanosti i umjetnosti. Suvremeno je doba če-

sto promatralo napredak s optimizmom – pa čak i kao neizbježan u znanosti, etici i umjetnosti (von Wright). Međutim, suvremeni globalni izazovi, poput globalnog zatopljenja, pomaknuli su taj optimistični pogled prema pesimizmu. No, kao deterministički pristupi, i optimizam i pesimizam mogu dovesti do pasivnosti. Kako bi se potaknula aktivnija uloga čovjeka, predlaže se melioristički stav (»svijet nije ni najgori ni najbolji mogući, nego je sposoban za poboljšanje«, Peirce). Pojam napretka, međutim, treba razumjeti u njegovu izvornom značenju: kao razvoj većih sposobnosti (Liszka). Umjesto jasno određenog cilja, potrebno je njegovati melioristički stav usmjeren na male korake prema poboljšanju situacije (Kitcher), koji se održava dubokom nadom (Demenchonok).

NIKOLA NORŠIĆ¹, DAMJAN STANIĆ²

¹*Fakultet političkih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Political Science, University of Zagreb, Croatia*

²*Filozofski fakultet, Sveučilište u Rijeci, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka, Croatia*

TKO ODLUČUJE KAKO ĆE IZGLEDATI BUDUĆNOST? ROUSSEAU, JOHN GRAY I MIT O NAPRETKU U DOBA UMJETNE INTELIGENCIJE

U doba eksplozivnog razvoja umjetne inteligencije ponovno se javlja vjera u tehnološki napredak kao put prema spasenju, premda ne znamo tko vodi, kamo idemo niti prema čijim se mjerilima ovaj svijet oblikuje. Kao što je Rousseau upozorio, ideja napretka počiva na umjetnim potrebama koje kvare ljudski moral i udaljuju nas od naše izvorne, prirodne slobode. John Gray ide još dalje u kritici napretka, tvrdeći da je sama ideja napretka oblik svjetovne mitologije koja zamagluje cikličke obrasce razaranja, žrtvovanja i samoobmane. Za razliku od Blochove koncepcije budućnosti oblikovane »još-ne-svjesnim«, anticipacijskim elementom u ljudskoj svijesti usmjerenim prema utopijskom potencijalu, ovo izlaganje zagovara oprezni pesimizam: razgradnju mitova o linearnom napretku kao etički preduvjet za odgovorno promišljanje budućnosti. Ključno pitanje tako ostaje: tko odlučuje kako će izgledati budućnost – i u čije ime?

WHO DECIDES WHAT THE FUTURE LOOKS LIKE? ROUSSEAU, JOHN GRAY, AND THE MYTH OF PROGRESS IN THE AGE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE

In an age of explosive development in artificial intelligence, faith in technological progress as a path to salvation is returning, even though we do not know who is leading, where we are headed, or by whose measure this world is created. As Rousseau warned, the idea of progress relies on artificial needs that corrupt human morality and distance us from our original, natural freedom. John Gray takes the critique of progress even further, arguing that the very notion of progress is a form of secular mythology that obscures cyclical patterns of destruction, sacrifice, and self-deception. In contrast to Bloch's conception of the future as shaped by the "Not-Yet-Conscious", the anticipatory element in human consciousness oriented towards utopian potential, this presentation advocates cautious pessimism: the dismantling of myths about linear progress as an ethical precondition for thinking responsibly about the future. The key question then remains: who decides what the future looks like – and in whose name?

BOŠKO PEŠIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek,
Croatia*

NIETZSCHEOVA PREDIGRA BUDUĆNOSTI

Uprizorenje Nietzschea kao filozofa budućnosti već dugo je samorazumljivo na suvremenoj filozofskoj sceni. Štoviše, takva mjera njegove filozofske aktualnosti više nego ikad ranije pokazuje upravo njegovu nužnost za razumijevanje budućnosti. Izlaganje utoliko istražuje one Nietzscheove temeljne misli koje se mogu povezati s razumijevanjem razmjera tehnološke distopije: od gubitka istine u infodemijskom kaosu, preko političkog posthumanizma i transhumanizma, pa sve do volje za moć koja se sada oblikuje putem algoritamskog upravljanja podacima i nedovoljno uočljivim novim nadgradnjama totalnog nadzora. Daleko od toga da pripada prošlosti, Nietzsche zapravo nudi filozofske alate za preživljavanje i nadilaženje čovjekova sumornog stanja u

svijetu koji se sve ubrzanije kreće prema automatiziranoj, ali duhovno praznoj neposrednoj sutrašnjici. Jesmo li ga nakon svega još sposobni razumjeti?

NIETZSCHE'S PRELUDE TO THE FUTURE

The portrayal of Nietzsche as a philosopher of the future has long been taken for granted on the contemporary philosophical scene. Moreover, this very measure of his philosophical relevance reveals, now more than ever, the necessity of his thought for understanding the future. Accordingly, this presentation explores those fundamental Nietzschean ideas that lend themselves to a reading of today's unfolding technological dystopia: from the loss of truth in the chaos of the infodemic, through political posthumanism and transhumanism, to the will to power as it now takes form through algorithmic data management and the barely perceptible new superstructures of total surveillance. Far from being a relic of the past, Nietzsche offers philosophical tools for survival – and overcoming – in the face of a bleak human condition, as the world accelerates toward an automated tomorrow devoid of spiritual depth. After all this, the question remains: are we still capable of understanding him?

BOŠKO PEŠIĆ, MARTINA IVANOVIĆ

Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia /

Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska

FUTURE OF (AN) EPISTEMIC PROBLEM

The presentation will strive to correlate Rorty's epistemic problem with the challenges posed by the further development of artificial intelligence. Rorty's critique of traditional epistemology, which rejects the idea of absolute and objective truth and further emphasises the pluralism and social character of knowledge, has particular relevance regarding the proportional significance of artificial intelligence, especially when it is considered as a system that manipulates symbols and processes data. Moreover, Rorty's critique raises questions about the nature of knowledge and truth in the digital age, where knowledge is no longer based on a single, stable framework but on networks of data and interpretations. According to Rorty, truth is not a mirror of reality but the result

of social process and linguistic practice, which can be applied to the way in which AI systems generate and exhibit information. Furthermore, this implies that artificial intelligence cannot have access to what the traditional metaphysical concept of “absolute truth” encompasses but rather operates within certain linguistic and social contexts that shape its epistemological boundaries. Rorty’s shift from traditional epistemology towards hermeneutics and pluralism can help in understanding AI as part of a complex social and communicative process in which knowledge is constantly reshaped. This perspective makes room for critical reflection on the ethical and political implications of artificial intelligence, especially regarding epistemological inequalities and control over information, which is in line with Rorty’s emphasis on the importance of dialogue and solidarity in a democratic society. Thus, the future of the epistemic problem in the era of artificial intelligence can be regarded as a challenge to redefine the meaning of knowledge, truth, and belief under conditions of technological transformation and social change.

BUDUĆNOST (JEDNOG) EPISTEMIČKOG PROBLEMA

Izlaganje će nastojati povezati Rortyjeve epistemički problem s izazovima koje donosi razvoj umjetne inteligencije u budućnosti. Rortyjeva kritika tradicionalne epistemologije, koja odbacuje ideju apsolutne, objektivne istine i naglašava pluralizam i društveni karakter znanja, ima posebnu važnost u kontekstu razmjera značaja umjetne inteligencije, posebice kada se ona razmatra kao sustav koji manipulira simbolima i obrađuje podatke, te razmatra pitanja o prirodi znanja i istine u digitalnom dobu, u kojemu se znanje više ne temelji na jedinstvenom, stabilnom okviru, već na mrežama podataka i interpretacija. Prema Rortyju, istina nije zrcalo stvarnosti, nego rezultat društvenog procesa i jezične prakse, što se može primijeniti na način na koji UI sustavi generiraju i prikazuju informacije. To znači da umjetna inteligencija ne može imati pristup onome što je tradicionalna metafizika obuhvaćala pojmom »apsolutne istine«, već operira unutar određenih jezičnih i društvenih konteksta koji oblikuju njezine epistemološke granice. Rortyjeve pomak s tradicionalne epistemologije prema hermeneutici i pluralizmu može poslužiti razumijevanju UI kao dijela složenog društvenog i komunikacijskog procesa u kojem se znanje stalno preoblikuje. Ova perspektiva otvara prostor za kritičko promišljanje o etičkim i političkim implikacijama umjetne inteligencije, posebno u pogledu epistemoloških nejednakosti i kontrole nad informacijama, što je u skladu s Rortyjevim isticanjem važnosti dijaloga i solidarnosti u demokratskom društvu. Time se

budućnost epistemičkog problema u eri umjetne inteligencije može sagledati i kao izazov redefiniranja značenja znanja, istine i vjerovanja u uvjetima tehnološke transformacije i društvenih promjena.

MATEJA PEVEC ROZMAN

*Faculty of Theology, University of Ljubljana, Slovenia /
Teološki fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija*

THE CONCEPT OF THE FUTURE IN PHILOSOPHY: A COMPARISON OF SELECTED ANCIENT AND MODERN PERSPECTIVES AND AN ETHICAL REFLECTION

The philosophical concept of the future has been interpreted in various ways throughout history. In the ancient Greek tradition, time is conceived in cyclical terms, where the repetition of natural and social events ensures stability and predictability. This conception differs from the modern conception of time, which originates in the Judeo-Christian tradition, emphasising time as linear, with a focus on uniqueness, progression, and non-repetition. In ancient philosophies, particularly in the works of Plato and Aristotle, the future is part of a natural teleology: the direction of development towards the “good” is embedded in both nature and human activity. Modern approaches, by contrast, emphasise the emancipation of the subject, which develops towards self-fulfilment, self-realisation, and individualisation, while increasingly distancing itself from others and from the common good. This paper examines the concept of the future through a comparative analysis of the typologies of time – cyclical, linear-eschatological, and profane – in dialogue with the philosophical perspective of the moral and political philosopher Alasdair MacIntyre, who passed away this year. MacIntyre argues that modern ethics, disconnected from Aristotle’s teleology, has lost its coherence; the future, therefore, does not derive from intrinsic moral goals but remains fragmented in individualistic rationality. The presentation also explores the link between time and the sacred (the sense of the sacred), and shows that the modern Enlightenment – despite its many achievements – is also a process of progressive profanation. In this context, the presentation seeks to respond to the disintegration of profane, fragmented time by proposing an ethical reintegration of the future through narrative, tradition, and the notion of the common good.

KONCEPT BUDUĆNOSTI U FILOZOFIJI: USPOREDBA ODABRANIH ANTIČKIH I MODERNIH PERSPEKTIVA TE ETIČKO PROMIŠLJANJE

Filozofski koncept budućnosti tijekom povijesti tumačen je na različite načine. U starogrčkoj tradiciji vrijeme se poima ciklički, gdje ponavljanje prirodnih i društvenih događaja osigurava stabilnost i predvidljivost. Ovo shvaćanje razlikuje se od modernog shvaćanja vremena, koje počinje judeo-kršćanskom tradicijom i vrijeme smatra linearnim, s naglaskom na jedinstvenost, napredak i neponovljivost. U antičkim filozofijama, osobito kod Platona i Aristotela, budućnost je dio prirodne teleologije: smjer razvoja prema »dobrom« ugrađen je u prirodu i ljudsko djelovanje. Nasuprot tome, moderni pristupi ističu emancipaciju subjekta, koji se razvija prema samoostvarenju, individualizaciji i sve većoj udaljenosti od drugih i od zajedničkog dobra. Ovo izlaganje istražuje koncept budućnosti kroz usporednu analizu tipologija vremena – cikličkog, linearno-eshatološkog i profanog – u dijalogu s filozofskom perspektivom moralnog i političkog filozofa Alasdaira MacIntyre, koji je preminuo ove godine. MacIntyre tvrdi da je moderna etika, odvojena od Aristotelove teleologije, izgubila svoju koherentnost; budućnost stoga ne proizlazi iz unutarnjih moralnih ciljeva, već ostaje fragmentirana u individualističkoj racionalnosti. Izlaganje također istražuje povezanost vremena i svetog (osjećaj svetoga) te pokazuje da je moderno prosvjetiteljstvo – unatoč brojnim postignućima – također proces postupne profanacije. U tom kontekstu izlaganje nastoji odgovoriti na dezintegraciju profanog, fragmentiranog vremena predlažući etičku reintegraciju budućnosti kroz narativ, tradiciju i pojam zajedničkog dobra.

IVAN PLATOVNJAK

*Faculty of Theology, University of Ljubljana, Slovenia /
Teološki fakultet, Sveučilište u Ljubljani, Slovenija*

THE SPIRITUALITY OF HOPE IN CHRISTIANITY AS AN ALTERNATIVE TO THE PHILOSOPHY OF FEAR AND SCIENTIFIC DETERMINISM

The lecture examines the Christian spirituality of hope as a theological and spiritual alternative to prevailing contemporary conceptions of the future, which are increasingly shaped by the philosophy of fear and scientific deter-

minism. In an age marked by global crises, climate instability, and pervasive digital surveillance, the future is frequently perceived as uncertain, precarious, or even threatening. Against this backdrop, the lecture articulates hope as both a fundamental theological virtue and a spiritual category. Hope is construed as an existential and eschatological orientation rooted in a relationship with God. The theological foundation of the lecture draws on key biblical texts and the magisterial teaching of the Catholic Church, with particular emphasis on the encyclicals of Benedict XVI and Pope Francis. Special consideration is given to Jürgen Moltmann's theology of hope, which underscores the future as the locus of divine promise. Within this framework, Christian hope emerges not merely as consolation but as a hermeneutical key for interpreting the future as a gift – thereby enabling a creative and ethically responsible engagement with the present.

DUHOVNOST NADE U KRŠĆANSTVU KAO ALTERNATIVA FILOZOFIJI STRAHA I ZNANSTVENOM DETERMINIZMU

Predavanje razmatra kršćansku duhovnost nade kao teološku i duhovnu alternativu prevladavajućim suvremenim predodžbama o budućnosti, koje su sve više oblikovane filozofijom straha i znanstvenim determinizmom. U vremenu obilježenom globalnim krizama, klimatskom nestabilnošću i sveprisutnim digitalnim nadzorom, budućnost se često doživljava kao neizvjesna, nesigurna ili čak prijeteća. U tom kontekstu predavanje prikazuje nadu kao temeljnu teološku krepost i duhovnu kategoriju. Nada se razumije kao egzistencijalna i eshatološka usmjerenost, ukorijenjena u odnosu s Bogom. Teološki temelj predavanja oslanja se na ključne biblijske tekstove i učiteljstvo Katoličke Crkve, s posebnim naglaskom na enciklike Benedikta XVI. i pape Franje. Posebna pažnja posvećena je teologiji nade Jürgena Moltmanna, koja ističe budućnost kao mjesto božanskog obećanja. U ovom okviru kršćanska nada ne pojavljuje se samo kao utjeha, nego i kao hermeneutički ključ za tumačenje budućnosti kao dara – čime se otvara prostor za kreativno i etički odgovorno djelovanje u sadašnjosti.

DUNJA POTOČNIK, VLASTA ILIŠIN, ANJA GVOZDANOVIĆ

Institute for Social Research in Zagreb, Croatia /

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska

YOUTH QUALITY OF LIFE: REIMAGINING YOUTH FUTURE IN AN AGE OF UNCERTAINTY

Generations Z and Alpha are navigating a world marked by digital saturation, ecological crisis, economic precarity, and eroding institutional trust. Puplampu's ecological-techno subsystem provides a platform for identifying domains of youth life that influence individual quality of life. At the same time, classical theories from Bourdieu, Beck, and Honneth remain insightful in their contributions to understanding structural inequalities, the consequences of reflexive modernisation, and the mental health tolls stemming from the loss of institutional trust. The landscape of theoretical frameworks can be supplemented by Bloch's principle of hope, which provides a philosophical counterpoint, suggesting that youth-led activism and cultural shifts may signal a possible pathway to achieving quality of life. This presentation will explore the dialectic between risk and hope, advocating for a reimagined socio-political framework that restores agency and quality to young people's lives. The presentation arises from the project *Quality of life of Young People in Croatia: Between Personal Aspirations and Social Opportunities – YoQuLife*, financed by the Next Generation EU Fund.

KVALITETA ŽIVOTA MLADIH: PROMIŠLJANJE BUDUĆNOSTI MLADIH U DOBA NEIZVJESNOSTI

Generacije Z i Alfa snalaze se u svijetu obilježenom digitalnom zasićenošću, ekološkom krizom, ekonomskom nesigurnošću i urušavanjem povjerenja u institucije. Puplampuov ekološko-tehnološki podsustav pruža platformu za prepoznavanje područja života mladih koja utječu na individualnu kvalitetu života. Istodobno, klasične teorije Bourdieua, Becka i Honnetha ostaju relevantne zbog svojih doprinosa razumijevanju strukturnih nejednakosti, posljedica refleksivne modernizacije i psihičkih posljedica gubitka povjerenja u institucije. Teorijski okviri mogu se nadopuniti Blochovim principom nade, koji nudi filozofsku protutežu, sugerirajući da aktivizam mladih i kulturne promjene mogu označiti mogući put prema postizanju kvalitete života. Ovo izlaganje istražuje dijalektiku između rizika i nade, zagovarajući ponovno osmi-

šljeni društveno-politički okvir koji vraća agensnost i kvalitetu u život mladih. Izlaganje je proizašlo iz projekta *Kvaliteta života mladih u Hrvatskoj: između osobnih aspiracija i društvenih prilika – YoQuLife*, financiranog iz fonda Next Generation EU.

LUCIJA PUŠONJIĆ

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

ESTETIKA U DOBA ALGORITMA: NOVI IZAZOVI UMJETNIČKOG STVARANJA

U kontekstu ubrzanog razvoja umjetne inteligencije i njezine sve veće prisutnosti u kreativnim industrijama otvara se niz filozofskih pitanja o samoj budućnosti umjetnosti i njezina mjesta u društvu. Jedno od glavnih pitanja koje ovo izlaganje postavlja jest: »Može li čovjek istinski uživati u umjetnosti koja je neljudski stvorena?«. Polazeći od teorija Waltera Benjamina i Joanne Zylinske, analizirat će se kako UI mijenja koncept autorstva, auru umjetničkog djela i samo estetsko iskustvo. Kroz primjere suvremenih UI-umjetnika istražuje se potencijal nove umjetničke paradigme u kojoj stroj ne zamjenjuje umjetnika, već postaje njegov medij i suradnik. Cilj izlaganja nije demonizirati tehnološki napredak, već propitati kako se estetski doživljaj oblikuje u simbiozi čovjeka i stroja.

AESTHETICS IN THE AGE OF ALGORITHMS: NEW CHALLENGES OF ARTISTIC CREATION

In the context of the rapid development of artificial intelligence and its increasing presence in the creative industries, a number of philosophical questions arise concerning the very future of art and its place in society. One of the main questions posed by this presentation is: "Can humans truly enjoy art that has been created in a non-human way?". Drawing on the theories of Walter Benjamin and Joanna Zylińska, the analysis will examine how AI transforms the concept of authorship, the aura of the artwork, and the aesthetic experience itself. Through examples of contemporary AI artists, the paper explores the potential of a new artistic paradigm in which the machine does not replace

the artist but instead becomes their medium and collaborator. The aim of the presentation is not to demonise technological progress but to question how the aesthetic experience is shaped in the symbiosis between human and machine.

STJEPAN RADIĆ

*Katholisch-Theologische Fakultät in Đakovo, Josip-Juraj-Strossmayer-Universität
Osijek, Kroatien /*

*Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku,
Hrvatska*

ZEIT – LINIE – ZUKUNFT

Die Frage der Zeit und damit ihres Verlaufs nach vorne stellt eines der zentralen Probleme der Philosophie und der Wissenschaften wie Physik und Mathematik dar. Grundlage des philosophischen Zeitverständnisses, auf dem das physikalisch-mathematische aufbaut, ist Aristoteles' Definition: *die Anzahl der Bewegungen in Bezug auf ein Vorher und Nachher*. Die zeitgenössische physikalisch-mathematische Betonung der untrennbaren Durchdringung von Zeit und Raum sowie ihrer Relativität stützt Aristoteles' Erkenntnisse über den Zusammenhang dieser beiden Kategorien, da sie die Realität, d. h. die gesamte sichtbare und erkennbare Welt, die uns umgibt, bestimmen. Reduziert sich aber Aristoteles' Definition von Zeit nicht lediglich auf den Raum, genauer gesagt auf eine Linie, die wir mit reiner Form, d. h. einer Zahl, messen? Denn was wir einen Moment nennen, ist nichts anderes als ein Punkt als Teil einer Linie, dem wir in einem bestimmten Moment unsere Aufmerksamkeit gewidmet haben. Der Vortrag versucht, auf die Schwierigkeit aufmerksam zu machen, die Zeit an sich endgültig zu bestimmen, da das Werden als Zeit und (sein) Fluss auf das Konkrete, „Eingefrorene“, Statische reduziert sind. Damit sollen keineswegs die philosophischen und wissenschaftlichen Errungenschaften bei der Entschlüsselung der Geheimnisse der Zeit in Frage gestellt werden, sondern vielmehr die Bedeutung des Unterschieds zwischen dem, *was* Zeit ist, und *wie* Zeit ist, hervorgehoben werden. Denn selbst wenn wir eine Antwort auf die Frage finden, wie Zeit ist, haben wir damit noch nichts für die Frage gelöst, was Zeit ist. Der Vortrag wird sich mit Augustinus und dem christlichen Verständnis von Zeit als einem vorwärts gerichteten Fluss sowie mit anderen Denkern wie Nietzsche und Heidegger befassen.

VRIJEME – CRTA – BUDUĆNOST

Pitanje vremena i njegova tijeka prema naprijed predstavlja jedan od ključnih problema filozofije te znanosti poput fizike i matematike. Temelj filozofijskog razumijevanja vremena, na kojemu se nadogradilo i ono fizikalno-matematičko, jest Aristotelova definicija: *broj kretanja s obzirom na prije i poslije*. Suvremeno fizikalno-matematičko isticanje neraskidive prožetosti vremena i prostora kao i njihove relativnosti ide u prilog Aristotelovim spoznajama o povezanosti ovih dviju kategorija, pri čemu upravo one uvjetuju stvarnost odnosno sav vidljivi i spoznatljivi svijet koji nas okružuje. Međutim, ne svodi li se Aristotelova definicija vremena tek na prostor, odnosno, preciznije, na crtu koju mjerimo čistom formom, tj. brojem? Jer i ono što nazivamo trenutkom nije ništa drugo nego točka kao dio crte, kojoj smo u danom trenutku posvetili pozornost. Izlaganjem se nastoji upozoriti na teškoću krajnjeg određivanja vremena po sebi, jer se bivanje i tijek svode na ono konkretno, »zamrznuto«, statično. Time se nikako ne osporavaju filozofijsko-znanstveni dosezi u odgovoravanju misterija vremena, već se samo nastoji ukazati na važnost razlike između onoga *što* je vrijeme naspram *kako* vrijeme. Jer, ako donekle i dosežemo odgovor na pitanje *kako* vrijeme, time još ništa nismo riješili s obzirom na pitanje *što* je vrijeme. U izlaganju će se posvetiti pozornost Augustinu i kršćanskom poimanju vremena kao tijeka prema naprijed te drugim misliocima poput Nietzschea i Heideggera.

GORAN REM

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek,
Croatia*

JA SAM BUDUĆNOST

Osjećaj snimljenosti hiperintenzivira povijesna avangarda, njezin subjekt zvan Čovjek s filmskom kamerom. Međutim, nevezano za to što je čemu reperkusijom i gdje se uopće pojavila ili nalazi *time machine* (svakako u avangardnoj umjetničkoj stvari iz bilo kojeg *forward-rewind* nezaustavljenog avangardizma ili modernizma, koji zajedno s integritetom povijesne avangarde nije prestao nerazgovarati s Poviješću, nego ju, dapače, uči iznova i iznova o kreativnosti, apstrakciji smještenoj u dječjoj brojnici-dadaizmu-konkretizmu),

početkom trećeg milenija stimulira se u intermedijalni osjet već-snimljenosti u strukturama matriksa. A nekako i *prije toga*, koncept budućnosti subjektivira se u rnr-radovima kao posljednja moguća subjekcija sagledavanja kronologizma, koja kaže: Ja sam budućnost. U tom problemskom križistu medijal od 103 promišljaja, nazvan *Person of Interest*, nada se kao Mjesto koje je mimo ukupne, sve ultimativnije nemjesnosti.

I AM THE FUTURE

The feeling of being recorded becomes hyper-intensified in the third decade of the twentieth century, its subject called The Man with a Movie Camera. However, regardless of where the time machine appeared or is located (certainly in a modernist artefact of any forward–rewind of unstoppable avant-gardism or modernism, which, together with the integrum of the historical avant-garde, has not stopped not talking to History but rather keeps teaching it again and again about creativity, abstraction situated in a children’s counting-book-Dadaism-Concretism), at the beginning of the third millennium it is stimulated into an intermedial sense of already-recordedness within matrix structures. And somehow even *before that*, the concept of the future is made subjective in rnr works as the last possible subjectivity of perceiving chronology, which says: I am the future. In this problematic crossroads, the medial of 103 reflections, titled Person of Interest, emerges as a Place that is beyond the total, increasingly ultimate non-placeness.

PAULA REM

*Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku, Hrvatska /
The Academy of Arts and Culture in Osijek, Croatia*

UTOPIJA, DISTOPIJA I JEREMIJA

U društvenom sustavu antičkog Izraela proroci su pojedinci koji dižu glas protiv društvenih nepravdi unutar konteksta zajednice. Sve dotad neprijatelj je bio izvanjski – Egipćani, Amalečani itd. – no proroci govore o unutrašnjem neprijatelju, odnosno o općoj, univerzalnoj temi borbe između dobre i zle inklinacije kod svake osobe – i u svakom društvu – a čak se i vanjska prijetnja shvaća samo kao posljedica već postojećih unutarnjih problema određene zajednice.

Način na koji proroci pristupaju društvenim problemima – i način na koji o njima komuniciraju – može se usporediti s načinom na koji danas funkcionira distopijska, utopijska i (post)apokaliptična literatura. Svrha medijskih sadržaja distopije, utopije, apokalipse i postapokalipse jest upravo ukazati na određene postojeće društvene probleme, ponuditi moguća rješenja i upozoriti na moguće posljedice nekih pozitivno ili negativno konotiranih aktivnosti jednoga društva. Korijene ovog medijskog žanra, koji danas dominira književnošću, filmom, pa čak i videoigrama, moguće je pronaći u biblijskim proročkim knjigama. Ovo će izlaganje analizirati na koji način knjiga Jeremija koristi prizore koje bi suvremena teorija umjetnosti nazvala distopijskima, utopijskima, apokaliptičnima i postapokaliptičnima, kako bi ukazala na aktualne društvene probleme u antičkoj Kraljevini Yehuda u 6. stoljeću pr. n. e.

UTOPIA, DYSTOPIA, AND JEREMIAH

In the social system of ancient Israel, prophets were individuals who spoke out against social injustices within the context of the community. Until then, the enemy had been external – the Egyptians, the Amalekites, etc. – but the prophets spoke of an internal enemy, namely the general and universal theme of the struggle between good and evil inclinations in every person – and in every society – while even the external threat was understood only as a consequence of the already existing internal problems of a particular community. The way in which the prophets addressed social problems – and the way in which they communicated about them – can be compared to the way in which dystopian, utopian and (post-)apocalyptic literature functions today. The purpose of dystopian, utopian, apocalyptic and post-apocalyptic media content is precisely to highlight certain existing social problems, offer possible solutions and warn of the possible consequences of particular positively or negatively connoted activities of a society. The roots of this media genre, which today dominates literature, film, and even video games, can be found in the biblical prophetic books. This paper will analyse how the Book of Jeremiah employs scenes that contemporary art theory would describe as dystopian, utopian, apocalyptic and post-apocalyptic, to highlight pressing social problems in the ancient Kingdom of Yehuda in the 6th century BC.

ASTRIT SALIHU

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Prištini »Hasan Prishtina«, Kosovo /
Faculty of philosophy, University of Pristina "Hasan Prishtina", Kosovo*

»ZAŠTO PSI NISU PLAVI S CRVENIM TOČKAMA, A KONJI NISU FLUORESCENTNI?« (BUDUĆNOSNA VIZIJA U UMJETNOSTI – FLUSSEROV ODJEK KROZ BIOART)

Vizija Viléma Flussera, izložena u njegovu eseju *O znanosti* (1988.), predstavlja programsku filozofsku platformu koja se razotkriva u umjetničkoj praksi bioarta. Njegova se vizija može smatrati programatskim preusmjeravanjem ideja unutar bioarta. Flusser je među prvima promišljao mogućnost »slikanja budućnosti«, u kojoj se iz tradicionalnih metafizičkih alegorija o budućnosti prelazi u mogućnost programibilne budućnosti putem biotehnologije. Njegovo pitanje: »Zašto psi još uvijek nisu plavi s crvenim točkama, a konji još uvijek ne svijetle fosforescentnim bojama dok trče po noćnim livadama?« predstavlja pronicljivo promišljanje budućnosti kroz »umjetna bića i bića umjetnosti« uspostavljene estetskim inženjeringom. Bioart je već isprobao i konkretizirao Flusserovu ideju o fluorescirajućim konjima u projektu *GFP Bunny* Eduarda Kaca, kao i kroz genetske manipulacije, sintetička ostvarenja i postbiološki život, koji najavljuju operabilnu budućnost. Flusserova vizija pruža dubok uvid u ono što je već moguće, dok bioart pomiče granice prema manipuliranoj budućnosti unutar dizajnirane stvarnosti. To više nije tek umjetnička praksa koja odražava ili reprezentira; riječ je o umjetnosti generiranja života. Bioartističke kreacije su istovremeno estetska provokacija, ontološki skandal i etičko previranje. To je duboki izazov mišljenja aktualizacije mogućeg ili mišljenja budućnosti kroz budućnost.

“WHY AREN’T DOGS BLUE WITH RED SPOTS, AND HORSES FLUORESCENT?” (A VISION OF THE FUTURE IN ART – FLUSSER’S RESONANCE THROUGH BIOART)

Vilém Flusser’s vision, as presented in his essay *On Science* (1988), represents a programmatic philosophical platform that unfolds within the artistic practice of bioart. His vision can be regarded as a programmatic redirection of ideas within bioart. Flusser was among the first to contemplate the possibility of “painting the future,” shifting from traditional metaphysical allegories of the future towards a programmable future through biotechnology. His ques-

tion – “Why aren’t dogs yet blue with red spots, and why don’t horses yet glow with phosphorescent colours as they run across nocturnal meadows?” – represents an insightful reflection on the future through “artificial beings and beings of art”, established by aesthetic engineering. Bioart has already tested and concretised Flusser’s idea of fluorescent horses in Eduardo Kac’s *GFP Bunny* project, as well as through genetic manipulation, synthetic creations, and post-biological life, all of which signal an operable future. Flusser’s vision provides a profound insight into what is already possible, while bioart pushes the boundaries towards a manipulated future within a designed reality. It is no longer merely an artistic practice that reflects or represents; it is about the art of generating life. Bioartistic creations are simultaneously an aesthetic provocation, an ontological scandal, and an ethical upheaval. This is a profound challenge to the thought of the actualisation of the possible, or to the thought of the future through the future itself.

MICHAL SLÁDEČEK

*Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Univerzitet u Beogradu, Srbija /
Institute for Philosophy and Social Theory, University of Belgrade, Serbia*

NAPREDAK KROZ AUTONOMIJU

Prema Kantu, autonomija kao svjesno prihvaćeno postupanje vođeno moralnim principima postiže se jednim činom izbora od strane osobe kao noumenalnog bića. Kada osoba odlučuje autonomno, a ne heteronomno – kada su njezini izbori vođeni vlastitim odobrenim moralnim principima i njima odgovarajućim dužnostima, a ne osobnim interesima i ljubavlju prema sebi – riječ je o izboru sve-ili-ništa. Odluka hoće li se slijediti opća moralna načela ili vlastiti samointeres nije stvar progresivnog razvoja, odnosno takva moralna odluka ne može imati postepeni karakter. Budući da kao svojstvo noumenalnog bića autonomija nije proizvod postupnog usavršavanja, ona je negradualna, ahistorijska i izvanvremenska. Ipak, to ne sprječava Kanta da kao najvažnije momente u nastanku moderne autonomne ličnosti istakne prijelaz u građansko ili civilizirano društvo kroz prosvjetiteljstvo i ključne progresivne političke promjene. Unatoč njezinu atemporalnom metafizičkom karakteru, za autonomiju su neophodni preduvjeti koji su, s jedne strane, osobni, kao što je individualno napredovanje kroz samokontrolu i kultivaciju moralnog osjećaja, ali su s druge strane neophodni i društveni preduvjeti, kao što su formiranje etičkih normi i

institucija koje štite prava i dostojanstvo pojedinaca. U tom smislu autonomija ima svoju historiju kroz vlastitu afirmaciju i univerzalizaciju, odnosno proširenje na sve osobe. Stoga se u Kantovim političkim spisima trajna eliminacija rata i uspostavljanje građanskog ili republikanskog društva u svim nacijama ističu i kao preduvjeti proširenja autonomije, i kao njezini rezultati i ciljevi koje čovječanstvo u budućnosti tek treba ostvariti.

PROGRESS THROUGH AUTONOMY

In Kant's view, autonomy as a consciously endorsed action guided by moral principles is achieved through a single act of choice by a person as a noumenal self. When a person decides autonomously rather than heteronomously – when her choices are guided by her own affirmed moral principles and corresponding duties, and not by personal interests and self-love – it is an all-or-nothing choice. The decision whether to comply with the universal moral principles or to follow one's self-interest is not a matter of progressive development, which means such a moral decision cannot have a gradual character. Since autonomy, as a feature of noumenal being, is not the product of gradual enhancement, it is non-gradual, ahistorical and atemporal. However, this does not prevent Kant from identifying the transformation to civil or civilised society through the Enlightenment and crucial progressive political changes as a key moment in the emergence of modern autonomous personality. Despite its atemporal metaphysical character, autonomy requires preconditions which are, on the one hand, personal, such as individual advancement through self-control and the cultivation of the moral sense, but also, on the other hand, autonomy requires social preconditions as well, such as the formation of ethical norms and institutions that guarantee the rights and dignity of individuals. In this sense, autonomy has its history through its own affirmation and universalisation, that is, its extension to all persons. Consequently, in Kant's political writings, the permanent eradication of war and the establishment of a civil or republican society in all nations are emphasised both as preconditions of autonomy's extension and as its results and goals that humanity has yet to achieve in the future.

FRANJO SOKOLIĆ

Nerezine, Croatia /

Nerezine, Hrvatska

IS THERE ANY FUTURE FOR HUMANKIND?

Until recently, the answer to a question like *Is there any future for humankind?* seemed self-evident, but today it is no longer so. We are confronted with the very serious alternative that humankind could disappear altogether from the Earth. Because of that, we must completely change our attitude with respect to the question of the role that humans have to play on the Earth if they want to survive. These new challenges place additional responsibility on us today, and we should not keep our heads in the sand any longer. Unfortunately, there is a completely opposite tendency today, which is becoming widespread and dominant worldwide. We are witnessing the election of populist politicians who are ignorant of or irresponsible concerning these problems. What is the responsibility of philosophers and scientists in these processes today? I consider that there is a considerable lack of seriousness and urgency in addressing the problems of humankind that are right in front of our noses now.

POSTOJI LI BUDUĆNOST ZA LJUDSKI ROD?

Donedavno se odgovor na pitanje poput: »Ima li čovječanstvo budućnost?« činio samorazumljivim, ali danas to više nije tako. Suočeni smo s vrlo ozbiljnom alternativom: čovječanstvo bi moglo u potpunosti nestati sa Zemlje. Zbog toga moramo potpuno promijeniti stav prema pitanju uloge koju ljudi moraju imati na Zemlji ako žele opstati. Ovi novi izazovi stavljaju dodatnu odgovornost na nas i više ne bismo smjeli gurati glavu u pijesak. Nažalost, danas postoji sasvim suprotna tendencija koja postaje raširena i dominantna diljem svijeta. Svjedoci smo izbora populističkih političara koji su neupućeni ili neodgovorni u vezi s tim problemima. Koja je odgovornost filozofa i znanstvenika u tim procesima danas? Smatram da postoji znatan nedostatak ozbiljnog i hitnog suočavanja s problemima čovječanstva koji su nam sada pred nosom.

GORAN SUNAJKO

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

IDEJA BUDUĆNOSTI U POJMU POVIJESNOG MIŠLJENJA: POVODOM 100. GODIŠNJICE ROĐENJA VANJE SUTLIĆA

Povodom 100. godišnjice rođenja Vanje Sutlića cilj je izlaganja analizirati pojam povijesnog mišljenja, koji je bio zastupljen u razdoblju zagrebačke praxis tradicije. Sutlićevo inzistiranje na razlici između historije, kao pukog zbroja povijesnih događaja, i povijesti, kao misaonog koncepta usmjerenog budućnosti, presudno je za razumijevanje filozofije kao mišljenja budućnosti. Utemeljena na povezanosti Hegelove, Marxove i Heideggerove filozofije, praksa rada središnji je Sutlićev misaoni koncept koji posreduje između historije i povijesti, a filozofirati ne znači misliti praksu rada kao činjenični historijski događaj, već kao povijesno mišljenje koje je uvijek usmjereno budućnosti. Filozofija je moguća samo kao budućnosno mišljenje.

THE IDEA OF THE FUTURE IN THE CONCEPT OF HISTORICAL THINKING: ON THE OCCASION OF THE 100TH ANNIVERSARY OF VANJA SUTLIĆ'S BIRTH

On the occasion of the 100th anniversary of Vanja Sutlić's birth, the presentation aims to analyse the concept of historical thinking that was present during the period of the Zagreb praxis tradition. Sutlić's insistence on the difference between history as a mere sum of historical events and history as a thinking concept oriented towards the future is crucial for understanding philosophy as thinking towards the future. Based on the connection between Hegel's, Marx's, and Heidegger's philosophies, the practice of work is Sutlić's central concept that mediates between the two opposing concepts of history, according to which philosophising does not mean thinking about the practice of work as a factual historical event, but rather as historical thinking that is always directed towards the future. Philosophy is possible only as thinking towards the future.

ROMAN ŠIMUNOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek,
Croatia*

TKO POSJEDUJE ZNANJE? FILOZOFSKA ANALIZA INTELEKTUALNOG RADA U NADZORNOM KAPITALIZMU

Izlaganje analizira generativnu umjetnu inteligenciju (GAI) kao simptom i instrument nadzornog kapitalizma, polazeći iz filozofske i interdisciplinarne perspektive. U argumentaciji se odbacuje teza o tehnološkoj neutralnosti AI sustava, pri čemu se naglašava njezina ukorijenjenost u tržišnoj logici koja komodificira znanje i podatke. Temeljem Searlove semantičke kritike, fenomenoloških uvida Heideggera i Dreyfusa te političke ekonomije znanja Zuboff, Wark, Hiberta i Paića, kritizira se eksproprijacija intelektualnog rada i redefiniranje autorstva u algoritamskom režimu. GAI se interpretira ne kao autonomni autor ili stvaratelj, već kao derivat ranijih oblika ljudskog rada, odnosno, tehnološki rezultat kapitalističke eksploatacije. U središtu izlaganja jest pitanje stvaranja u doba umjetne inteligencije: tko doista »stvara« – čovjek ili stroj – i kome pripada budućnost intelektualnog rada?

WHO OWNS THE KNOWLEDGE? A PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF INTELLECTUAL LABOUR IN SURVEILLANCE CAPITALISM

The presentation analyses generative artificial intelligence (GAI) as both a symptom and an instrument of surveillance capitalism, drawing on philosophical and interdisciplinary perspectives. It rejects the notion of technological neutrality in AI systems, emphasising their embeddedness in a market logic that commodifies knowledge and data. Drawing on Searle's semantic critique, the phenomenological insights of Heidegger and Dreyfus, and the political economy of knowledge as discussed by Zuboff, Wark, Hibert, and Paić, the presentation critiques the expropriation of intellectual labour and the redefinition of authorship within algorithmic regimes. GAI is interpreted not as an autonomous author or creator, but as a derivative of previous forms of human labour – a technological outcome of capitalist exploitation. At the core of the presentation lies the question of creation in the age of artificial intelligence:

who is truly “creating” – the human or the machine – and who owns the future of intellectual labour?

ALEN TAFRA

*The Faculty of Educational Sciences, Juraj Dobrila University of Pula, Croatia /
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Hrvatska*

YOUTH IN THE AGE OF DYSTOPIA

According to Koselleck, the European invention of the concept of history as a founding event of Enlightenment modernisation dates back between 1750 and 1850. The historicist temporalization of history then began as an acceleration towards an open future, particularly in the form of the birth of science-fiction *uchronia*. Two hundred years later, the concepts that describe our condition indicate a focus on the present moment and, in it, a headlong rush accompanied by an extreme psychological burden. This post-historical turn is conditioned by the digital revolution and the neoliberal shift. The consequences are a disruption of both the intergenerational relations and the transfer of knowledge, as well as a difficult maturation that contradicts Kant’s definition of the Enlightenment. Drawing on well-known diagnosticians of our spiritual and historical situation – such as Han, Berardi, and Stiegler – the presentation explores the reasons that reduce the future for young people to an unthinkable present. Finally, the philosophers’ theses are illustrated by examples from the genres of literary and film dystopias for young people.

MLADI U DOBA DISTOPIJE

Europski izum pojma povijesti kao utemeljujući događaj prosvjetiteljske modernizacije prema Kosellecku datiramo između 1750. i 1850. godine. Historicistička temporalizacija povijesti tada započinje kao akceleracija prema otvorenoj budućnosti, osobito u vidu rođenja znanstveno-fantastične *ukronije*. Dvjesto godina kasnije, koncepti koji opisuju naše stanje indiciraju fokusiranost na sadašnji trenutak i u njemu strmoglavu žurbu praćenu krajnjim psihološkim opterećenjem. Ovaj posthistorijski obrat uvjetovan je digitalnom revolucijom i neoliberalnim obratom. Posljedice su poremećaji međugeneracijskih odnosa i prijenosa znanja, kao i otežano sazrijevanje koje proturječi Kantovoj

definiciji prosvjetiteljstva. S osloncem na poznate dijagnostičare naše duhovno-povijesne situacije – poput Hana, Berardija i Stieglera – u izlaganju se istražuju razlozi koji mladima budućnost svode na nepojmljivu sadašnjost. Konačno, teze spomenutih filozofa ilustriraju se primjerima iz žanrova književne i filmske distopije za mlade.

DRAŽENKO TOMIĆ

*Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia*

VREDNOVANJA SADAŠNJOSTI PREREČENA U SLIKE BUDUĆNOSTI. PRIMJER IZ STARIJE HRVATSKE PERIODIKE

U izlaganju autor polazi od tvrdnje kako vrijednosne analize svakidašnjice mogu biti osnažene projekcijama (slikama) budućnosti, i to na način da se djelovanje pojedinca ili skupine petrificirano projicira u budućnost, a zatim se iz budućnosti »vraća« te dodatno osnažuje vrijednosni sustav koji ga je iznjedrilo. Projekcije budućnosti mogu pomoći u razumijevanju sustava vrijednosti koji ih je proizveo, dok izvan tog sustava ne moraju imati nikakvu vrijednost, a pogotovo ne moraju biti objektivne slike ičije budućnosti. Tvrdnja o uzajamnosti vrednovanja sadašnjosti i projiciranih slika budućnosti kao odrazu vrednovanja u izlaganju se pokazuje na primjerima iz časopisa »Kršćanska škola« (Zagreb, 1897.-1945.). Tekst je rezultat istraživanja na projektu *Nove teme u hrvatskoj filozofiji od 1874. do 1945. godine*, IP-2022-10-5438, koji financira Hrvatska zaklada za znanost.

PROJECTIONS OF THE FUTURE AS A PRODUCT OF TODAY'S VALUATION. AN EXAMPLE FROM AN OLDER CROATIAN PERIODICAL

In his presentation, the author starts from the assertion that value analyses of everyday life can be strengthened by projections (images) of the future. Namely, the action of an individual or a group is projected as petrified into the future and then "returns" from the future and additionally strengthens the value system that produced it. Projections of the future can help with understanding the value system that produced them. Outside of that system, they do not

have to have any value. They especially do not need to be objective pictures of anyone's future. The claim about the mutuality of valuing the present and projected images of the future is demonstrated with examples from the magazine "Kršćanska škola" (Zagreb, 1897-1945). The text is the result of research within the project *New Themes in Croatian Philosophy from 1874 to 1945*, IP-2022-10-5438, funded by the Croatian Science Foundation.

SONJA TOMOVIĆ-ŠUNDIĆ

*Fakultet političkih znanosti, Sveučilište Crne Gore, Crna Gora /
Faculty of Political Science, University of Montenegro, Montenegro*

POJAM BUDUĆNOSTI IZ PERSPEKTIVE ANTROPOLOGIJE

U izlaganju se nastoji pokazati da antropologija može ukazati na vrijednost filozofskog razumijevanja budućnosti, kako bismo, odgovarajući na pitanje što nas čeka, pronašli uporište za osmišljavanje ljudskog svijeta. Ubrzani tehnološki razvoj, pojava umjetne inteligencije, globalizacija i duhovna kriza nužno se odražavaju na ljudsku prirodu i njezinu suštinu. To dodatno obvezuje humanističke znanosti, čineći nužnim da filozofsko mišljenje pokuša nadići ograničenja totalne scijentifikacije u našim futurističkim prognozama. Pritom ostaje otvoreno pitanje nalazimo li se, promišljajući sve konsekvence o kraju čovjeka, na pragu nove ideje o čovjeku, prema kojoj naš stvaralački um može nadići tehnički um i njegovu interesnost te tako izbjeći opasnost da čovjek budućnosti postane *homo barbarus*.

THE CONCEPT OF THE FUTURE FROM THE PERSPECTIVE OF ANTHROPOLOGY

This presentation argues that anthropology can provide a basis for emphasising the value of a philosophical understanding of the future, so that by addressing the question of what lies ahead, we may find a foundation for shaping the human world. Accelerated technological development, the emergence of artificial intelligence, globalisation, and spiritual crisis inevitably affect human nature and its essence. This places an additional responsibility on the humanities, making it necessary for philosophical thinking to strive to overcome the limits of total scientification in our visions of the future. At the same time, the

question remains open: by reflecting on all the consequences of the potential end of humanity, are we perhaps approaching the threshold of a new idea of the human – one in which our creative mind can transcend the technical mind and its utilitarianism, thereby avoiding the danger that the human being of the future becomes a *homo barbarus*?

ROKO UVODIĆ, ANAMARIA KLASIĆ,

ANDELINA SVIRČIĆ GOTOVAC

*Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska /
Institute for Social Research in Zagreb, Croatia*

BUDUĆNOST JE VEĆ POČELA: ZELENA I URBANA OBNOVA NA PRIMJERIMA DOBRE PRAKSE U HRVATSKOJ

Zelena i urbana obnova desetljećima su ključni pojmovi u strateškim dokumentima Europske unije, usmjereni na obnovu gradova, poboljšanje kvalitete života i primjenu održivih načela, kao i klimatsku neutralnost. Temelje se na filozofiji održivog razvoja, nastaloj kao odgovor na posljedice masovne industrijalizacije i urbanizacije, a u međuvremenu su prepoznati kao politike koje mogu ublažiti urbanizacijske, klimatske i ekološke probleme, kako u sadašnjosti tako i u budućnosti. Iako Hrvatska službeno slijedi te politike, na nacionalnoj razini i u velikim gradovima one su često samo deklarativne, dok se konkretne mjere aktivnije provode u srednje velikim gradovima. Izlaganjem će se prikazati rezultati kvalitativnog istraživanja provedenog 2025. godine u Varaždinu i Velikoj Gorici (intervjui sa stanovnicima i ekspertima), gradovima koji nastoje u praksi ostvariti viziju održivog razvoja kroz »zelene« projekte.

THE FUTURE IS NOW: GREEN URBAN RENEWAL THROUGH EXAMPLES OF GOOD PRACTICES IN CROATIA

Green and urban renewal have been key terms in the strategic documents of the European Union for decades, aimed at the renewal of cities, improvement of the quality of life and application of sustainable principles, as well as climate neutrality. They are based on a philosophy of sustainable development created as a response to the consequences of mass industrialisation and urbanisation, and have in the meantime been recognised as policies that can mitigate urban,

climate and environmental problems, both today and in the future. Although Croatia officially follows these policies, at the national level and in large cities, they are often only declarative, while concrete measures are more actively implemented in medium-sized cities. This presentation will demonstrate the results of qualitative research conducted in 2025 in Varaždin and Velika Gorica (interviews with residents and experts), two cities that are trying to realise the vision of sustainable development in practice through “green” projects.

LINO VELJAK

*Zagreb, Hrvatska /
Zagreb, Kroatien*

BUDUĆNOST IZMEĐU UTOPIJE I DISTOPIJE

Budućnost u ontologijskom (ali i praktičko-filozofijskom smislu) predstavlja još-ne-bitak. Stoga ona postaje predmetom utopijskog mišljenja, nadanja i projekcija (bilo u smislu utopija Thomasa Morea, Francisa Bacona, Tommasa Campanelle i Frane Petrića, bilo pak u smislu novijih utopija kakve su oblikovali Saint-Simon, Cabet, Owen ili Marx). U njima se budući svijet prikazuje i sanja kao jedno bolje i poželjnije društvo i zajednica. No budućnost može postati i povodom različitih vrsta strahovanja, onih bojazni koje naše buduće društvo vide kao zastrašujući i nepoželjan distopijski poredak (Aldous Huxley, George Orwell, Jack London itd.).

DIE ZUKUNFT ZWISCHEN UTOPIE UND DYSTOPIE

Im ontologischen (aber auch praktisch-philosophischen) Sinne wird die Zukunft als Noch-Nicht-Sein charakterisiert. Deswegen stellt die Zukunft einen Gegenstand des utopischen Denkens, der Hoffnungen und Projektionen (entweder im Sinne der Utopien von Thomas More, Francis Bacon, Tommaso Campanella, Franziscus Patritius oder im Sinne der neueren Utopien von Saint-Simon, Cabet, Fourier, Owen und Marx) dar. Die künftige Welt wird dadurch als eine bessere und wertwürdigere Gesellschaft bzw. Gemeinschaft dargestellt und erträumt. Doch die Zukunft könnte auch zum Grund verschiedener Typen der Furcht werden, diejenige Furcht, die unsere künftige Gesell-

schaft als eine erschreckende und nicht wünschenswerte dystopische Ordnung ansieht (Aldous Huxley, George Orwell, Jack London usw.).

MATIJA VIGATO

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska*

IS THE FUTURE SUBJECTIVE, OBJECTIVE – OR BOTH?

Is the future a structure constituted by subjectivity, or does it exist independently as a dimension of reality? This presentation explores the ontological status of the future by contrasting subjective and objective accounts of time. Some approaches describe the future in terms of protention, horizon structure, and the constitution of temporal meaning in the stream of consciousness. Others treat the future as a determinate region of time – no less real than the present or past – embedded within a broader account of reality that includes temporal parts or extended spacetime. Thomas Nagel's distinction between subjective and objective standpoints may offer a useful framework for articulating the differences between these perspectives without collapsing one into the other. The question remains whether these views reflect competing ontologies or complementary dimensions of temporal reality. Can the future be both lived and real – both constituted and discovered – and, if so, what would such a dual status imply for our understanding of time and the relation between subject and world?

JE LI BUDUĆNOST SUBJEKTIVNA, OBJEKTIVNA – ILI OBOJE?

Je li budućnost struktura koju konstituira subjektivnost ili postoji neovisno kao dimenzija stvarnosti? Ovo izlaganje istražuje ontološki status budućnosti uspoređujući subjektivne i objektivne pristupe vremenu. Neki pristupi opisuju budućnost kroz protenciju, horizontnu strukturu i konstituciju vremenskog smisla u toku svijesti. Drugi je tretiraju kao determinirano područje vremena – ništa manje stvarno od sadašnjosti ili prošlosti – ugrađeno u šire shvaćanje stvarnosti koje uključuje vremenske dijelove ili prošireni prostor-vrijeme. Nagelova distinkcija između subjektivnog i objektivnog stajališta ovdje može

poslužiti kao koristan okvir za razjašnjavanje razlika ovih pristupa bez svođenja jednog na drugi. Ostaje pitanje odražavaju li ti pogledi međusobno suprotstavljene ontologije ili komplementarne dimenzije vremenske zbilje. Može li budućnost biti i proživljena i stvarna – i konstituirana i otkrivena – i, ako može, što bi takav dvojni status značio za naše razumijevanje vremena i odnosa između subjekta i svijeta?

MARTINA VOLAREVIĆ, LUCIJA LEVENTIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek,
Croatia*

BUDUĆNOST I SMRT

Cilj je ovoga izlaganja ukazati na Heideggerovo razumijevanje ljudske egzistencije kao one koja je primarno usmjerena prema budućnosti. Ishodište je takvoga razumijevanja u stavu da ljudska egzistencija prethodi esenciji. Tubitak nema unaprijed zadanu bit na temelju pripadnosti vrsti, već sam određuje vlastitu bit. On ima slobodu da samostalno odredi mogućnosti vlastitoga bitka, pri čemu ga ograničava samo zadanost njegove bačenosti (*Geworfenheit*) u nepravu egzistenciju onoga Se. Tubitak razumijevajući nabacuje (*entwirft*) mogućnosti vlastite egzistencije, u čemu mu se pokazuje ono Tu (*»Da«*) njegovih mogućnosti bitka-u-svijetu (*in-der-Welt-sein*). Budućnost (*Zukunft*) je za tubitak prilaženje tubitka k sebi samom kao svojoj najvlastitijoj mogućnosti. Anticipacija je pravi modus budućnosti za tubitak. Anticipirajuća budućnost (*Zukünftigkeit*) tubitka pokazuje se kao odlučno (*entschlossen*) istrčavanje (*Vorlaufen*) u smrt.

FUTURE AND DEATH

This presentation aims to point to Heidegger's understanding of human existence as one that is primarily directed towards the future. The starting point of such an understanding is the view that human existence precedes essence. Dasein does not have a predetermined essence based on belonging to a species, but rather determines its own essence. It has the freedom to independently determine the possibilities of its own being, limited only by the givenness of its

thrownness (*Geworfenheit*) into the false existence of the They. Dasein, in understanding, projects (*entwirft*) the possibilities of its own existence, in which the “There” (“*Da*”) of its possibilities of being-in-the-world (*in-der-Welt-sein*) is disclosed to it. For Dasein, the future (*Zukunft*) is the approach of Dasein to itself as its most inherent possibility. Anticipation is the true mode of the future for Dasein. The futurity (*Zukünftigkeit*) of Dasein is shown as a resolute (*entschlossen*) running (*Vorlaufen*) out into death.

DŽEVAD ZEČIĆ

*Zenica, Bosna i Hercegovina /
Zenica, Bosnia and Herzegovina*

SIMETRIJA KAO BOŽANSKI PRINCIP UREĐENJA SVIJETA KOD PLATONA, HEISENBERGA I U DETERMINISTIČKOM KAOSU

U *Timeju* Platon opisuje kako božanski demijurg uređuje (kaotično) prastanje svijeta simetrijama, apsolutno u skladu s idejnim zakonima kozmičkog uređenja svijeta. Motiviran Platonovom filozofijom, Heisenberg interpretira kvantnu teoriju na sljedeći način: prapočelo svijeta nisu najmanje čestice (elementarne čestice), nego ontološki shvaćena simetrija, simetrija kao pravi vid prirode, simetrija kao božanski princip uređenja svijeta. Veliku temu Heisenbergove fizike čini jedinstvena teorija polja koja je dobila svoj završni izraz u jednadžbi materije ili formuli svijeta. Jednadžba je u osnovi samo matematički prikaz cijeloga niza simetrijskih svojstava. Na kraju 20. stoljeća na znanstvenu se pozornicu uspinje jedna nova znanstvena revolucija, teorija kaosa. Otkriva se da je deterministički kaos posvuda oko nas i da pritom vrijede neke nove, dosad nepoznate zakonitosti. Ustroji koji su ponudili ključ za nelinearnu dinamiku pokazali su se fraktalnim. Iznad svega, fraktalno je značilo i sebi slično. Sličnost sebi jest simetrija u svim mjerilima. Platonovo shvaćanje da skriveni oblici ispunjavaju svemir bilo je prihvaćeno od strane znanstvenika i u ovom slučaju.

SYMMETRY AS A DIVINE PRINCIPLE OF WORLD ORDER IN PLATO, HEISENBERG, AND IN DETERMINISTIC CHAOS

In *Timaeus*, Plato describes how the divine demiurge arranges the (chaotic) primordial state of the world with symmetries, absolutely in accordance with the ideal laws of the cosmic order of the world. Motivated by Plato's philosophy, Heisenberg interprets quantum theory in the following way: the primordial principle of the world is not the smallest particles (elementary particles) but ontologically understood symmetry, symmetry as a true aspect of nature, symmetry as a divine principle of the order of the world. The great theme of Heisenberg's physics is a unified field theory that found its final expression in the equation of matter or the formula of the world. The equation is basically just a mathematical representation of a whole series of symmetrical properties. At the end of the 20th century, a new scientific revolution ascends the scientific stage, chaos theory. It is discovered that deterministic chaos is everywhere around us and that some new, previously unknown laws apply. The structures that offered the key to nonlinear dynamics turned out to be fractal. Above all, fractal meant self-similar. Self-similarity is symmetry in all dimensions. Plato's notion that hidden forms fill the universe has been accepted by scientists in this case as well.

TOMISLAV ZELIĆ

*Abteilung für Germanistik, Universität Zadar, Kroatien /
Odjel za germanistiku, Sveučilište u Zadru, Hrvatska*

„ZUKUNFTSPOESIE“ ODER DIE RELIGION DES HERZENS IN DER DEUTSCHSPRACHIGEN LITERATUR AUS KROATISCHER FEDER

In diesem Vortrag untersuchen wir „Zukunftspoesie“ im Sinne von Nietzsche in ausgewählten deutschsprachigen Gedichten aus kroatischer Feder. Derart gelangen wir zu der Erkenntnis, dass die poetische „Religion des Herzens“, die wir genauer bestimmen werden, im Hinblick auf die Zukunft nach ihrer Modalität (actualitas, potentia und necessitas) eschatologische Prophezeiungen beibringt, die antiken, mittelalterlichen christlichen und nichtchristlichen Vorstellungen folgt und widersprüchliche Elemente der Utopie, Dystopie und Antiutopie beinhaltet, während sie, ästhetisch und poetisch betrachtet, in keine

der Kategorien der Theorie und Geschichte der modernen europäischen Literatur fällt.

»ZUKUNFTSPOESIE« ILI RELIGIJA SRCA U KNJIŽEVNOSTI NA NJEMAČKOM JEZIKU IZ HRVATSKOG PERA

U ovom izlaganju istražiti ćemo »*Zukunftspoesie*«, kako smatra Nietzsche, u odabranim pjesmama na njemačkom jeziku iz pera hrvatskih pisaca. Na taj način dolazimo do spoznaje o pjesničkoj »religiji srca«, kako ćemo je pobliže odrediti, koja u pogledu na budućnost po modalnosti (*actualitas, potentia i necessitas*) donosi eshatologijsko proroštvo po antičkom, srednjovjekovnom, kršćanskom i nekršćanskom shvaćanju, s proturječnim elementima utopije, distopije i antiutopije, dok estetski i poetološki gledano ne spada ni u jednu kategoriju teorije i povijesti moderne europske književnosti.

BERNARDA ZORIČIĆ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia

PREDESTINACIJA BUDUĆNOSTI NA TEMELJU USPOREDBE HERAKLITOVIH FRAGMENTA I DAO DE JINGA; VODI LI TEHNOLOŠKI NAPREDAK PRIMITIVIZMU?

Iako kao ljudska bića ne možemo sa sigurnošću predvidjeti budućnost, na temelju raznih filozofskih ideja možemo pretpostaviti smjer u kojem bi se ona mogla razvijati. Uspoređujući Heraklitove fragmente s Lao Tzeovim *Dao De Jingom*, dolazimo do zajedničkog motiva cikličnosti i nemogućnosti postojanja bez suprotnosti. Heraklit opisuje cikličnost suprotnosti kao sastavni dio našeg postojanja rečenicama poput: »Kao jedno te isto nalaze se u nama: živo i mrtvo, budno i usnulo, mlado i staro. Jer ovo drugo, preokrenuvši se, postaje ono prvo, i ono prvo, preokrenuvši se, ovo drugo«, dok Lao Tze prikazuje cjelovitost u suprotnostima s pomoću znaka *Yin* i *Yang*. Stoga će ovo izlaganje sadržavati usporedne individualne analize glavnih poruka u djelima *Fragmenti* i *Dao De Jing*, s ciljem njihova boljeg razumijevanja kroz dijalog istočne i zapadne filozofije. Središnji dio izlaganja bit će usmjeren na usporedbu, dok će se zaključni dio baviti praktičnom primjenom ključnih pojmova kroz stvaranje

vizije naše budućnosti, s posebnim naglaskom na kritički pristup tehnološkom napretku čovječanstva 21. stoljeća i trenutnom smjeru njegova razvoja. U kontekstu cikličnosti i suprotnosti nadovezujemo se i na aktualniju misao Alberta Einsteina: »Ne znam kakvim oružjem će se voditi treći svjetski rat, ali četvrti će se voditi palicama i kamenjem.« Ova izjava ujedno nadahnjuje glavnu tezu izlaganja: »Budućnost je napredak do ponovnog pada, jer kad bismo dosegli vrh, ne bismo imali kamo dalje. Nakon ostvarenja tehnološkog vrhunca, kročit ćemo natrag prema primitivizmu.« Cilj izlaganja jest praktična upotreba filozofskih pojmova iz navedenih djela kako bismo mogli oblikovati viziju budućnosti i pridonijeti razvoju komparativnog pristupa između istočne i zapadne filozofije, osobito iz sinološke perspektive.

PREDESTINATION OF THE FUTURE BASED ON HERACLITUS' FRAGMENTS AND DAO DE JING; IS TECHNOLOGICAL PROGRESS A PATH TOWARDS PRIMITIVISM?

Although as human beings we cannot predict the future with certainty, we can, based on various philosophical ideas, assume the direction in which it might develop. By comparing Heraclitus's fragments with Lao Tzu's *Dao De Jing*, we discover a shared motif of cyclicity and the impossibility of existence without opposites. Heraclitus describes the cyclic nature of opposites as an inherent part of our existence with statements such as "In us, living and dead, waking and sleeping, young and old are the same. For the latter, having changed, becomes the former, and the former, having changed, becomes the latter." Meanwhile, Lao Tzu illustrates the completeness found in opposites through the symbol of *Yin* and *Yang*. Therefore, this presentation will contain comparative analyses of the central messages in *Fragments* and *Dao De Jing*, aiming to enhance understanding through a dialogue between Eastern and Western philosophy. The central part of the presentation will focus on the comparison, while the concluding section will be dedicated to the practical application of these concepts through the formation of a vision of our future, with particular emphasis on a critical approach to the technological advancement of 21st-century humanity and its current direction of development. In light of the concepts of cyclicity and opposition, we also refer to a more contemporary remark by Albert Einstein: "I know not with what weapons World War III will be fought, but World War IV will be fought with sticks and stones." This statement also inspires the central thesis of the presentation: "The future is progress

towards another fall, for if we were to reach the peak, there would be nowhere else to climb. After achieving technological heights, we will step back towards primitivism.” The aim of the presentation is the practical application of philosophical concepts from these works to help shape a vision of the future while contributing to the development of a comparative approach between Eastern and Western philosophy, particularly from a sinological perspective.

SLADANA ZUKOVIĆ, SENKA SLIJEPČEVIĆ

*Filozofski fakultet, Univerzitet u Novom Sadu, Srbija /
Faculty of Philosophy, University of Novi Sad, Serbia*

PARTNERSTVO OBITELJI I ŠKOLE: OKVIR ZA RAZVOJ ŠKOLE BUDUĆNOSTI USMJERENE NA ZAJEDNICU

Koncept partnerstva između obitelji i škole nije potpuno nova ideja, ali je u posljednjim godinama privukao značajnu pozornost u kontekstu promjenjive obrazovne paradigme. Riječ je o pristupu koji se temelji na filozofiji usmjerenoj na učenika, međusobnom poštovanju i povjerenju, podijeljenoj odgovornosti, zajedničkom donošenju odluka i višesmjernoj komunikaciji koja povezuje obitelji, škole i širu zajednicu. U tom smislu, cilj izlaganja usmjeren je na analizu učinkovitosti partnerstva između obitelji i škole, s fokusom na efekte uključenosti roditelja na poboljšanje dobrobiti učenika i njihova školskog uspjeha. U tom kontekstu, u izlaganju će se razmotriti i aspekti partnerskog odnosa koji doprinose inkluzivnijem, podržavajućem i prema budućnosti usmjerenom obrazovnom okruženju. Zaključuje se da je u školi budućnosti, kao prostoru usmjerenom na zajednicu i sudjelovanje, nužno da partnerstvo nadilazi tradicionalne uloge i postane pokretač obrazovne pravednosti, demokratskog suupravljanja i međugeneracijskog učenja.

FAMILY-SCHOOL PARTNERSHIP: A FRAMEWORK FOR DEVELOPING THE COMMUNITY-CENTRED SCHOOL OF THE FUTURE

The concept of family-school partnership is not a new idea, but it has gained significant attention in recent years, particularly in light of the evolving educational paradigm. This concept is characterised by a student-centred philosophy,

mutual respect and trust, shared responsibility, collaborative decision-making, and multi-directional communication that connects families, schools, and the broader community. Accordingly, this presentation aims to analyse the effectiveness of the partnership between family and school, focusing on the impact of parental involvement on enhancing student well-being and academic achievement. In this context, the presentation will also examine aspects of partnership that contribute to a more inclusive, supportive, and future-oriented educational environment. It is concluded that in the school of the future, envisioned as a community-centred and participatory space, partnerships must transcend traditional roles and become a driving force for educational justice, democratic co-governance, and intergenerational learning.

Simpozij
HRVATSKA FILOZOFIJA I KULTURA
U INTERAKCIJI I KONTEKSTU

Symposium
CROATIAN PHILOSOPHY AND CULTURE
IN INTERACTION AND CONTEXT

Javno predavanje / Public Lecture

JURAJ SEPČIĆ

Cres, Hrvatska /
Cres, Croatia

ZAŠTITA ZDRAVLJA NA OTOKU CRESU U
PETRIĆEVO DOBA

Općina Cres se kroz povijest, različitom srećom i uspjesima, uvijek brinula o zaštiti ljudskog zdravlja. Otok Cres je u 16. stoljeću pod mletačkom vlasti, a istoimeni je grad političko i gospodarsko središte cresco-osorskog arhipelaga. Poljoprivreda i ribarstvo otoka je skromno, ali prisutnost šuma i intenzivni uzgoj ovaca i koza (preko 120.000 grla) osiguravaju stanovništvu (oko 2.500 otočana, od kojih 400 *homini de facto*) hranu, ogrjevno drvo i vunu s kojom godišnje proizvedu oko 100 kg *rasse*, grube vunene tkanine. Općinsko vijeće sastavljeno je od plemića i narodnjaka, koji imaju točno određena prava i dužnosti i jednaki su pred zakonom. Zaštita zdravlja zajednice i pojedinaca povjerenjena je grofu/kapetanu, vrhovnom predstavniku vlasti, ujedno i predsjedniku Zbora za zdravstvo (*Collegio alla Sanità*), koji se sastoji od dvojice sudaca (*Provveditori alla sanita*), dvojice odvjetnika (*Aggiunti alla sanita*), dvojice zdravstvenih zastupnika (*Deputati alla sanita*; četvorice u slučaju opasnosti), zdravstvenog savjetnika (*Consigliere alla sanita*) i »dečka« (*Fante*). Zbor za

zdravstvo odgovoran je za zaštitu zajednice od zaraznih bolesti i epidemija. Skrb za pojedince povjerena je općinskim liječnicima (*medico fisico*), kirurškim meštrima (*mistro ciroico, chirurgo*) i njihovim pomoćnicima. Ljekarnici (*aromatari, speziali*) također su zaposlenici zajednice. Među tim profesionalcima neki su i urari gradskog tornja, a po potrebi i brijači (*barbieri da barba*). Osim dečka, svi zdravstveni radnici su stranci. Medicinska i ljekarnička služba regulirana je propisima Stare pravde (*Giustizia vecchia*, 1172.), Kapitularom liječnika i ljekarnika (*Capitolare dei medici e speziali*, 1258.), Kapitularom brijača (*Capitolare dei barbieri*, 1270.), a osobito odlukama Magistrata zdravstva (*Magistrato alla Sanita*; od 1486. nadalje). Zdravstvena pravila središnjice predstavljaju prave i obavezne uzorke ponašanja u svim autonomnim zajednicama Republike Svetog Marka. Prisutnost liječnika u Cresu dokumentirana je već krajem 13. stoljeća. Liječnik je obavezan imati sveučilišni doktorat. Od Općine dobije oko 100 dukata plaće i najamninu za kuću. Suci predlažu dodatno plaćanje za liječnika koji mora obaviti operativni zahvat. Bolesnici mogu nagrađivati liječnika jednom godišnje. Općinska vlast mora biti »aktivna« s vladom u Veneciji kako bi zajednica dobila »odlične« liječnike. Kirurško umijeće ovisi o liječniku koji riječima vodi kirurga tijekom operacije. Kirurga u malim zahvatima ponekad zamjenjuje brijač (*barbiere, barbitensore*). Djeluju i lažni liječnici, prizivači duhova. Ljekarnici imaju svoj autonomni Zbor. Obaveza je liječnika, ali i grofa/kapetana i suca, pratiti njihovu djelatnost. Sastav recepata mora biti izrađen prema knjizi recepata odobrenoj od strane Zbora liječnika. Godine 1518. u Cresu postoje dvije ljekarne. Lokalni općinski »specijer« ima prednost nad strancem. U to se vrijeme posebno ističe »specijer« Gropo, poznat po nagomilanom novčanom bogatstvu, ali i dobročiniteljstvu u korist siromašnih i samohranih majki. Privatne dobrotvorne organizacije (bratstva, *fraterne*), pod kontrolom Magistrata za zdravlje pomažu siromašnim bolesnicima »poštenog i kršćanskog morala«, osiguravajući im zdravstvenu skrb, novčane subvencije i dijeleći im hranu. Čistoća grada, čista voda i odvod »prljave« vode stalna je briga Vijeća. Gradsko redarstvo mora svake subote čistiti trg, a građani koji čiste ulice nagrađeni su s 15 lira. Gradi se sustav kanala za regulaciju odvodnih voda usmjeravajući ih prema Mandraču, koji se sanira odstranjenjem mulja i otpadaka; od 1535. godine kažnjavaju se građani koji zaprljaju (*smerdano*) lođu i zidove grofovske palače. U franjevačkom samostanu izgrađuju se mala i velika cisterna »za dobrobit creskog puka«, a privatnicima se dozvoljava gradnja dvaju mlinova u Pisklu. Epidemije su u Cresu u 16. stoljeću rijetke u odnosu na kontinent. Jasni i strogi zakoni, zidine, lazaret i garnizoni duž granica otoka i njegovih naselja pridonose spašavanju stanov-

ništva od zaraze. Kuga je otokom harala 1506. i 1513 godine, a 1554. godine surovo je pogodila Martinšćicu. U epidemijama Vijeće imenuje trojicu svojih članova da paze na strogo izoliranje bolesnika, ali i »da ih obilaze radi opskrbe hranom i lijekovima«; spaljuju se kuće mrtvih i obiteljima dodjeljuje naknada za obnovu. U ono je vrijeme širenje lažnih vijesti već realnost: nekoliko je puta Vijeće Cresa prisiljeno uputiti veleposlanike u Veneciju da priopće kako u Cresu nema opasnosti od zaraznih bolesti koje mogu spriječiti Cresane da budu prisutni na Međunarodnom sajmu Uzašašća (*Fiera della Sensa*). Statut Cresa i Osora (1441.), potvrđuje standarde javne higijene i brige o općinskom okolišu, s ciljem jačanja zaštite od zaraznih bolesti i epidemija. Dopunske zdravstvene normative za bolesne, ranjene i osakaćene pojedince naprednije su od zastarjelih pravnih kriterija. U Općini se sude i kažnjavaju krvni delikti *cum emissione sanguinis* (krvarenje). Počinitelji su u slučaju nanošenja ozljeda ili amputacije dijela tijela dužni platiti žrtvi i liječniku »za trud i lijekove«. Česti ratovi, glad i kuga utječu na pad broja brakova, nataliteta i porast smrtnosti i napuštanja dojenčadi. U Veneciji, zdravstvo i u »željeznom stoljeću« napreduje u sjeni državnih zakona koji pogoduju higijeni, reformi studija medicine u Padovi i znanstvenom izdavaštvu. Creska je zajednica u tome kontekstu usklađena s ostatkom civiliziranog svijeta, koji nas naziva »pravom kolijevkom kulture«.

HEALTH PROTECTION ON THE ISLAND OF CRES IN PETRIĆ'S TIME

Throughout history, the Municipality of Cres, with changing fortunes, has always cared about the protection of human health. In the 16th century, the Island of Cres was under Venetian rule, and the eponymous town was the political and economic centre of the Cres-Osor archipelago. Agriculture and fisheries of the island were modest, but the presence of forests and intensive breeding of sheep and goats (over 120,000 heads) provided the population (about 2,500 islanders, of which 400 were homini de facto) with food, firewood, and wool, with which they annually produced about 100 kg of coarse wool fabric called "rassa". The Municipal Council was composed of nobles and commoners who had precisely defined rights and duties, and they were equal before the law. The protection of the health of the community and individuals was entrusted to the Count-Captain, the supreme representative of the government who was also the president of the Health Board (*Collegio alla Sanità*), which consisted of two judges (*Provveditori alla Sanità*), two lawyers (*Aggiunti alla sanità*), two health representatives (*Deputati alla sanità*); four

in case of danger), a health adviser (*Consigliere alla sanità*), and an errand boy (*Fante*). The Health Board was responsible for protecting the community from infectious diseases and epidemics. The care of individuals was entrusted to municipal doctors (*medico fisico*), surgical masters (*mistro ciroico, chirurgo*) and their assistants. Pharmacists (*aromatari, speziali*) were also employees of the Community. Among these professionals there were also keepers of the city clock tower and, if necessary, barbers (*barbieri da barba*). Except for the errand boy, all healthcare workers were foreigners. The medical and apothecary service was regulated by the provisions of Old Justice (*Giustizia Vecchia*, 1172), the Capitulary of Physicians and Pharmacists (*Capitolare dei medici e speziali*, 1258), the Capitulary of Barbers (*Capitolare dei barbieri*, 1270), and in particular by the decisions of the Magistrate of Health (*Magistrato alla Sanità*, from 1486 onwards). The health rules of the headquarters represented real and mandatory patterns of behaviour in all autonomous communities of the Republic of St. Mark. The presence of physicians in Cres was documented as early as the end of the 13th century. A physician had to have a university doctorate. He was paid 100 ducats and the rent for the house from the Municipality. The judges suggested an additional payment for the physician who had to perform the surgery. Patients were allowed to reward the physician once a year. The municipal government had to be “active” with the government in Venice so that the community gets “excellent” doctors. Surgical skill depended on the physician, who guided the surgeon verbally during the operation. In small procedures, the surgeon was sometimes replaced by a barber (*barbiere, barbitensore*). Fake physicians, ghost summoners, and womanisers were also active. Pharmacists had their own autonomous Association. It was the duty of physicians, but also of the count-captain and the judge, to monitor their activities. The composition of the prescriptions had to be made according to the Book of Prescriptions approved by the Association of Physicians. In 1518, there were two pharmacies in Cres. The local municipal pharmacist, *specijer*, had priority over the foreigner. At that time, the *specijer* Groppo stood out, known for his accumulated financial wealth, but also for his charity in favour of poor and single mothers. Private charities (Fraternities, *Fraterne*), under the control of the Magistrate of Health, helped poor patients of “honest and Christian morals”, providing them with health care, financial subsidies and distributing food to them. The cleanliness of the city, clean water and the drainage of “dirty” water was a constant concern of the Council. The town police had to clean the square every Saturday, and the citizens who cleaned the streets were rewarded with 15 liras. A system of canals was built to regulate drainage

waters, directing them towards Mandrač that was restored by removing silt and debris; from 1535 onwards, citizens who smeared (*smerdano*) the loggia and the walls of the count's palace were punished. In the Franciscan monastery, small and large cisterns were built "for the benefit of the Cres people", and private individuals were allowed to build two mills in the area of Piskel. Epidemics in Cres in the 16th century were rare compared to the mainland. Clear and strict laws, walls, lazaretto and garrisons along the borders of the island and its settlements contributed to saving the population from infection. The plague ravaged the island in 1506 and 1513, and in 1554 it hit Martinšćica cruelly. During the epidemics, the Council appointed three of its members to ensure strict isolation of the sick, but also "to visit them for the supply of food and medicine"; the houses of the dead were burned, and the families were awarded compensation for the reconstruction. At that time, the spread of fake news was already a reality: the Council of Cres was forced several times to send ambassadors to Venice to announce that there was no danger of infectious diseases in Cres, which could prevent the people of Cres from attending the International Ascension Fair (*Fiera della Sensa*). The Statute of Cres and Osor (1441) confirms the standards of public hygiene and care for the municipal environment, with the aim of strengthening protection against infectious diseases and epidemics. Supplementary health norms for sick, wounded and maimed individuals were more advanced than outdated legal criteria. In the Municipality, blood offenses *cum emission sanguinis* (bleeding) were put on trial and punished. In the case of inflicting injuries or amputation of a part of the body, perpetrators were obliged to pay the victim and the physician "for effort and medication". Frequent wars, famine and plague caused the decline in the number of marriages and birth rates and an increase in mortality and infant abandonment. In Venice, even in the "Iron Century", health care thrived in the shadow of state laws that favoured hygiene, the reform of the study of Medicine in Padua, and scientific publishing. In this context, the community of Cres was in harmony with the rest of the civilised world, which considered the island "the true cradle of culture".

Plenarno predavanje / Plenary Lecture

MAIJA KŪLE

*Institute of Philosophy and Sociology, University of Latvia, Riga, Latvia /
Institut za filozofiju i sociologiju, Sveučilište u Latviji, Riga, Latvija*

PHILOSOPHICAL SELF-REFLECTION ON NATIONAL CULTURE: A COMPARISON OF CROATIAN AND LATVIAN CONCEPTS OF IDENTITY IN THE 20TH AND 21ST CENTURIES

This paper explores the philosophical self-understanding of two small nations: Croatia and Latvia. Both nations, long shaped by the influence of larger imperial powers, have developed their own intellectual traditions grounded in national identity, cultural resilience, and philosophical reflection. There are geopolitical parallels: both countries exist in zones of transition and tension. Language is a means of cultural survival, and modern nation-building has occurred through culture and the history of ideas. We are witnessing the conflict between universality and particularity, as exemplified by Catholicism, socialism, nationalism, and postmodernism. This presentation analyzes how Croatian and Latvian thinkers, at various historical junctures, have articulated the distinctive role of small nations as a consciousness that intertwines existential vulnerability with symbolic and ethical potential. Key examples of this effort to define national identity through cultural, aesthetic, and moral categories include figures such as Frane Petrić and Antun Gustav Matoš in Croatia and Rainis, Aspazija, Mauriņa, Kursīte, and Stradiņš in Latvia.

FILOZOFSKA SAMOREFLEKSIJA O NACIONALNOJ KULTURI: USPOREDBA HRVATSKIH I LATVIJSKIH KONCEPATA IDENTITETA U 20. I 21. STOLJEĆU

Ovaj rad istražuje filozofsko samorazumijevanje dviju malih nacija: hrvatske i latvijske. Obje nacije, dugo oblikovane utjecajem većih imperijalnih sila, razvile su svoje vlastite intelektualne tradicije utemeljene na nacionalnom identitetu, kulturnoj otpornosti i filozofskoj refleksiji. Prisutne su geopolitičke paralele: obje zemlje egzistiraju u tranzicijskim i napetim zonama. Jezik je

sredstvo kulturnog preživljavanja, a moderna izgradnja nacije odvila se kroz kulturu i povijest ideja. Svjedočimo sukobu univerzalnosti i partikularnosti, kako svjedoče katolicizam, socijalizam, nacionalizam i postmodernizam. Ovo izlaganje analizira kako su hrvatski i latvijski mislioci, na različitim povijesnim prekretnicama, artikulirali prepoznatljivu ulogu malih nacija kao svijesti koja isprepliće egzistencijalnu ranjivost sa simboličkim i etičkim potencijalom. Ključni primjeri ovog nastojanja da se definira nacionalni identitet kroz kulturne, estetske i moralne kategorije uključuju ličnosti poput Frane Petrića i Antuna Gustava Matoša u Hrvatskoj te Rainisa, Aspazije, Mauriņe, Kursīte i Stradiņša u Latviji.

Izlaganja u sekcijama / Section Papers

EVA D. BAHOVEC

*University of Ljubljana, Slovenia /
Sveučilište u Ljubljani, Slovenija*

BETWEEN ZAGREB AND LJUBLJANA: ŽIŽEK, FOUCAULT, AND THE LIMITS OF YUGOSLAV PHILOSOPHY

This presentation compares Slovenian and Croatian philosophy from the latter half of the 20th century and emphasises its continued relevance today. Building on Alain Badiou's characterisation of this period as the "Franco-Slovenian" era, featuring Slavoj Žižek as a pivotal figure, the paper traces the philosophical trajectory from phenomenology to structuralism. This trajectory was notably influenced by the works of Lacan and Foucault. Against this broader backdrop, the paper examines regional developments and the relationship with the Frankfurt School. The paper highlights the Zagreb School and Praxis, as well as the lesser-known Slovenian journal *Problemi*. Žižek's work in *Problemi* marked a shift from Frankfurt-style critique to Lacanian structuralism, highlighting a key divergence between Croatian and Slovenian philosophical traditions. The second part of the presentation turns to feminist critique, framed as an application of Foucault's concept of critique as resistance embedded within specific social and historical contexts. Here, the Enlightenment question – *What is Enlightenment?* – is reframed as the imperative "not to be governed," opening space for a geographically situated feminist philosophy. This reveals how Yugoslav philosophy largely failed to engage with feminism as a philosophical issue by neglecting journals such as *Delta* and *Treća*. The presentation concludes by linking this feminist critique to the critical theory of the Frankfurt School and elaborating on Foucault's concept of "practices of freedom" in contrast to the limitations of psychoanalysis in this context.

IZMEĐU ZAGREBA I LJUBLJANE: ŽIŽEK, FOUCAULT I GRANICE JUGOSLAVENSKE FILOZOFIJE

Izlaganje analizira sličnosti i razlike između slovenske i hrvatske filozofije druge polovine 20. stoljeća, s naglaskom na njihovu suvremenu relevantnost.

Pozivajući se na intervju Alaina Badioua, koji ovo razdoblje naziva »francusko-slovenskim« i Žižeka označava kao ključnu figuru, promatra prijelaz od fenomenologije prema strukturalizmu, posebno u djelima Lacana i Foucaulta, kao dominantnu filozofsku tendenciju tog vremena. U regionalnom kontekstu, posebna se pažnja posvećuje odnosu tih filozofija prema frankfurtskoj školi, uspoređujući zagrebačku filozofsku školu i časopis *Praxis* s manje poznatim slovenskim časopisom *Problemi*, kojim dominira Žižek. Analizira se njegov prijelaz s kritičke teorije na strukturalizam i ljubljansku lakanovsku školu, što se predstavlja kao jedna od ključnih razlika između hrvatske i slovenske filozofske scene. Drugi dio izlaganja uvodi feminističku kritiku kao primjenu Foucaultova pojma kritike, usmjerenog na otpor unutar konkretnih društvenih i povijesnih uvjeta. Pitanje *Što je prosvjetiteljstvo?* interpretira se kao zahtjev »ne biti vladan«, koji uključuje feminističku perspektivu stvarnih muškaraca i žena unutar geofilozofskih okvira. Posebno se ukazuje i na to da jugoslavenska filozofija nije uspjela uključiti »ženu« kao filozofski problem, zanemarujući pritom i feminističke časopise poput *Delta* i *Treća*. Izlaganje zaključuje povezivanjem ove kritike s naslijeđem frankfurtske škole i Foucaultovom idejom praksi slobode i njegovu kritiku psihoanalize u tom kontekstu.

RÓZSA BERTÓK, ZSÓFIA BÉCSI

*Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Pécs, Hungary /
Filozofski fakultet, Sveučilište u Pečuhu, Mađarska*

PATRIZI AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE

In our previous research, we explored themes in Patrizi's work that are, on the one hand, rooted in the classical tradition and, on the other hand, significant in its modern reception. Our current investigations focus on methodological issues. First, we decided to implement artificial intelligence in our research on the history of philosophy. We created dialogues using an image generator and ChatGPT. Our starting point was the famous painting by Raffaello Santi, *The School of Athens*. Evoking the ancient sages, we asked the AI a couple of questions. Why was Patrizi first a follower of Aristotle? What did he criticise him for? And why did he turn toward Plato later on? The context of Patrizi's shift sheds light on the cultural atmosphere of the Renaissance and the evolution of his personal career and interests. The duality of the ideal state and real life –

i.e., the dichotomy of the Platonist and Aristotelian perspectives – appears in Thomas More's *Utopia*, a Latin literary work of the English Renaissance.

PETRIĆ I UMJETNA INTELIGENCIJA

U prethodnom istraživanju istražili smo teme u Petrićevu djelu koje su, s jedne strane, ukorijenjene u klasičnoj tradiciji, dok su, s druge strane, značajne u njezinoj modernoj recepciji. Istraživanja koje ćemo ovdje predstaviti usmjerena su na metodološka pitanja. Prije svega, odlučili smo implementirati umjetnu inteligenciju u naša istraživanja povijesti filozofije. Zamislili smo dijaloge uz pomoć generatora slika i *ChatGPT*-ja. Naša polazna točka bila je poznata slika Raffaella Santija *Atenska škola*. Evocirajući drevne mudrace, postavili smo umjetnoj inteligenciji nekoliko pitanja: Zašto je Petrić prvo bio sljedbenik Aristotela? Zbog čega ga je kritizirao? I zašto se kasnije okrenuo Platonu? Pozadina Petrićeva zaokreta osvjetljava i kulturnu atmosferu renesanse i razvoj Petrićeve osobne karijere i područja interesa. Dualnost idealne države i stvarnog života, tj. dihotomija platonističke i aristotelovske perspektive, pojavljuje se u *Utopiji* Thomasa Morea, književnom djelu na latinskom jeziku iz doba engleske renesanse.

BRUNO ĆURKO

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia

ŽIVOTINJE I BILJKE U RJEČNIKU FAUSTA VRANČIĆA

Faust Vrančić je 1595. u Veneciji objavio *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum*, prvi tiskani rječnik u kojemu se hrvatski jezik (kao »dalmatinski«) ravnopravno pojavljuje uz latinski, talijanski, njemački i mađarski. Djelo sadrži oko 5800 hrvatskih leksema, raspoređenih prema latinskim natuknicama, među kojima su i nazivi životinja i biljaka. U području faune nalazimo domaće i divlje vrste (*bos* – vol, *ursus* – medvjed, *piscis* – riba, *equus* – konj, *gallina* – kokoš, *apis* – pčela, *lupus* – vuk), dok flora obuhvaća niz autohtonih i kultiviranih biljaka (*abies* – jela, *allium* – luk/češnjak, *almus* – joha, *larix* – ariš, *salix* – vrba, *quercus* – hrast, *napus* – repa). U tim primjerima Vrančić pokazuje istančan osjećaj za klasifikaciju prirode i bogatstvo narodnih

naziva, uključujući regionalizme i posuđenice. Rječnik time postaje dragocjeno svjedočanstvo o leksičkom sloju hrvatskoga krajem 16. stoljeća, ali i važan izvor za povijest zoologije, botanike i kulturne animalistike. Kao komparativna leksikografska sinteza, on povezuje dalmatinsko narječje sa srednjoeuropskim i mediteranskim prostorom, otkrivajući široke kulturne i znanstvene horizonte autora.

ANIMALS AND PLANTS IN FAUST VRANČIĆ'S DICTIONARY

In 1595, Faust Vrančić published the *Dictionarium quinque nobilissimarum Europae linguarum* in Venice, the first printed dictionary in which the Croatian language (as “Dalmatian”) appeared on an equal footing with Latin, Italian, German, and Hungarian. The work contains approximately 5,800 Croatian lexemes, which have been arranged according to Latin headwords. Among these, animal and plant names occupy a special place. The entries about fauna include both domestic and wild species (bos – ox, ursus – bear, piscis – fish, equus – horse, gallina – hen, apis – bee, lupus – wolf), while the entries concerning flora encompass a range of native and cultivated plants (abies – fir, allium – garlic/onion, alnus – alder, larch – larch, salix – willow, quercus – oak, napus – turnip). In these examples, Vrančić demonstrates a refined sense of natural classification and the richness of vernacular terminology, including regionalisms and loanwords. The dictionary thus represents a valuable testimony to the Croatian lexicon at the end of the 16th century, while also serving as an important source for the history of zoology, botany, and cultural animal studies. The present text constitutes a work of comparative lexicography, the aim of which is to establish a connection between the Dalmatian idiom and both Central European and Mediterranean linguistic spheres. This endeavour is undertaken to reveal the vast cultural and scholarly horizons of the author.

JAN DEFRANČESKI

*Sveučilišni centar za integrativnu bioetiku, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
University Centre for Integrative Bioethics, University of Zagreb, Croatia*

UZ FILOZOFSKU I PEDAGOŠKU MISAO MARIJANA TKALČIĆA

Danas bez imalo sumnje možemo kazati da se filozofska i pedagoška misao Marijana Tkalčića nalazi na samom razmeđu »starih« i »novih mislilaca«, što ga ujedno, zahvaljujući nepovoljnom povijesno-historijskom udesu, svrstava među »zaboravljene« ili »gotovo zaboravljene« mislioce novije hrvatske filozofije i pedagogije. Naime, iako su u posljednjih četrdesetak godina poduzeta određena istraživanja (npr. Blaženka Horvat i Mladen Labus), Tkalčićeva filozofska i pedagoška djela i dalje nisu doživjela sustavnu i kritičku analizu koja bi imala za cilj iscrpnu evaluaciju, interpretaciju i sistematizaciju njegove misli. Na tome tragu, referirajući se na njegove poznate i manje poznate spise (npr. dijalozi *Symposion* i *O prievodu* iz časopisa *Hrvatsko kolo* i *Vienac*), u ovom izlaganju nastojat ćemo predstaviti teorijski i biografski nacrt Tkalčićeve filozofsko-pedagoške misli.

ON MARIJAN TKALČIĆ'S PHILOSOPHICAL AND PEDAGOGICAL THOUGHT

Today, without any doubt, we can say that the philosophical and pedagogical thought of Marijan Tkalčić stands precisely at the intersection between the "old" and the "new thinkers," which, due to an unfortunate historical fate, also places him among the "forgotten" or "almost forgotten" figures of modern Croatian philosophy and pedagogy. Namely, although specific research has been undertaken over the past forty years (e.g., Blaženka Horvat and Mladen Labus), Tkalčić's philosophical and pedagogical works still have not undergone a systematic and critical analysis aimed at a thorough evaluation, interpretation, and systematisation of his ideas. In this regard, by referring to his well-known and lesser-known writings (e.g., the dialogues *Symposion* and *On Translation* from the journals *Hrvatsko kolo* and *Vienac*), in this presentation, we will attempt to present a theoretical and biographical outline of Tkalčić's philosophical-pedagogical thought.

MANCA ERZETIČ

*Institute Nova Revija for the Humanities, Ljubljana, Slovenia /
Zavod za humanistiku, Institut Nove revije, Ljubljana, Slovenija*

CROATIAN-SLOVENIAN PHILOSOPHICAL RELATIONS: SUTLIČ AND URBANČIČ

Vanja Sutlić (1925–1989) was Ivan Urbančič's (1930–2016) doctoral supervisor in the 1960s. This led to a fruitful and long-lasting collaboration between the two philosophers. The first phase of their collaboration involved an attempt to reinterpret Marxist philosophy based on Heidegger's ideas about overcoming metaphysics. In the early 1970s, the two philosophers were Humboldt Fellows together at the University of Cologne. Despite their later political differences, their philosophical friendship continued to bear fruit and extend to other Croatian and Slovenian philosophers. The second part of the lecture will focus on Urbančič's later interpretation of Sutlić's philosophy, as presented in his book *Power and Authority* (2001) and in a volume published in celebration of the eightieth anniversary of Vanja Sutlić's birth in 2006. Finally, I will discuss how Sutlić's ideas have been received by Slovenian philosophers recently, particularly Dean Komel.

HRVATSKO-SLOVENSKI FILOZOFSKI ODNOSI: SUTLIČ I URBANČIČ

Vanja Sutlić (1925. – 1989.) bio je doktorski mentor Ivanu Urbančiču (1930. – 2016.) tijekom 60-ih. To je dovelo do plodne i dugotrajne suradnje između dvojice filozofa. Prva faza njihove suradnje uključivala je pokušaj reinterpretacije marksističke filozofije na temelju Heideggerovih ideja o prevladavanju metafizike. Početkom 70-ih, dvojica filozofa zajedno su bili Humboldtovi stipendisti na Sveučilištu u Kölnu. Unatoč kasnijim političkim razlikama, njihovo filozofsko prijateljstvo nastavilo je donositi plodove i proširiti se na druge hrvatske i slovenske filozofe. Drugi dio predavanja usredotočit će se na Urbančičevo kasnije tumačenje Sutlićeve filozofije, kako je predstavljeno u njegovoj knjizi *Moć i autoritet* (2001.) i u svesku objavljenom u povodu osamdesete obljetnice rođenja Vanje Sutlića 2006. godine. Na kraju ću raspravljati o tome kako su Sutlićeve ideje u posljednje vrijeme primili slovenski filozofi, posebice Dean Komel.

TIN FRESL

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

VUK-PAVLOVIĆEVA MUZEJSKA ESTETIKA U DOBA HIPERPRODUKCIJE

U djelu *Duševnost i umjetnost* Vuk-Pavlović kritizira obezvremljavanje umjetničkih djela izlaganjem u muzeju, smatrajući da time gube izvornu svrhu odnosno auru. Tu novovjekovnu pojavu naziva *muzejskom estetikom*. Umjetničko djelo postaje izložak izdvojen iz kulturno-povijesnog i vremenskog konteksta, bez konkretnog sadržaja, koji se izlaže radi vidljivosti i publiciteta, a ne zbog inherentne svrhe ili namjene. Na taj način, umjetnička djela prestaju biti sredstvo komunikacije i postaju sredstvo obavještanja, a recipijent gubi mogućnost izravnog estetičnog doživljaja. Analizirajući Vuk-Pavlovićeve ideje, osvrnut ću se na tendencije suvremenih umjetnika da masovno proizvode umjetnička djela čija je jedina svrha eksponiranost ili profitabilnost. Dotaknut ću se pitanja svrhe i uloge umjetnosti u suvremeno doba, s posebnim fokusom na gubitak aure djela koji nužno proizlazi iz hiper(re)produkcije.

VUK-PAVLOVIĆ'S MUSEUM AESTHETICS IN THE AGE OF HYPERPRODUCTION

In *Soulfulness and Art*, Vuk-Pavlović critiques the detemporalisation of artworks through their display in museums. He argues that this practice strips works of their original purpose, or 'aura', referring to this modern phenomenon as 'museum aesthetics'. As a result, the artwork becomes an exhibit, isolated from its cultural, historical, and temporal context. Devoid of concrete content, it is exhibited primarily for visibility and publicity rather than for its inherent purpose or meaning. In this way, artworks cease to function as a means of communication and instead become mere instruments of information. This prevents the viewer from having a direct aesthetic experience. When analysing Vuk-Pavlović's ideas, I will address the tendency among contemporary artists to mass-produce artworks for exhibition or profitability alone. I will consider the purpose and role of art in the contemporary age, emphasising the loss of 'aura' that inevitably results from hyper-(re)production.

JOSIP GUĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia*

POLITIČKA SATIRA MILJENKA SMOJE KROZ LIK ŠARKA

Miljenko Smoje se u *Pasjim noveletama* služi svojim psom Šarkom u svrhu satiričkog prikaza izvjesnih elemenata demokratskih promjena u Hrvatskoj krajem prošlog stoljeća. Šarko se tako javlja kao nacionalist, hadezeovac, ali i jugonostalgicar i ideološki prevrtljivac. No Smoje svoga miljenika i brani od pogrdnog naziva »životinje«, kontrastirajući ga »zvjerstvima« počinjenima tijekom ratova na prostoru bivše Jugoslavije. Kada se tome pribroji Šarkova samostalnost, karakternost i svojevlavost, Smoje psa izvlači iz autoritarnog narativa u kojima ga se nerijetko simbolički koristi. Stoga će, pored analize antropomorfne političke satire u spomenutom i nekim drugim djelima Miljenka Smoje, izlaganje uvodno pružiti i ocrt generalne upotrebe psa kao političkog simbola.

THE POLITICAL SATIRE OF MILJENKO SMOJE THROUGH THE CHARACTER OF ŠARKO

In *Pasje novelete*, Miljenko Smoje employs his dog Šarko to provide a satirical portrayal of certain elements of democratic changes in Croatia at the end of the twentieth century. Šarko appears as a nationalist, an HDZ supporter, but also as a Yugonostalgic and an ideologically opportunistic character. Yet Smoje defends his beloved dog from the derogatory label of "animal," contrasting him with the atrocities committed during the wars in the territory of the former Yugoslavia. Combined with Šarko's independence, strong character, and stubbornness, Smoje thus elevates the dog beyond the authoritarian narratives in which he is often symbolically used. Consequently, alongside an analysis of anthropomorphic political satire in those mentioned above and other works by Miljenko Smoje, the presentation will also offer an introductory overview of the general use of the dog as a political symbol.

PAULA HERCEG

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

ZNAČENJE I AKTUALNOST FILOZOFIJE ODGOJA PAVLA VUK-PAVLOVIĆA

Pavao Vuk-Pavlović bio je intrigantan filozof 20. stoljeća. Iako se bavio i estetikom koja je bitno obilježila njegov filozofski rad, veliku je važnost pridavao i odgoju, smatrajući ga presudnim u izgradnji ličnosti. Upravo su ga grana filozofije odgoja i njegovo djelo *Ličnost i odgoj* u velikoj mjeri profilirali u inozemstvu. To djelo bilo je i razlog različitih oblika kritike od strane njegovih suvremenika, popraćeno elementima zavisti zbog problematike kojom se bavio. Iako rođen kao ljudsko biće, čovjek se ne može zvati čovjekom samo na temelju toga. Potrebno je izgraditi jaku ličnost, koja je samo svoja i ničija druga. Za to je potreban odgoj, bez kojeg se takav cilj jednostavno ne može ostvariti. Ovo isticanje važnosti odgoja kod Pavla Vuk-Pavlovića aktualno je i za današnje vrijeme, kao i za kvalitetnu budućnost sljedećih generacija koje dolaze za nama kroz neprestanu implementaciju odgojnih vrijednosti.

THE SIGNIFICANCE AND RELEVANCE OF PAVAO VUK-PAVLOVIĆ'S PHILOSOPHY OF EDUCATION

Pavao Vuk-Pavlović was an intriguing 20th-century philosopher. Although aesthetics significantly marked his philosophical work, he also attached great importance to education, considering it crucial to developing one's personality. His work *Ličnost i odgoj* (*Personality and Education*) largely profiled him in the field of philosophy of education abroad. This work also prompted criticism from his contemporaries, who were envious of the issues he addressed. Although all humans are born human, one cannot be called a human being on that basis alone. A strong personality must be developed, one that is uniquely individual. This requires education, without which such a goal cannot be achieved. Pavao Vuk-Pavlović's emphasis on the importance of education is still relevant today. It is essential to continuously implement educational values to ensure a quality future for the next generations.

LUKA JANEŠ¹, TOMA GRUICA²

¹ *Fakultet filozofije i religijskih znanosti, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Philosophy and Religious Studies, University of Zagreb, Croatia*

² *Karl-Franzovo Sveučilište u Grazu, Austrija /
Karl-Franzens University of Graz, Austria*

POVIJESNI ODJEK SCHELLINGOVE MISLI NA TLU REPUBLIKE HRVATSKE – O 250. OBLJETNICI ROĐENJA VELIKOG NJEMAČKOG FILOZOFA

Kroz izlaganje će se sažetim pregledom naznačiti recepcija/zaprimak i odjek Schellingove misli na geopolitičkom prostoru današnje Republike Hrvatske. S naglaskom na metodički trojako posloženu vremeno-linijalnu segmentaciju: a) Schellingovi suvremenici misaono aktivni kroz prvu polovicu 19. stoljeća; b) Schellingova duhovno-bogonaklona mišljevinu u žrvnju liberalno-komunističkih nahoda 20. stoljeća; c) suvremena Schellingova recepcija u ruhu doktorskih disertacija i prirodoznanstvenih (kozmozijskih) nasmjeraka. Ovim sažetim pregledom cilj je odati počast velikanu njemačke, najzad svjetske filozofske misli – Wilhelmu Friedrichu Josephu Schellingu (27. 1. 1775. – 20. 8. 1854.) – povodom 250. mu obljetnice rođenja. Opširniji istraživački prikaz autori kane objelodaniti u okviru postkonferencijskih creskih publikacija.

THE ECHO OF SCHELLING'S THOUGHT ON THE SOIL OF THE REPUBLIC OF CROATIA – ON THE 250TH ANNIVERSARY OF THE BIRTH OF THE GREAT GERMAN PHILOSOPHER

Through the presentation, a concise overview will indicate the reception/acceptance and impact of Schelling's thought in the geopolitical room/space of today's Republic of Croatia with an emphasis on a methodically structured time-linear segmentation: a) Schelling's contemporaries who were intellectually active in the first half of the 19th century; b) Schelling's spirit-theological thinking under the burden of liberal-communist movements of the 20th century; c) contemporary reception of Schelling's ideas in the form of doctoral dissertations and natural science (cosmological) orientations. This concise overview aims to pay tribute to this giant of German, indeed world philosophy – Wilhelm Friedrich Joseph Schelling (from 27-01-1775 to 20-08-1854) – on the occasion of the 250th anniversary of his birth. A more detailed research

account is planned to be provided by the authors within the framework of the post-conference Cres's publications.

HRVOJE JURIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

PRAPOVIJEST, PRETPOVIJEST I POVIJEST POJMA INTEGRATIVNE BIOETIKE

Godine 2024. obilježavala se »20. obljetnica integrativne bioetike« jer rodnim mjestom integrativne bioetike s pravom se smatra međunarodna konferencija »Bioethik in Süd- und Südosteuropa. Chancen einer integrativen ethischen Reflexion vor dem Hintergrund intrakultureller Differenzen in Europa«, koja je održana u Dubrovniku od 1. do 3. rujna 2004. godine, kao rezultat suradnje dvaju znanstvenih projekata iz Hrvatske i Njemačke. Međutim, ideja integrativne bioetike nije »pala s neba«, tako da ćemo u ovom izlaganju, oslanjajući se na objavljene publikacije i dosad neobjavljene dokumente, prikazati ne samo *povijest* pojma integrativne bioetike (integrativna bioetika kao vodeći pojam), nego također *prapovijest* pojma integrativne bioetike (princip integrativnosti) i *pretgovijest* pojma integrativne bioetike (integrativna bioetika kao pozadinski pojam).

PREHISTORY, PROTOHISTORY, AND HISTORY OF THE CONCEPT OF INTEGRATIVE BIOETHICS

The year 2024 marked the "20th anniversary of Integrative Bioethics" because the birthplace of Integrative Bioethics is rightly considered to be the international conference "Bioethik in Süd- und Südosteuropa. Chancen einer integrativen ethischen Reflexion vor dem Hintergrund intrakultureller Differenzen in Europa", which was held in Dubrovnik, September 1–3, 2004, as a result of the collaboration of two scientific projects from Croatia and Germany. However, the idea of Integrative Bioethics did not come "from nowhere", so in this presentation, relying on published publications and previously unpublished documents, we will review not only the *history* of the concept of Integrative Bioethics (Integrative Bioethics as a leading concept), but also the *prehistory*

of the concept of Integrative Bioethics (the principle of integrativity), and the *protohistory* of the concept of Integrative Bioethics (Integrative Bioethics as a background concept).

MONIKA JURIC JANJIK

*Muzička akademija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Academy of Music, University of Zagreb, Croatia*

**ANTIMUZIKALNI KANT:
FILOZOF KOJI NIJE VOLIO GLAZBU**

Kantov stav o glazbi moguće je promatrati iz dviju perspektiva: kroz njegovo individualno iskustvo glazbe, ali i kao sastavni dio njegova filozofijskoga sustava u području estetike. U ovom će se izlaganju na temelju obaju navedenih aspekata pokušati proniknuti u razloge koji su Kanta ponukali na to da glazbu okarakterizira kao »lijepu igru osjeta«. S jedne strane, pružit će se uvid u Kantov privatni doživljaj glazbe na temelju biografskih podataka iz kojih doznajemo koji su tipovi glazbe sačinjavali glazbenu praksu grada u kojemu je živio i djelovao, ali i demonstriraju Kantovu averziju prema toj umjetnosti, dok će se, s druge strane, analizirati Kantova promišljanja o glazbi iz djela *Kritika moći suđenja*, u kojemu glazbu evidentno trivijalizira i marginalizira u odnosu na druge umjetnosti.

**ANTI-MUSICAL KANT:
THE PHILOSOPHER WHO DIDN'T LIKE MUSIC**

Kant's attitude toward music can be examined from two perspectives: his own musical experience and as an integral part of his philosophical system of aesthetics. This presentation will explore the reasons that led Kant to describe music as a "beautiful play of sensations," considering both aspects. First, insight will be provided into Kant's personal experience with music based on biographical information revealing the types of music that shaped the musical culture of the city in which he lived and worked and demonstrating his aversion to the art form. Second, Kant's reflections on music in his work *Critique of the Power of Judgment* will be analysed. In this work, he evidently trivialises and marginalises music in comparison to other arts.

GÁBOR KOVÁCS

*Institute of Philosophy, Research Centre for the Humanities, Budapest, Hungary /
Institut za filozofiju, Istraživački centar za humanističke znanosti, Budimpešta, Mađarska*

THE EASTERN EUROPEAN CENTRES OF CRITICAL MARXISM IN THE AGE OF “EXISTING SOCIALISM”: ZAGREB AND BUDAPEST: THE PRACTIS GROUP AND THE BUDAPEST SCHOOL OF GYÖRGY LUKÁCS’ DISCIPLES

For Marxist thinkers in Eastern Europe, the central topic was the possibility of a critical Marxism that was different from the official, pseudo-religious doctrine of communist state ideology. There were two centres of innovative Marxism in Eastern Europe: the Praxis Group in Zagreb and the Budapest School of György Lukács’ disciples. Young Hungarian philosophers regularly attended the summer conferences organised by the Praxis group in Korčula. Despite the different political and cultural contexts in Yugoslavia and Hungary, the common problem for Croatian and Hungarian Marxist philosophers was the possibility of realising democratic socialism that integrated market and socialism. The Yugoslavian model of self-managing socialism seemed to offer a viable alternative to the traditional bureaucratic command economy prevalent in Hungary at the time. The banned and unpublished monograph by three Budapest School philosophers, György Bence, János Kis and György Márkus, entitled *How Is Critical Economics Possible?*, critically reflected on the idea of the self-managing socialist model. My presentation will reconstruct their argument, illuminating the parallels and differences between the contemporary Yugoslavian and Hungarian political, cultural and philosophical contexts.

ISTOČNO-EUROPSKA SREDIŠTA KRITIČKOG MARKSIZMA U DOBU »REALNOG SOCIJALIZMA« U ZAGREBU I BUDIMPEŠTI: PRAKSISOVCI I BUDIMPEŠTANSKA ŠKOLA UČENIKA GYÖRGYA LUKÁCSA

Središnja tema za istočno-europske marksističke mislioce koji su smjerali renesansi marksizma bila je mogućnost kritičkog marksizma, za razliku od službene pseudo-religijske doktrine komunističke državne ideologije. Postojala su dva središta inovativnog marksizma u istočnoj Europi: praksisovci u Zagrebu i budimpeštanska škola učenika Györgya Lukácsa. Mladi mađarski

filozofi redovito su prisustvovali ljetnim konferencijama na Korčuli koje su organizirali praksisovci. Usprkos različitim političko-kulturnim kontekstima u Jugoslaviji i Mađarskoj, stalan problem za hrvatske i mađarske marksiste bila je mogućnost ostvarenja demokratskog socijalizma integriranjem tržišta i socijalizma. Jugoslavenski model samoupravnog socijalizma izgledao je kao mogući alternativni model tradicionalnoj birokratski upravljanoj ekonomiji kakva je u to doba bila na djelu u Mađarskoj. Kritičku refleksiju ideje samoupravnog socijalizma pružila je zabranjena i neobjavljena monografija trojice filozofa budimpeštanske škole Györgya Bencea, Jánosa Kisa and Györgya Márkusa, naslovljena *Kako je moguća kritička ekonomija?* Cilj mojeg izlaganja bit će rekonstrukcija njihova argumenta osvjetljavanjem usporedbi i razlika suvremenih jugoslavenskih i mađarskih političko-kulturno-filozofskih konteksta.

TOMISLAV KRZNAR

*Učiteljski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Teacher Education, University of Zagreb, Croatia*

ODNOS ODGOJA I FILOZOFIJE U MISLI MARIJANA TKALČIĆA

U ovom izlaganju nastojimo prikazati promišljanja o odgoju u filozofiji Marijana Tkalčića, (1896. – 1956.) koji je u svom filozofijskom radu značajne naglaske stavljao i na pitanja odgoja. Izlaganje ima nekoliko zadataka: 1) prikazati određenja pedagogijskih tema u Tkalčićevu filozofskom opusu, 2) prikazati odnos filozofije i pedagogije kako ga je promišljao sam Tkalčić i 3) odgovoriti na pitanje što Tkalčić razumijeva pod pojmom odgoja te koja je njegova funkcija u društvu i svrha u čovjekovu životu. Ovo izlaganje, povrh rečenog, ima zadaću staviti u fokus misao Marijana Tkalčića koja je nedovoljno poznata, no istovremeno snažna i inspirativna.

THE RELATIONSHIP BETWEEN EDUCATION AND PHILOSOPHY IN THE THOUGHT OF MARIJAN TKALČIĆ

This paper aims to present reflections on education in Marijan Tkalčić's (1896–1956) philosophy. The reason for this is that he places significant emphasis on educational issues in his philosophical work. The presentation has several

aims: Firstly, to present the definitions of pedagogical themes in Tkalčić's philosophical work. Secondly, to show the relationship between philosophy and pedagogy as conceived by Tkalčić himself. Thirdly, to answer the question of what Tkalčić understood by the term 'education' (or 'upbringing'), and what its function in society and purpose in human life were. In addition to the above, this presentation aims to shed light on Marijan Tkalčić's less-known yet powerful and inspiring thoughts.

DAMIR KUKIĆ

*Filozofski fakultet, Univerzitet u Zenici, Bosna i Hercegovina /
Faculty of Philosophy, University of Zenica, Bosnia and Herzegovina*

MEDIJI I KULTURA: OD EMANCIPACIJE DO TABLOIDIZACIJE

Mediji imaju nekoliko bitnih funkcija u svakom društvu, a jedna od njih je i ona fokusirana na oblast kulture. Kroz tu funkciju mediji učestvuju u procesu kreiranja i održavanja kulturnih identiteta te promoviranja i afirmiranja interkulturnog dijaloga i kulturnih različitosti. Mediji su u digitalnom dobu promatrani kao »nova univerzalnost«, a medijski sadržaji, koji su poprimili novi oblik hipertekstualnosti i interaktivnosti, predstavljeni su kao značajan subjekt u procesu emancipacije građana i ostvarivanja koncepta slobode. Međutim, komodifikacija medija i njihove produkcije te podređivanje medijskih strategija ostvarivanju profita počeli su razarati emancipatorski potencijal medija i alternativnih kultura. U tom komercijaliziranom kontekstu, medijska scena je okupirana konceptom tabloidizacije i komponentama emergentnih kultura.

MEDIA AND CULTURE: FROM EMANCIPATION TO TABLOIDIZATION

The media play several important roles in every society, one of which is in the realm of culture. Through this function, the media participate in creating and maintaining cultural identities, promoting intercultural dialogue, and affirming cultural diversity. In the digital age, media are seen as a "new universality." Media content now takes on hypertextual and interactive forms, and is presented as a significant agent in the emancipation of citizens and the realisation

of freedom. However, the commodification of media and its production, along with the subordination of media strategies to profit, has destroyed the media's emancipatory potential and that of alternative cultures. In this commercialised context, tabloidization and components of emergent cultures dominate the media landscape.

MISLAV KUKOČ

Filozofski fakultet, Sveučilište u Splitu, Hrvatska /

Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split, Croatia

ESHATOLOGIJSKO MIŠLJENJE HRVATSKE FILOZOFIJE PRAKSE

Jedna od glavnih značajki hrvatske neomarksističke filozofije prakse nalazi se u prevladavajućem eshatologijskom karakteru i smislu njezina mišljenja. Zahtjev za revolucijom i eshaton njezina ozbiljenja razotuđenjem čovjeka i njegove zajednice ostaje krajnji cilj i rezultanta hrvatske filozofije prakse i njezina najbitnija odrednica. Poglavitom kada promišljaju razotuđenje u njegovoj praktičkoj provedbi, hrvatski neomarksistički filozofi prakse postuliraju ozbiljenje eshatologijskog koncepta autentične ljudske zajednice. Premda oni izrijeком otklanjaju eshatologijski smisao vlastite koncepcije, takvo njihovo deklarativno određenje vlastite pozicije stoji u protuslovlju s cjelinom njihova koncepta koji smjera utopiji eshatona kao kvalitativno drukčijoj zbilji, bitno izdignutoj iz čitava iskustva cjelokupne ljudske povijesti.

ESCHATOLOGICAL THOUGHT IN CROATIAN PRAXIS PHILOSOPHY

One of the main features of Croatian neo-Marxist praxis philosophy is its prevailing eschatological character and sense. The demand for revolution and the eschaton of its realisation through the de-alienation of the human and his community remains the ultimate goal and resultant of the Croatian Praxis philosophy, which is its most important determinant. When contemplating de-alienation's practical implementation, Croatian Praxis philosophers postulate the realisation of an eschatological concept of an authentic human community. However, their declarative definition of their position contradicts the essence

of their concept, which aims for a utopian eschaton as a qualitatively different reality, essentially elevated above all human history.

RIHARDS KŪLIS

*Institut für Philosophie und Soziologie, Universität Lettland, Riga, Lettland /
Institut za filozofiju i sociologiju, Sveučilište u Latviji, Riga, Latvija*

NATIONALE IDENTITÄT UND SOZIALE PRAXIS

Die zentrale These dieses Referats lautet: Nationale Identität manifestiert sich am deutlichsten und umfassendsten in der konkreten sozialen Praxis – im Geflecht sozialer Beziehungen, in gesellschaftlichen Interessen, Werthaltungen, Handlungsmustern und im Alltag des Individuums. Dieser Ansatz versteht nationale Identität als eng verbunden mit dem Begriff der Kultur, ja sogar als mit kultureller Identität weitgehend identisch. Obwohl viele Kulturtheoretiker des 20. und beginnenden 21. Jahrhunderts die Existenz einer strukturierten und spezifisch nationalen Identität betonen, existiert zugleich eine gegen- teilige Perspektive, die den Diskurs über kollektive Identität als nationalistisch und ideologisch problematisch ablehnt. Im Rahmen dieser Arbeit wird jedoch die Auffassung vertreten, dass ethnische Gemeinschaften als kollektive Persönlichkeiten betrachtet werden können, deren Identität sich aus einem mehr oder weniger stabilen und spezifischen Ensemble kultureller Elemente zusammensetzt. Dieser Zugang ist sowohl für die Erforschung der kulturellen Identität Lettlands als auch Kroatiens anwendbar. Die Aufgabe der Forschung besteht darin, die Grundstruktur der nationalen (kulturellen) Identität zu identifizieren und deren theoretische Rekonstruktion zu leisten. Ein solcher Forschungsansatz kann mit einer kulturellen Archäologie verglichen werden, deren Ziel es ist, tief verwurzelte kulturelle Bedeutungen und deren historische Schichtungen freizulegen.

NACIONALNI IDENTITET I DRUŠTVENA PRAKSA

Središnja teza ovog izlaganja glasi: nacionalni se identitet najjasnije i najcjelovitije očituje u konkretnoj društvenoj praksi – u mreži društvenih odnosa, društvenim interesima, vrijednosnim stavovima, obrascima djelovanja i svakodnevicu pojedinca. Ovaj pristup shvaća nacionalni identitet kao usko povezan s

pojmom kulture, pa čak i u velikoj mjeri istovjetan kulturnom identitetu. Iako su mnogi teoretičari kulture 20. i početka 21. stoljeća naglašavali postojanje strukturiranog i specifično nacionalnog identiteta, istodobno postoji i suprotno stajalište koje diskurs o kolektivnom identitetu odbacuje kao nacionalistički i ideološki problematičan. U okviru ovog rada zastupa se, međutim, shvaćanje da se etničke zajednice mogu promatrati kao kolektivne osobnosti čiji se identitet oblikuje kroz manje ili više stabilan i specifičan sklop kulturnih elemenata. Takav je pristup primjenjiv kako na istraživanje kulturnog identiteta kako Latvije, tako i Hrvatske. Zadaća istraživanja je identificirati temeljnu strukturu nacionalnog (kulturnog) identiteta i izraditi njegovu teorijsku rekonstrukciju. Takav istraživački pristup može se usporediti s kulturnom arheologijom, čiji je cilj otkriti duboko ukorijenjena kulturna značenja i njihove povijesne slojeve.

RENATO MATIĆ, IVAN PERKOV

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

AKTUALNOST UČENJA O HOLOKAUSTU

Učenje o Holokaustu promatramo kao iznimno bitnu moralnu i društvenu obvezu jer pokazuje kako sustavna mržnja, poslušnost i ravnodušnost mogu razoriti samu srž ljudskog dostojanstva. Iskustvo Holokausta ukazuje da zlo ne moraju pokretati i činiti akteri vođeni lako prepoznatljivom »čudovišnom patologijom«, već često s krajnje banalnim nagnućima, čime ono postaje još podmuklije i opasnije. Aktualnost takve pouke potvrđuju suvremeni valovi antisemitizma, širenje revizionizma putem digitalnih platformi i puzajuća normalizacija govora mržnje. Kroz filozofska promišljanja, snažne glasove preživjelih, hrvatska iskustva poput Jasenovca i usporedbe s drugim genocidima, mladi mogu razumjeti duboke mehanizme isključivanja, demonizacije i dehumanizacije. Obrazovanje o Holokaustu stoga ne smije biti puko prenošenje povijesnih činjenica, već živi proces izgradnje etike sjećanja i aktivne otpornosti. Njegujući kulturu solidarnosti i pravde, moguće je održivo očuvati demokraciju od novih oblika nasilja i isključivanja. Holokaust ne gledamo samo kao podsjetnik na najmračnije ponore povijesti, već više kao svjetionik odgovornosti, koji nas drži budnima, i spremnim djelovati kad god se dogodi povreda ljudskosti, bilo gdje i prema bilo kome.

THE RELEVANCE OF LEARNING ABOUT THE HOLOCAUST

We consider Holocaust education to be a critical moral and social responsibility because it illustrates how systemic hatred, blind obedience, and apathy can erode the fundamental principles of human dignity. The Holocaust shows that evil does not necessarily come from obvious “monstrous pathologies,” but rather from ordinary motives, making it more insidious and dangerous. This lesson’s relevance is confirmed by the current waves of antisemitism, the spread of revisionism through digital platforms, and the normalisation of hate speech. Through philosophical reflection, the powerful voices of survivors, experiences such as those at Jasenovac, and comparisons with other genocides, young people can understand the deep mechanisms of exclusion, demonisation, and dehumanisation. Therefore, Holocaust education must be more than the mere transmission of historical facts; it must be a living process of building an ethics of remembrance and active resilience. By nurturing a culture of solidarity and justice, we can sustainably protect democracy from new forms of violence and exclusion. We see the Holocaust not only as a reminder of the darkest depths of history but also as a beacon of responsibility, keeping us vigilant and ready to act whenever humanity is violated anywhere and against anyone.

BÉLA MESTER

Institute of Philosophy, HUN-REN Research Centre for the Humanities, Budapest, Hungary /

Institut za filozofiju, HUN-REN Istraživački centar za humanističke znanosti, Budimpešta, Mađarska

THE APPEARANCE OF NATIONAL PHILOSOPHIES IN EAST-CENTRAL EUROPE

Historiographers of national philosophical traditions face a notorious methodological challenge: the tension between the universality of reason and the particularity of different national cultural traditions. The planned paper will offer an analysis of the phenomenon of *national philosophies* in the 19th century. First, it distinguishes itself from the *national characteristics* of the 20th century. Then, it outlines the communicational situation during the era of national philosophies. According to my hypothesis, the shift from Latin to national

vernaculars and from school philosophy to public philosophy (a *double turn of the open sphere*) was the root of national philosophies. The new situation of *public philosophy written in national vernaculars* created new problems in the self-identification of philosophers within the network of European philosophy and the structure of national cultures.

POJAVA NACIONALNIH FILOZOFIJA U ISTOČNOJ I SREDNJOISTOČNOJ EUROPI

Historiografi nacionalnih filozofskih tradicija suočavaju se s poznatim metodološkim izazovom: napetošću između univerzalnosti uma i partikularnosti različitih nacionalnih kulturnih tradicija. Planirani rad ponudit će analizu fenomena *nacionalnih filozofija* u 19. stoljeću. Prvo, razlikuje se od *nacionalnih karakteristika* 20. stoljeća. Zatim ocrtava komunikacijsku situaciju tijekom ere nacionalnih filozofija. Prema mojoj hipotezi, prijelaz s latinskog na nacionalne narodne jezike i sa školske filozofije na javnu filozofiju (*dvostruki zaokret otvorene sfere*) bio je korijen nacionalnih filozofija. Nova situacija *javne filozofije pisane vernakularima* stvorila je nove probleme u samoidentifikaciji filozofa unutar mreže europske filozofije i strukture nacionalnih kultura.

LUCIJAN MOFARDIN

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

KOMODIFIKACIJA APOKALIPSE – REINVENTIRANJE SVIJETA ILI KONAČNI KRAJ?

Je li apokalipsa pred nama ili se već dogodila? Je li ona konačni kraj svega ili »otkrivenje« Novoga svijeta? Priznati hrvatski filozof Srećko Horvat u knjizi *Poslije apokalipse* daje eshatološko tumačenje »ludih« vremena koje živimo. Semiotički pregled »posljednjih vremena« ukazuje na potrebu mnogo dubljeg, možda inherentno nedokučivog rješenja – reinventiranja svijeta. Jesmo li kao vrsta sposobni spoznati i prepoznati (ne)cikličnost kriza kojima doprinosimo svojim beskonačno ekspanzivnim i eksploatirajućim djelovanjem ili smo postali blazirani prema vlastitoj budućnosti? Autor zaključuje da je doista, kako izreka kaže, lakše zamisliti kraj svijeta nego kraj kapitalizma. Ovim ću izla-

ganjem stoga pokušati »ispuniti intenzivnom strašću« sve one koji su spremni izboriti se za drugačiji ishod umjesto postapokaliptične stvarnosti pogonjene pohlepom i pasivnim pristajanjem na istu.

COMMODIFICATION OF THE APOCALYPSE – WORLD REINVENTION OR THE FINAL END?

Is the Apocalypse upon us, or has it already happened? Is it the final end of everything, or the “revelation” of the New World? Acclaimed Croatian philosopher Srećko Horvat, in his book *After the Apocalypse*, gives an eschatological interpretation of the “crazy” times we live in. A semiotic review of the “end times” indicates the need for a much deeper, perhaps inherently unfathomable, solution – reinventing the world. Are we, as a species, capable of realizing and recognizing the (non)cyclicity of the crises to which we contribute with our endlessly expansive and exploitative actions, or have we become blasé about our own future? The author concludes that, indeed, as the saying goes, it is easier to imagine the end of the world than the end of capitalism. With this presentation, I will therefore try to “fill with intense passion” all those who are ready to fight for a different outcome instead of a post-apocalyptic reality driven by greed and passive acquiescence.

LEA MRAZ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

STVARANJE SLUČAJA: SLUČAJ APORIJE SUVREMENE MUZIKE

Suvremeni postupci komponiranja, izvođenja i promišljanja muzike svojim su inovacijama na području muzičkih postupaka i sredstava doprinijeli ne samo razgradnji konkretne prakse umjetničkog stvaranja nego i teorijskom propitivanju opstojnosti i naravi samih pojmova ‘stvaranja’ i ‘slučaja’. Potaknuvši susret i konfrontaciju navedenih kategorija, suvremena umjetnost otvorila je prostor ispitivanju afirmativne ili destruktivne prirode njihove relacije ističući, u konačnici, kao problematične upravo te kategorije pretpostavljene kao polazišne i temeljne. Stoga, u kontrapunktu suvremenih hrvatskih muzikoloških

i filozofskih promišljanja, u ovom ću izlaganju raspraviti problem suvremene muzike kao stvaranja slučaja koja, kao takva, istovremeno unaprijed eliminira mogućnost pojavljivanja slučaja u kontekstu intencionalnog stvaranja i ništi sam koncept tako utemeljenog umjetničkog stvaranja.

CREATION OF COINCIDENCE: THE CASE OF CONTEMPORARY MUSIC APORIA

Contemporary approaches to composing, performing, and reflecting on music have contributed, through their innovations in musical techniques and means, not only to the dissolution of concrete artistic creation practices, but also to the theoretical questioning of the very concepts of 'creation' and 'coincidence'. By encouraging the encounter and confrontation of these categories, contemporary art has opened up a space for examining the affirmative or destructive nature of their relationship, ultimately highlighting as problematic the very categories assumed to be fundamental and foundational. Therefore, in the counterpoint of contemporary Croatian musicological and philosophical reflections, in this presentation, I will discuss the problem of contemporary music as the creation of a coincidence that, as such, simultaneously precludes the possibility of the coincidence appearing within the context of intentional creation and negates the very concept of artistic creation based on such a foundation.

NATALIE NENADIC

Department of Philosophy, University of Kentucky, Lexington, United States of America /

Odsjek za filozofiju, Sveučilište u Kentuckyju, Lexington, Sjedinjene Američke Države

THE GENESIS OF THE CONCEPT OF SEXUAL ATROCITIES AS GENOCIDE: A CROATIAN AND AMERICAN PHILOSOPHICAL STORY

The 1990s wars in Europe reflect the first genocide there since the Holocaust. This confronted philosophy with conceptualising "new" dimensions of genocide, as per Hannah Arendt's reflections on the Eichmann trial. A defining dimension was a system of mass sexual atrocities. Through a first-hand account, I convey the hermeneutical path of the formation of the concept of sex-

ual atrocities as genocide, which was the basis for its global prosecution. It was born of a Croatian philosophical initiative characterised by the thinking dimension of action, in Arendt's sense. It centred on working with survivors fleeing Serbian-occupied territories of Croatia and Bosnia-Herzegovina to elicit a new shape of criminality guided by questions informed by resonant concepts from philosophy's past, and joined with resonant concepts from American Civil Rights thought centred on sexual violence and race.

GENEZA KONCEPTA SEKSUALNIH ZLOČINA KAO GENOCIDA: HRVATSKA I AMERIČKA FILOZOFKA PRIČA

Ratovi u Europi 1990-ih odražavaju prvi genocid još od Holokausta. To je suočilo filozofiju s konceptualizacijom »novih« dimenzija genocida, prema razmišljanjima Hannah Arendt o suđenju Eichmannu. Definirajuća dimenzija bio je sustav masovnih seksualnih zločina. Kroz izvještaj iz prve ruke prenosim hermeneutički put formiranja koncepta seksualnih zločina kao genocida, koji je bio osnova za njegov globalni progon. Rođen je iz hrvatske filozofske inicijative koju karakterizira misaona dimenzija djelovanja u Arendtinu smislu. Usredotočila se na rad s preživjelim koji su bježali s teritorija Hrvatske i Bosne i Hercegovine pod srpskom okupacijom kako bi se izazvao novi oblik kriminaliteta vođen pitanjima oblikovanim rezonantnim konceptima iz filozofske prošlosti i spojenim s rezonantnim konceptima iz američke misli o građanskim pravima usmjerenim na seksualno nasilje i rasu.

IVAN PERKOV, RENATO MATIĆ

*Fakultet hrvatskih studija, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Croatian Studies, University of Zagreb, Croatia*

PROMICANJE SVIJESTI O HOLOKAUSTU MEĐU STUDENTIMA U HRVATSKOJ

U izlaganju će se predstaviti projekt Fakulteta hrvatskih studija usmjeren na promicanje svijesti o Holokaustu među studentima, uključujući uvođenje novog kolegija Holokaust na diplomskom studiju sociologije. Bit će izloženi ciljevi i sadržaj istraživanja koje se provodi u sklopu projekta, kao i obrazovni ciljevi i tematske cjeline kolegija. Posebna pozornost posvetit će se izazovi-

ma poučavanja o Holokaustu u kontekstu suvremene geopolitičke situacije, relativizacije povijesnih zločina i rastućeg utjecaja političkih ekstremizama. Naglasit će se važnost razvoja kritičkog mišljenja i povijesne svijesti kod studenata, s ciljem razumijevanja mehanizama koji vode u isključivost, nasilje i totalitarizam. Time se obrazovanje o Holokaustu postavlja ne samo kao memorijalni, nego i kao društveno odgovorni čin u obrani demokratskih vrijednosti i ljudskih prava.

PROMOTING HOLOCAUST AWARENESS AMONG STUDENTS IN CROATIA

This presentation introduces a project initiated by the Faculty of Croatian Studies to promote Holocaust awareness among students. The project includes implementing a new course, titled The Holocaust, in the graduate sociology program. It will also outline the project's research objectives and content, as well as the course's educational aims and thematic structure. The presentation will address the challenges of teaching about the Holocaust in the context of contemporary geopolitical tensions, the relativisation of historical crimes, and the growing influence of political extremism. The importance of fostering critical thinking and historical awareness among students will be emphasised to promote an understanding of the mechanisms that lead to exclusion, violence, and totalitarianism. Thus, Holocaust education is framed as both a memorial endeavour and a socially responsible act in defence of democratic values and human rights.

LUKA PERUŠIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

KONSTRUIRANJE MORALNE SNAGE

U izlaganju ću raspraviti skicu za članak o razumijevanju procesa konstruiranja moralne snage i važnosti toga procesa za nošenje s aktualnim inovacijama poput sustava umjetne inteligencije. Prijedlog će se razmotriti u kontekstu pranja etičnosti – prakse lažiranja moralne i etičke predanosti fizičkih ili pravnih osoba radi prikrivanja moralno nedopustivog djelovanja – koje je u 21. sto-

ljeću postalo jedan od uobičajenih mehanizama promicanja vlastitih interesa na štetu tuđih. Premda projekt počiva na interakciji uvida mnogih stručnjaka, značajno uporište nalazi se u članku Miljenka Brkića iz 1999. godine, objavljenoga u časopisu *Filozofska istraživanja*, u kojemu zanimljive teze potiču na rastumačenje navedenoga problemskog sklopa.

CONSTRUCTING THE MORAL POWER

In this presentation, I will discuss an outline for an article on understanding the process of constructing moral power and its significance in addressing contemporary innovations, such as AI systems. This will be considered in the context of ethical washing – a practice involving the falsification of moral and ethical commitments by individuals or organisations to conceal morally unacceptable actions – which has emerged as a common mechanism for promoting self-interest at the expense of others in the 21st century. While the project draws on the expertise of many individuals, Miljenko Brkić's 1999 article, published in the journal *Filozofska istraživanja* (*Philosophical Investigations*), provides a vital foundation. Brkić's thought-provoking theses encourage the proper interpretation of described problem.

GAŠPER PIRC

*Alma Mater Europaea University, Maribor, Slovenia /
Sveučilište Alma Mater Europaea, Maribor, Slovenija*

MIŠČEVIĆ'S DUALITY: BETWEEN CROATIA AND SLOVENIA, COSMOPOLITAN TRADITION AND ANALYTIC BREAKTHROUGH

The sudden death of the esteemed philosopher Professor Nenad Mišćević in 2024 reverberated through the Slovenian and Croatian philosophical communities. He was able to traverse various borders, approaches, and traditions with his philosophy. His work significantly influenced the development of analytic philosophy in both countries. However, Mišćević was able to transcend the traditional analytic-continental divide, combining his interest in analytic philosophy with the political philosophy of cosmopolitanism, the focus of many of his later philosophical endeavours. Given the current global tensions and

problematic nationalism, which deeply concerned Miščević, the idea of cosmopolitanism seems as relevant as ever. He believed that the proper response to nationalism is moderate cosmopolitanism that is sensitive to context and region. In this presentation, I will demonstrate how his work remains relevant today and can foster productive cooperation between scholars of different traditions and approaches in an increasingly digital society.

MIŠČEVIĆEVA DUALNOST: IZMEĐU HRVATSKE I SLOVENIJE, KOZMOPOLITSKA TRADICIJA I ANALITIČKI PROBOJ

Iznenadna smrt cijenjenog filozofa profesora Nenada Miščevića 2024. godine odjeknula je slovenskom i hrvatskom filozofskom zajednicom. Svojom filozofijom uspio je prijeći različite granice, pristupe i tradicije. Njegov rad značajno je utjecao na razvoj analitičke filozofije u objema zemljama. Međutim, Miščević je uspio nadići tradicionalnu analitičko-kontinentalnu podjelu, kombinirajući svoj interes za analitičku filozofiju s političkom filozofijom kozmopolitizma, fokusom mnogih njegovih kasnijih filozofskih nastojanja. S obzirom na trenutne globalne napetosti i problematični nacionalizam, koji su duboko zabrinjavali Miščevića, ideja kozmopolitizma čini se relevantnom kao i uvijek. Vjerovao je da je pravi odgovor na nacionalizam umjereni kozmopolitizam koji je osjetljiv na kontekst i regiju. U ovom izlaganju pokazat ću kako njegov rad i danas ostaje relevantan te može potaknuti produktivnu suradnju između znanstvenika različitih tradicija i pristupa u sve digitalnijem društvu.

HRVOJE POTLIMBRZOVIĆ

*Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek,
Croatia*

TKALČIĆEVA KRITIKA FORMALNE LOGIKE

Marijan Tkalčić (1896. – 1956.) dosad je pretežno sagledavan kao etičar i estetičar, a u manjoj mjeri i kao filozof odgoja te filozof egzistencijalizma. Međutim, njegov opus sadrži i logiku. U sklopu te filozofske discipline najčešće je bio usmjeren na formalnu logiku. O njoj je redovito iznosio negativno mišljenje.

Smatrao je da je statična, naglasivši da se bavi utvrđivanjem onoga što je »nepromjenljivo, postojano«. Nadredio joj je dijalektiku, koja je dinamično »samo-pokretanje mišljenja pomoću protivrječja« i koja »određuje spoznajno značenje principa i oblika formalno-logičkoga mišljenja«. Bio je nadahnut marksističkom logikom te promišljanjima koja je o odnosu formalne logike i dijalektike zastupao njemački filozof, politolog i povjesničar Friedrich Engels (1820. – 1895.).

TKALČIĆ'S CRITIQUE OF FORMAL LOGIC

Marijan Tkalčič (1896–1956) is predominantly known as an ethicist, an aesthetician and, to a lesser extent, a philosopher of education and a philosopher of existentialism. However, his oeuvre also encompasses contributions to logic. Within this philosophical discipline, he most frequently engaged with formal logic, towards which he consistently adopted a negative stance. He considered it static, emphasising its concern with determining what is "unchangeable, constant." He subordinated it to dialectics, which he described as the dynamic "self-movement of thought through contradiction" and as the mode of thinking that "determines the epistemic significance of the principles and forms of formal-logical thought". His reflections were informed by Marxist logic and by the writings of the German philosopher, political theorist, and historian Friedrich Engels (1820–1895) on the relationship between formal logic and dialectics.

NINA RAVNIK PALKA

Institutum Studiorum Humanitatis, Alma Mater Europaea University, Maribor, Slovenia /

Institutum Studiorum Humanitatis, Sveučilište Alma Mater Europaea, Maribor, Slovenija

CARING (FOR) CULTURAL HERITAGE AND INCLUSIVENESS: MUSEUMS FOR EVERYBODY

This presentation explores the concepts of care and inclusion in relation to cultural heritage, particularly archaeological artefacts, which are typically displayed to the public in thematic museum exhibitions. However, 'the public' does not always include people with disabilities. Exhibitions are most often adapted for visitors who can see, hear and move around the space freely. This

presentation aims to emphasise the importance of exhibitions based on the principle of including people with different needs. The Archaeological Museum of Istria is a good example of this, as it prepares exhibitions with innovative approaches that address a wider audience and promote inclusiveness. From the outset of the creative process of designing exhibitions, I recognise the importance of including disabled people. It is important to try to 'look through their eyes' and pay attention to their ideas and understanding of the exhibition space or cultural heritage.

BRIGA ZA KULTURNO NASLJEĐE I UKLJUČIVOST: MUZEJI ZA SVE

Ovo izlaganje istražuje pojmove brige i uključenosti u odnosu na kulturno nasljeđe, posebice arheološke artefakte, koji su tipično publici izloženi u tematskim muzejskim izložbama. Međutim, »publika« ne uključuje uvijek osobe s invaliditetom. Izložbe su najčešće prilagođene posjetiocima koji mogu vidjeti, čuti i kretati se slobodno u prostoru. Ovo izlaganje smjera naglasiti važnost izložbi temeljenih na principu uključenja ljudi s različitim potrebama. Dobar primjer ovoga je Arheološki muzej Istre, s obzirom na to da priprema izložbe s inovativnim pristupima koji se obraćaju široj publici i promiču uključenost. Od samog početka kreativnog procesa dizajniranja izložbi prepoznajem važnost uključivanja osoba s invaliditetom. Važno je pokušati »gledati njihovim očima« i obratiti pažnju na njihove ideje i razumijevanje izložbenog prostora ili kulturne baštine.

GORAN REM¹, PAULA REM²

¹ *Filozofski fakultet, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska / Faculty of Humanities and Social Sciences, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia*

² *Akademija za umjetnost i kulturu, Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku, Hrvatska / Academy of Arts and Culture, J. J. Strossmayer University of Osijek, Croatia*

QUORUM PROJEKT, OSJEČKA KOMUNIKOLOGIJA FILOZOFIJE 80-IH

Kolokvijalni naziv za studiranje na kakvoj visokoškolskoj humanistici glasi *studirati Filozofiju* ili *studirati na Filozofiji*. Veliko početno riječi *filozofija*, koje je ovdje u sažetku upotrijebljeno, »pokriva« taj kolokvijalem, a kada je riječ o studiju u Osijeku, ovome je izlaganju osvijetliti njegovu kriptofazu u prvom studentskom časopisu za književnost i kulturu *Rijek* u Osijeku iz 1980. Nadalje, povezivanjem kvantitativnih i kvalitativnih pristupa, fenomen »filozofiranja« opisat će se u programima posljednjeg jugoslavenskog SKC-a, tj. Centra mladih STUC-a Osijek pokrenuta 1981. te u polilogu razmjene informacija kafea *Valentino* iz 1983., nastavljenu u CM-ovu programu iz 1982. kao *Tribine Quorum* od 1984. Dvojica ex-zagrebačkih studenata Filozofije – pristigla natrag i naprijed u osječki akademski Razgovor – u tom su informacijskom procesu, provokacijom i repeticijom, nulti dio.

QUORUM PROJECT, COMMUNICATION STUDIES OF PHILOSOPHY IN THE 1980S OSIJEK

The colloquial term for studying at a higher education institution in the humanities is *to study Philosophy*. The capital initial of the word *filozofija*, which is used here in the summary, "covers" that colloquialism, and when it comes to studying in Osijek, this presentation aims to shed light on its cryptophase in the first student magazine for literature and culture *Rijek* in Osijek from 1980. Furthermore, by connecting quantitative and qualitative approaches, the phenomenon of "philosophising" will be described in the programs of the last Yugoslav SKC, i.e. the STUC Youth Centre Osijek, launched in 1981, and in the polylogue of information exchange at the *Valentino* cafe from 1983, continued in the CM program from 1982 as the *Quorum Panels* from 1984. Two ex-Zagreb philosophy

students – who arrived back and forth to the Osijek academic Razgovor – are part zero of that information process, through provocation and repetition.

IVAN SMILJANIĆ

*Državni arhiv u Zagrebu, Hrvatska /
State Archives in Zagreb, Croatia*

UNIVERZALNO ZNAČENJE *BHAGAVADGITE* U MISLI MARIJANA CIPRE

Bhagavadgita, kao filozofijski i religijski tekst, svojim bogatim i nikada do kraja iscrpivim sadržajem fascinira čovječanstvo već nekoliko tisućljeća, a osobito je to slučaj u moderno i suvremeno doba. Naravno da takav tekst pobuđuje i živo zanimanje mnogobrojnih filozofskih i znanstvenih krugova, pa ne treba stoga čuditi pravo mnoštvo njenih različitih interpretacija i polemika proizišlih iz toga. Specifičnu univerzalističku interpretaciju *Bhagavadgite* čine svakako i predavanja hrvatskoga filozofa Marijana Cipre (Zagreb, 1940. – Zagreb, 2008.) održana 1972. godine na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Njih je pratila i žustra diskusija u kojoj su svojim izlaganjima i protivljenjima Ciprinu sintezi glede egzegzeze *Bhagavadgite* sudjelovali Radoslav Katičić, Gvozden Flego i Vladimir Devidé. U tim je predavanjima, naglašavajući univerzalnost jedne i vječne istine koja je kroz *Bhagavadgitu* progovorila, Cipra izložio koherentnost univerzalističkih interpretacija i njihovu međusobnu nužnu upućenost, kao i univerzalno značenje *Bhagavadgite* za ljude današnjice, čime je izazvao kako veliki odjek, tako i snažne polemike.

UNIVERSAL MEANING OF THE *BHAGAVAD-GĪTĀ* IN THE THOUGHT OF MARIJAN CIPRA

The *Bhagavad-Gītā* is a philosophical and religious text that has fascinated humanity for at least several thousand years with its rich and never-ending possibilities for interpretation, especially in modern and contemporary times. Such a text naturally arouses the interest of numerous philosophical and scientific circles, so it is not surprising that many different interpretations and areas of debate have arisen from it. One such universalist interpretation is represented by the lectures of the Croatian philosopher Marijan Cipra (Zagreb,

1940–2008), which were held in 1972 at the Faculty of Humanities and Social Sciences in Zagreb. These were followed by a lively discussion in which Radoslav Katičić, Gvozden Flego, and Vladimir Devidé participated, presenting their views and opposing Cipra's synthesis of the exegesis of the *Bhagavad-Gītā*. In these lectures, Cipra stressed the universality of the one eternal truth spoken through the *Bhagavad-Gītā*. He explained the coherence of universalist interpretations and their necessary mutual familiarity, as well as the universal meaning of the *Bhagavad-Gītā* for people today. This caused great resonance and strong polemics.

DAMIAN SRŠA

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

OBLIKOVANI ALATOM: KAKO NAS NAŠE UMJETNE TVOREVINE MIJENJAJU

Forma alata određuje njegovu uporabu, a upotrebljavanje alata ne samo da utječe na nas nego smo pri učestalom korištenju skloni i emocionalnom vezanju za njega. Algoritmi i aplikacije mogu se smatrati modernim alatima, a zbog učestalog korištenja otvara se opasnost eksploatacije naših emocija u svrhu prikupljanja informacija i utjecanja na naša mišljenja, stavove i moralne vrijednosti. Koristeći informacijske tehnologije da bi se proveo proces datafikacije, u kojem se ljude »pretvara« u određenu mrežu podatkovnih točaka, današnji algoritmi koriste se u svrhu povećanja efikasnosti te se u tim procesima otkrivaju obilježja emocionalnog upravljanja korisnicima. Razmatrajući programe kao moderne alate i koristeći uvide i argumente inozemnih i tužemnih autora, pokazat ću kako nas takvi alati preoblikuju na gotovo neprimjetne načine te u koje se svrhe to događa.

SHAPED BY OUR TOOLS: HOW OUR TECHNOLOGY CHANGES US

The form of a tool determines its use. Not only does their utilisation influence us, but it also fosters an emotional attachment through frequent interaction. Algorithms and applications can be understood as modern tools, and using

them habitually carries the risk of exploiting our emotions to gather information and shape our opinions, attitudes and moral values. Contemporary algorithms employ information technologies to enact a process of datafication, in which individuals are 'converted' into networks of data points. This process enhances efficiency while revealing characteristics of emotional user management. Drawing upon insights and arguments from international and domestic scholars, I will demonstrate how these tools reshape us in almost imperceptible ways and examine the motivations behind these changes.

TOMISLAV ŠKRBIĆ

*Državni arhiv u Sisku, Hrvatska /
State Archives in Sisak, Croatia*

TKALČIĆEVA RAZMATRANJA O NOVIJOJ IDEALISTIČKOJ ESTETICI

Polazeći od djela Marijana Tkalčića *Oblik i sadržaj*, pokušat ćemo prikazati Tkalčićevo shvaćanje nekih pravaca novije idealističke estetike. Primjerice, Tkalčić fenomenologijskom pojmu transcendentne svijesti »pripisuje«
nedostatnost s obzirom na objektivnu stvarnost, jer fenomenologija »razdvaja«
esenciju od egzistencije i time dovodi u pitanje stvarnost kao dijalektičko
jedinstvo općega, posebnog i pojedinačnog. Prema Tkalčićevu mišljenju, fenomenologija zapravo »zanemaruje«
ono pojedinačno, dok egzistencijalizam ono opće »postavlja«
izvan pojedinačnog. Isto tako, Tkalčić kritički sagledava i Kantovu estetiku, odnosno Kantovo shvaćanje produktivne fantazije kao transcendentnog jedinstva oblika i sadržaja, smatrajući, naime, da transcendentna svijest »ne spaja mišljenje i biće«. Tkalčić također smatra da moderna umjetnost, kao »sklop«
apstraknog formalizma i »rasprirođenog«
naturalizma, nije istinska umjetnost. Istinska umjetnost, prema Tkalčićevu sudu, iznosi ono »novo«, a istinski umjetnički doživljaj ustvari »preobražava ljudsko biće«, što znači da time nadilazi i ono lijepo kao kontemplativni »estetski užitak«.

TKALČIĆ'S REFLECTIONS ON THE RECENT IDEALISTIC AESTHETICS

Building on Marijan Tkalčić's work *Form and Content*, we will attempt to present Tkalčić's understanding of certain trends in recent idealistic aesthetics. For example, Tkalčić "attributes" the phenomenological concept of transcendental consciousness to its inadequacy about objective reality, because phenomenology "separates" essence from existence and thus questions reality as a dialectical unity of the general, the particular, and the individual. In Tkalčić's opinion, phenomenology actually "ignores" the individual, while existentialism "places" the general outside the individual. In the same way, Tkalčić critically examines Kant's aesthetics, namely Kant's understanding of productive fantasy as a transcendental unity of form and content, believing that transcendental consciousness "does not unite thought and being". Tkalčić also believes that modern art, as a "complex" of abstract formalism and "disinherited" naturalism, is not true art. True art, in Tkalčić's opinion, presents the "new", and a true artistic experience actually "transforms the human being", which means that it transcends even the beautiful as a contemplative "aesthetic pleasure".

NIVES TRIVA

*Gimnazija Antuna Vrančića, Šibenik, Hrvatska /
Antun Vrančić Gymnasium, Šibenik, Croatia*

ĐUKA BEGOVIĆ KAO APSURDNI DONHUANSKI JUNAK

Poglavlje »Apsurdni čovjek« iz zbirke eseja Alberta Camusa *Mit o Sizifu* (1942.) tematizira donhuanizam kao oblik apsurdne egzistencije. Premda je roman Ivana Kozarca (1885. – 1910.) *Đuka Begović* objavljen 1911. godine, postao simbolom glorificiranja bečarskog stila života, moguća je interpretacija glavnog lika romana kao apsurdnog junaka. Ocoubojica, bogataški sin *jedinak*, rasipnik i buntovnik, svjesno i namjerno ignorira očekivanja društva i tradicionalni vrijednosni sustav te živi onako *kako drugi ne žive*. Za Đuku, potpuno rasterećenog brige za budućnost, egzistencijalni smisao ne postoji te se on, ljubeći strastveno život, prepušta elementarnim ugodama tijela. Apsurdnim junakom čini ga upravo svjesnost o vlastitom stilu življenja (Đuka za sebe kaže da je *živio zlom hotimice*), koji ga u konačnici dovodi do potpunog rasula. Osim toga, Đuka Begović, kao slavonska inačica Don Juana, otvara temu

donhuanskog književno-filozofskog koncepta. On svaku ženu vidi kao izazov, kao lovinu koju treba svladati i podrediti sebi. Upravo kao kod Camusa, svaka se od osvojenih žena nada da će mu priuštiti ono što mu još nijedna nikada nije dala, dok Đuka nakon osvajanja žene, osjeća samo dosadu, zasićenost i treba novi izazov. Apsurdni junak, koji ženu uvijek doživljava kao objekt nad kojim će zadovoljiti brutalnu i animalnu strast, traži novu žrtvu.

ĐUKA BEGOVIĆ AS AN ABSURD DON JUAN-LIKE HERO

In his essay collection *The Myth of Sisyphus* (1942), Albert Camus addresses Don Juanism as a form of absurd existence in the chapter entitled “The Absurd Man”. While Ivan Kozarac’s 1911 novel *Đuka Begović* has become synonymous with the glorification of a rakish, bohemian lifestyle, its eponymous protagonist can also be interpreted as an absurd hero. A patricide and the only son of a wealthy family, Đuka is a squanderer and a rebel who consciously and deliberately disregards social expectations and the traditional value system. He chooses to live in a way that others do not. Not encumbered by concerns for the future, Đuka does not consider the concept of existential meaning. Instead, he wholeheartedly embraces life and partakes in the basic pleasures of the body. His status as a hero is rendered absurd by his awareness of his own way of living, which he himself characterises as “with deliberate malice”, ultimately leading him to complete ruin. Furthermore, in his depiction as a Slavonic version of Don Juan, Đuka Begović initiates the thematic discourse concerning the literary-philosophical concept of Don Juan. He sees every woman as a challenge to be overcome, a prize to be won, and a potential victim to be subjugated. As in Camus’ works, each woman he seduces believes she will offer him something no one else has before, but once the conquest is complete, Đuka feels only boredom and a need for a new challenge. This narrative’s protagonist is an absurd hero who continually perceives women as mere objects through which he can satisfy his brutal, animalistic desires. Consequently, he is in a constant state of pursuit, seeking out a new victim.

MATIJA VIGATO

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

ALBERT BAZALA O ODNOSU SUBJEKT-OBJEKT

Albert Bazala (1877. – 1947.) u drugom dijelu *Filozofijskih studija*, pod naslovom »Svijest i svijet, subjekt i objekt« (1941), o odnosu subjekt-objekt piše kao o jednom od temeljnih problema filozofije. Tom problemu pristupa iz antropološko-epistemološke i ontološke perspektive, oslanjajući se na racionalističku tradiciju, ali i svjestan njezinih ograničenja. Polazeći od pojma čovjeka kao »mješovitog bića«, koje istodobno pripada svijetu stvari i svijetu duha, Bazala tematizira dualizam subjekta i objekta, odnosno svijesti i svijeta, odbacujući s jedne strane dogmatski realizam, a s druge psihologistički subjektivizam. Temeljno pitanje koje postavlja jest: *Je li odnos subjekt-objekt ontološki temeljan ili tek spoznajna ili fenomenološka razlika?* Drugim riječima: *Je li zbilja dualna ili se svijest i svijet mogu imati jedan izvor?* Cilj je izlaganja razložiti Bazalino shvaćanje odnosa subjekta i objekta u svjetlu klasičnih metafizičkih pitanja o njihovom jedinstvu, temelju i granici.

ALBERT BAZALA ON THE SUBJECT–OBJECT RELATION

Albert Bazala (1877–1947), in the second part of his *Philosophical Studies*, titled “Consciousness and World, Subject and Object” (1941), discusses the subject–object relation as one of the fundamental problems of philosophy. He approaches the problem from an anthropological-epistemological and ontological perspective, drawing on the rationalist tradition while remaining aware of its limitations. Starting from the concept of the human being as a “mixed being”, one that simultaneously belongs to the world of matter and the world of spirit, Bazala addresses the dualism of subject and object, that is, of consciousness and world, rejecting both dogmatic realism on the one hand and psychologistic subjectivism on the other. The central question he poses is: *Is subject–object relation ontologically fundamental or merely an epistemic or phenomenological distinction?* In other words: *Is reality dual, or can consciousness and world have a single origin?* The aim of the presentation is to analyse Bazala’s account of the relation of the subject and object in light of classical metaphysical questions concerning their unity, foundation, and boundary.

MATIJA VIGATO

*Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Hrvatska /
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Zagreb, Croatia*

**O TKALČIĆEVOJ DISERTACIJI
»METAFIZIČKO I SPOZNAJNO TEORIJSKO ZNAČENJE
KAUZALITETA I TELEOLOGIJE«**

U izlaganju će se predstaviti dosad neobjavljena i po prvi put u cijelosti transkribirana doktorska disertacija Marijana Tkalčića »Metafizičko i spoznajno teorijsko značenje kauzaliteta i teologije«, obranjena 1921. godine u Zagrebu. U ovom rukopisu Tkalčić istražuje trostruko određenje zbivanja – filozofijsko, specijalno-metafizičko i specijalno-naučno – te pokazuje kako se pojam kauzaliteta oblikovao kroz povijest filozofije – od Leukipa i Aristotela, preko Augustina i Akvinskog, pa sve do Descartesa, Humea, Kanta te Wundta, kojemu posvećuje osobitu pažnju. Tkalčić kritizira ukorjenjivanje dogmatizma i vrijednosnih elemenata u znanstvenom mišljenju, smatrajući da mu oduzimaju slobodu i otvorenost, pri čemu ističe važnost rasvjetljavanja metafizičkih pretpostavki na kojima počivaju pojedine znanstvene discipline te važnu ulogu koju pritom ima spoznajna teorija. Cilj je ovog izlaganja ponuditi pregled strukture, osnovnih problema i glavnih filozofijskih utjecaja Tkalčićeve disertacije.

**ON TKALČIĆ'S DISSERTATION
"THE METAPHYSICAL AND GNOSEOLOGICAL
SIGNIFICANCE OF CAUSALITY AND TELEOLOGY"**

This presentation will introduce the previously unpublished and for the first time fully transcribed doctoral dissertation by Marijan Tkalčić, "The Metaphysical and Epistemological-Theoretical Significance of Causality and Theology", defended in 1921 in Zagreb. In this manuscript, Tkalčić examines the threefold determination of occurrence – philosophical, special-metaphysical, and special-scientific – and shows how the concept of causality has developed throughout the history of philosophy, from Leucippus and Aristotle, through Augustine and Aquinas, to Descartes, Hume, Kant, and finally Wundt, to whom he devotes particular attention. Tkalčić criticises the entrenchment of dogmatism and normative elements in scientific thinking, arguing that they deprive it of freedom and openness. He emphasises the importance of clarifying the

metaphysical assumptions underlying individual scientific disciplines and the crucial role that gnoseology plays in this process. The aim of this presentation is to provide an overview of the structure, main problems, and key philosophical influences of Tkalčić's dissertation.

DŽEVAD ZEČIĆ

Internacionalna akademija nauka i umjetnosti u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, Bosna i Hercegovina /

International Academy of Sciences and Arts in Bosnia and Herzegovina, Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

ARAPSKA FILOZOFSKA OPRAVDANJA ZA ZNANOST ASTROLOGIJE UNUTAR ISLAMSKOG I KRŠĆANSKOG KONTEKSTA

Opće je poznato da je arapska znanost utjecala na Zapad, a manje je poznato da su arapska opravdanja za te znanosti također mogla utjecati na njihovo korištenje i razvoj od strane kršćanskih učenjaka. Ipak, kršćanski i muslimanski svjetonazori tog razdoblja nisu bili toliko različiti: dvije skupine dijelile su božanstvo, kao i određene religijske tekstove i aristotelovske načine tumačenja svojih religijskih uvjerenja. Muslimanski astrolog Abu Mašar, na Zapadu poznat kao Albumasar, tumačio je astrologiju u okviru Aristotelove filozofije prirode. Njegova metodologija ga je dovela do važnog izvornog doprinosa pomirenju astrologije s islamskim vjerskim načelima. Albertus Magnus, ili Albert Veliki, pružio je temeljitu i znalačku obranu znanosti o astrologiji pred vjerski motiviranim protivljenjem. Albert se oslanjao na veliki broj astroloških i astronomskih tekstova, a najvažniji izvori bili su oni arapskih pisaca u latinskom prijevodu. Arapska filozofska opravdanja za prihvatljivost predviđajuće znanosti, unutar religioznog konteksta, dala su Albertu gotov odgovor vjerskim kritičarima predviđajuće astrologije.

ARABIC PHILOSOPHICAL JUSTIFICATIONS FOR THE SCIENCE OF ASTROLOGY WITHIN THE ISLAMIC AND CHRISTIAN CONTEXTS

While it is widely recognised that Arab science influenced the West, it is less well known that the justifications for these sciences in the Arab world may

also have influenced how Christian scholars approached and developed them. However, the worldviews of the Christian and Muslim communities of this period were not so different; both groups shared a deity, certain religious texts, and an Aristotelian approach to interpreting their beliefs. The Muslim astrologer Abu Mashar – known in the West as Albumasar – interpreted astrology within the framework of Aristotle’s natural philosophy. This approach led him to make significant original contributions to the reconciliation of astrology with Islamic religious principles. Albertus Magnus, also known as Albert the Great, provided a thorough defence of astrology against religiously motivated opposition. Albert relied on a large number of astrological and astronomical texts, the most important of which were those of Arabic writers in Latin translation. Arab philosophical justifications for the acceptability of predictive science within a religious context provided Albert with a ready answer to religious critics of predictive astrology.

33. DANI FRANE PETRIĆA

Adresar sudionika

33rd DAYS OF FRANE PETRIĆ

Addresses of the participants

Simpozij
POJAM BUDUĆNOSTI U FILOZOFIJI,
ZNANOSTI I DUŠTVU

Symposium
THE CONCEPT OF THE FUTURE
IN PHILOSOPHY, SCIENCE AND SOCIETY

Laura Angelovski

Prva riječka hrvatska gimnazija
Frana Kurelca 1
HR-51000 Rijeka
Croatia
e-mail: laura.angelovski@skole.hr

Sandra Antulić Majcen

Institut za društvena istraživanja u
Zagrebu
Frankopanska 22
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: sandra@idi.hr

Vlasta Baštijan

Srednja škola Delnice
Lujzijana ul. 42
HR-51300 Delnice
Croatia
e-mail: vlasta.lenco@gmail.com

Josip Berdica

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Pravni fakultet
Stjepana Radića 13
HR-31000 Osijek
Croatia
e-mail: jberdica@pravos.hr

Marin Beroš

Institut društvenih znanosti Ivo Pilar
Stankovićeve 18
HR-52100 Pula
Croatia
e-mail: mberos@pilar.hr

Nikola Bogičević

Građanski demokratski centar *Res Publica*
Svetog Save bb
BA-78430 Prnjavor
Bosnia and Herzegovina
e-mail: nikola_bogicevic@hotmail.com

Sanja Bojanić

Sveučilište u Rijeci
Sveučilišni institut budućnosti, Centar za
napredne studije
Radmile Matejčić 2
HR-51000 Rijeka
Croatia
e-mail: sanja.bojanic@uniri.hr

Luka Boršić

Institut za filozofiju
Ulica grada Vukovara 54
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: luka.borsic@ifzg.hr

Elmana Cerić

Druga gimnazija Sarajevo
Sutjeska 1
BA-71000 Sarajevo
Bosnia and Herzegovina
e-mail: elmana.ceric@2gimnazija.edu.ba

Gregory Claeys

University of London
Royal Holloway,
TW1 3EP Twickenham
United Kingdom
e-mail: g.claeys@rhul.ac.uk

Igor Čatić

Islandska 2
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: igor.catic@fsb.hr

Ćiril Čoh

Široke ledine 14
HR-42000 Varaždin
Croatia
e-mail: ciril.coh1@vz.t-com.hr

Jan Defrančeski

Sveučilište u Zagrebu
Sveučilišni centar za
integrativnu bioetiku
Ivana Lučića 1a
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: jdefranceski@gmail.com

Eva D. Bahovec

Univerza v Ljubljani
Filozofska fakulteta
Aškerčeva cesta 2
SI-1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: ebahovec@yahoo.com

Karlo Ekmečić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: karloe6@gmail.com

Igor Eterović

Sveučilište u Rijeci
Medicinski fakultet
Braće Branchetta 20
HR-51000 Rijeka
Croatia
e-mail: igor.eterovic@uniri.hr

Michael George

St. Thomas University
Religious Studies Department
51 Dineen Drive
E3B 5G3 Fredericton, NB
Canada
e-mail: mgeorge@stu.ca

Roman Globokar

Univerza v Ljubljani
Teološka fakulteta
Poljanska cesta 4
SI-1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: roman.globokar@teof.uni-lj.si

Aleksandra Golubović

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Sveučilišna avenija 4
HR–51000 Rijeka
Croatia
e-mail:
aleksandra.golubovic@ffri.uniri.hr

Anja Gvozdanović

Institut za društvena istraživanja u
Zagrebu
Frankopanska 22
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: anja@idi.hr

Saša Horvat

Sveučilište u Rijeci
Medicinski fakultet
Braće Brannet 20
HR–51000, Rijeka
Croatia
e-mail: sasa.horvat@uniri.hr

Hajrudin Hromadžić

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Sveučilišna avenija 4
HR–51000 Rijeka
Croatia
e-mail: hhromadzic@ffri.uniri.hr

Vlasta Ilišin

Institut za društvena istraživanja u
Zagrebu
Frankopanska 22
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: vlasta@idi.hr

Martina Ivanović

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jäger 9
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: martinaivanovic@hotmail.com

Marko Jakić

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: marko@ffst.hr

Hrvoje Jurić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: hjuric@m.ffzg.hr

Anamaria Klasić

Institut za društvena istraživanja u
Zagrebu
Frankopanska 22
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: anamaria@idi.hr

Marijana Kolednjak

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet filozofije i religijskih znanosti
Jordanovac 110, p.p. 169
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: marijana.kolednjak@ffrz.unizg.hr

Zvonimir Komar
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: zkomar@m.ffzg.hr

Gábor Kovács
HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat
Bölcsészettudományi Kutatóközpont
Filozófiai Intézet
Tóth Kálmán utca 4.
HU–1097 Budapest
Hungary
e-mail: gbrkvc3@gmail.com

Marijan Krivak
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: mkrivak@ffos.hr

Tomislav Krznar
Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet
Savska cesta 77
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: tomlav.krznar@ufzg.unizg.hr

Mislav Kukoč
Vrankovečka ulica 7
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: mkukoc@ffst.hr

Ema Luna Lalić
Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Sveučilišna avenija 4
HR–51000 Rijeka
Croatia
e-mail: ema.lalic@ffri.uniri.hr

Lucija Leventić
Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: lucija.leventic@gmail.com

Borka Malčić
Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Doktora Zorana Đinđića 2
RS–21000 Novi Sad
Serbia
e-mail: borka.malcic@ff.uns.ac.rs

Egi Mali
Qendra Spitalore Universitare „Nënë
Tereza“
Rruga e Dibrës, Nr. 372
AL–1007 Tiranë
Albania
e-mail: egi.mali99@gmail.com

Nenad Malović
Sveučilište u Zagrebu
Katolički bogoslovni fakultet
Vlaška ulica 38, p.p. 5
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: nenad.malovic@kbf.unizg.hr

Tedi Mana

Qendra Spitalore Universitare „Nënë
Tereza“

Rruga e Dibrës, Nr. 372

AL-1007 Tiranë

Albania

e-mail: manatedi@gmail.com

Stanislava Marić Jurišin

Univerzitet u Novom Sadu

Filozofski fakultet

Doktora Zorana Đindića 2

RS-21000 Novi Sad

Serbia

e-mail: stashamaric@ff.uns.ac.rs

Ana Maskalan

Institut za društvena istraživanja u

Zagrebu

Frankopanska 22

HR-10000 Zagreb

Croatia

e-mail: ana@idi.hr

Leudita Mejzini

Kuvendi i Republikës së Kosovës

Sheshi Ibrahim Rugova, Nr. 5

XK-10000 Prishtinë

Kosovo

e-mail: leudita.mejzini@gmail.com

Béla Mester

HUN-REN Magyar Kutatási Hálózat

Bölcsészettudományi Kutatóközpont

Filozófiai Intézet

Tóth Kálmán utca 4.

HU-1097 Budapest

Hungary

e-mail: mester.bela@abtk.hu

Željka Metesi Deronjić

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet hrvatskih studija

Borongajska cesta 83d

HR-10000 Zagreb

Croatia

e-mail: zmeteside@hrstud.hr

Franjo Mijatović

Sveučilište u Rijeci

Medicinski fakultet

Braće Branchetta 20

HR-51000 Rijeka

Croatia

e-mail: franjo.mijatovic@medri.uniri.hr

Arto Mutanen

Maanpuolustuskorkeakoulu

Merisotakoulu

Suomenlinna

FI-00190 Helsinki

Finland

e-mail: arto.mutanen@gmail.com

Andrej Naterer

Univerza v Mariboru

Filozofska fakulteta

Koroška cesta 160

SI-2000 Maribor

Slovenia

e-mail: andrej.naterer@um.si

Natalie Nenadic

University of Kentucky

College of Arts & Sciences

1415 Patterson Office Tower

Lexington, KY 40506

United States

e-mail: natalie.nenadic@uky.edu

Nikola Noršić

Sveučilište u Zagreb
Fakultet političkih znanosti
Lepušićeva 6
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: norsicnikola@gmail.com

Boško Pešić

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR-31000 Osijek
Croatia
e-mail: bpesic@ffos.hr

Mateja Pevec Rozman

Univerza v Ljubljani
Teološka fakulteta
Poljanska cesta 4
SI-1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail:
mateja.pevecrozman@teof.uni-lj.si

Ivan Platovnjak

Univerza v Ljubljani
Teološka fakulteta
Poljanska cesta 4
SI-1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: ivan.platovnjak@teof.uni-lj.si

Roberto Poli

Università di Trento
Dipartimento di Sociologia e Ricerca
Sociale
Via Verdi, 26
IT-38122 Trento
Italy
e-mail: roberto.poli@unitn.it

Dunja Potočnik

Institut za društvena istraživanja u
Zagrebu
Frankopanska 22
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: dunja@idi.hr

Lucija Pušonjić

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lpusonjic@fhs.hr

Stjepan Radić

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu
Strossmayerov trg 5
HR-31400 Đakovo
Croatia
e-mail: stjepan.radic987@gmail.com

Goran Rem

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR-31000 Osijek
Croatia
e-mail: gremffos@gmail.com

Paula Rem

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Akademija za umjetnost i kulturu u
Osijeku
Ulica kralja Petra Svačića 1/F
HR-31000 Osijek
Croatia
e-mail: rehmpaula@gmail.com

Astrit Salihu

Universiteti i Prishtinës “Hasan Prishtina”
Fakulteti Filozofik
Rr. “George Bush” p.n.
XK–10000 Prishtinë
Kosovo
e-mail: astrit.salihu@uni-pr.edu

Michal Sládeček

Univerzitet u Beogradu
Institut za filozofiju i društvenu teoriju
Kraljice Natalije 45
RS–11000 Beograd
Serbia
sladecek007@hotmail.com

Senka Slijepčević

Univerzitet u Novom Sadu
Filozofski fakultet
Dr Zorana Đinđića 2
RS–21000 Novi Sad
Serbia
e-mail: senkaslijepcevic@ff.uns.ac.rs

Franjo Sokolić

Sv. Frane 17
HR–51554 Nerezine
Croatia
e-mail: sokolic@pmfst.hr

Damjan Stanić

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Sveučilišna avenija 4
HR–51000 Rijeka
Croatia
e-mail: stanic.damjan@gmail.com

Andelina Svirčić Gotovac

Institut za društvena istraživanja u
Zagrebu
Frankopanska 22
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: svircic@idi.hr

Goran Sunajko

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: gsunajko@ffzg.unizg.hr

Roman Šimunović

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR–31000 Osijek
Croatia
e-mail: romansimunovic21@gmail.com

Alen Tafra

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti
Negrijeva 6
HR–52100 Pula
Croatia
e-mail: alen.tafra@unipu.hr

Draženko Tomić

Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet
Savska cesta 77
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: drazenko.tomic@ufzg.hr

Sonja Tomović-Šundić

Univerzitet Crne Gore
Fakultet političkih nauka
13. jula br. 2
ME-81101 Podgorica
Montenegro
e-mail: stomovic@t-com.me

Roko Uvodić

Institut za društvena istraživanja u
Zagrebu
Frankopanska 22
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: roko@idi.hr

Lino Veljak

Zagorska 22
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lveljak@m.ffzg.hr

Iris Vidmar Jovanović

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet
Sveučilišna avenija 4
HR-51000 Rijeka
Croatia
e-mail: ividmar@ffri.uniri.hr

Matija Vigato

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: matijavigato@gmail.com

Martina Volarević

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR-31000 Osijek
Croatia
e-mail: mzezelj1@gmail.com

Gentian Vyshka

Universiteti i Mjekësisë, Tiranë
Fakulteti i Mjekësisë
Rruga e Dibrës, Nr. 371
AL-1005 Tiranë
Albania
e-mail: gvyshka@yahoo.com

Dževad Zečić

Bulevar Kulina bana 28D
BA-72000 Zenica
Bosnia and Herzegovina
e-mail: dzevad.zecic@unze.ba

Tomislav Zelić

Sveučilište u Zadru
Odjel za germanistiku
Obala kralja Petra Krešimira IV/2
HR-23000 Zadar
Croatia
e-mail: tzelic@unizd.hr

Bernarda Zoričić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: bzoricic@m.ffzg.hr

Sladjana Zuković

Univerzitet u Novom Sadu

Filozofski fakultet

Dr Zorana Đinđića 2

RS-21000 Novi Sad

Serbia

e-mail: sladjana.zukovic@ff.uns.ac.rs

Simpozij
HRVATSKA FILOZOFIJA I KULTURA
U INTERAKCIJI I KONTEKSTU

Symposium
CROATIAN PHILOSOPHY AND CULTURE
IN INTERACTION AND CONTEXT

Eva D. Bahovec
Univerza v Ljubljani
Igriška 2
SI-1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: ebahovec@yahoo.com

Zsófia Bécsi
Rózsa utca 13
HU-7742 Bogád
Hungary
e-mail: becsizsofi@gmail.com

Rózsa Bertók
Zichy Gy. utca 7
HU-7624 Pécs
Hungary
e-mail: rozsa.bertok@gmail.com

Bruno Ćurko
Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
HR-21000 Split
Croatia
e-mail: bcurko@ffst.hr

Jan Defrančeski
Sveučilište u Zagrebu
Sveučilišni centar za
integrativnu bioetiku
Ivana Lučića 1a
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: jdefranceski@gmail.com

Manca Erzetič
Inštitut Nove revije
Zavod za humanistiko
Vodovodna c. 101
SI-1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: manca.erzetic@institut-nr.si

Tin Fresl
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: tin.fresl3107@gmail.com

Josip Guć

Sveučilište u Splitu
Filozofski fakultet
Poljička cesta 35
HR–21000 Split
Croatia
e-mail: jguc@ffst.hr

Toma Gruica

Karl-Franzens-Universität Graz
Universitätspl. 3
AT–8010 Graz
Austria
e-mail: toma.gruica@protonmail.com

Paula Herceg

Ivana i Cvijete Huis 24
HR–49210 Zabok
Croatia
e-mail: paula.herceg1@gmail.com

Luka Janeš

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet filozofije i religijskih znanosti
Jordanovac 110
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: luka.janes@ffrz.unizg.hr

Hrvoje Jurić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: hjuric@m.ffzg.hr

Monika Jurić Janjik

Sveučilište u Zagrebu
Muzička akademija
Trg Republike Hrvatske 12
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: mjuricjanjik@muza.unizg.hr

Gábor Kovács

Kastélykert u. 3. II/12
HU–3000 Hatvan
Hungary
e-mail: gbrkvc3@gmail.com

Tomislav Krznar

Sveučilište u Zagrebu
Učiteljski fakultet
Savska cesta 77
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: tomislav.krznar@ufzg.unizg.hr

Damir Kukić

Univerzitet u Zenici
Filozofski fakultet
Fakultetska 3
BA–72000 Zenica
Bosnia and Herzegovina
e-mail: damirkukic@yahoo.com

Mislav Kukoč

Vrankovečka ulica 7
HR–10000 Zagreb
Croatia
e-mail: mkukoc@ffst.hr

Maija Kūle

Latvijas Universitāte
Filozofijas un socioloģijas institūts
Kalpaka bulvāris 4
LV–1050 Rīga
Latvia
e-mail: maija.kule@gmail.com

Rihards Kūlis

Latvijas Universitāte
Filozofijas un socioloģijas institūts
Kalpaka bulvāris 4
LV-1050 Rīga
Latvia
e-mail: rihards.kulis@gmail.com

Renato Matić

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: rmatić@fhs.hr

Béla Mester

Rákosszeg park 4
HU-1142 Budapest
Hungary
e-mail: mester.bela@abtk.hu

Lucijan Mofardin

Ferenščica I 72
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lmofardin@fhs.hr

Lea Mraz

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lea.mraz2004@gmail.com

Natalie Nenadic

University of Kentucky
Department of Philosophy
1415 Patterson Office Tower
US-40508 Lexington, KY
United States of America
e-mail: natalie.nenadic@uky.edu

Ivan Perkov

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet hrvatskih studija
Borongajska cesta 83d
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: iperkov@fhs.hr

Luka Perušić

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Odsjek za filozofiju
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: lperusic@ffzg.unizg.hr

Gašper Pirc

Dunajska 158
SI-1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: gasper.pirc@almamater.si

Hrvoje Potlimbrzović

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Ulica Lorenza Jäger 9
HR-31000 Osijek
Croatia
e-mail: hpotlimbrzovic@ffos.hr

Nina Ravnik Palka

Jamnikarjeva 51
SI-1000 Ljubljana
Slovenia
e-mail: nina.ravnik@almamater.si

Goran Rem

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Filozofski fakultet
Lorenza Jägera 9
HR-31000 Osijek
Croatia
e-mail: gremffos@gmail.com

Paula Rem

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku
Akademija za umjetnost i kulturu
Kralja Petra Svačića 1/F
HR-31000 Osijek
Croatia
e-mail: rehmpaula@gmail.com

Juraj Sepčić

Zazid 10
HR-51557 Cres
Croatia
e-mail: juraj.sepcic1@gmail.com

Ivan Smiljanić

Državni arhiv u Zagrebu
Opatička 29
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: ivan.smiljko@daz.hr

Damian Srša

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: damian.srsa@gmail.com

Tomislav Škrbić

Matica hrvatska Sisak
Rimska 9
HR-44000 Sisak
Croatia
e-mail: tomislav.skrbic@gmail.com

Nives Triva

Gimnazija Antuna Vrančića
Put Gimnazije 64
HR-22000 Šibenik
Croatia
e-mail: nives.triva@gmail.com

Matija Vigato

Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3
HR-10000 Zagreb
Croatia
e-mail: matijavigato@gmail.com

Dževad Zečić

Bulevar Kulina bana 28D/4
BA-72000 Zenica
Bosnia and Herzegovina
e-mail: dzevad.zecic@unze.ba

DONATORI
33. DANI FRANE PETRIĆA

DONORS OF THE
33rd DAYS OF FRANE PETRIĆ

**DONATORI 33. *DANA FRANE PETRIĆA* /
DONORS OF THE 33rd *DAYS OF FRANE PETRIĆ***

**Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih
Republike Hrvatske /
Ministry of Science, Education and Youth of the
Republic of Croatia**

**Primorsko-goranska županija /
Primorje-Gorski Kotar County**

**Grad Cres /
Town of Cres**

**Turistička zajednica Grada Cresa /
Tourist Board of Cres**

Cresanka d.d.

DANI FRANE PETRIĆA

Kronologija

1992. – 2025.

DAYS OF FRANE PETRIĆ

Chronology

1992–2025

- 1992** ○ Suvremena filozofska gibanja u Hrvatskoj, Sloveniji i Herceg-Bosni / Contemporary Philosophical Movements in Croatia, Slovenia and Bosnia and Herzegovina
- 1993** ○ Platon i platonizam / Plato and Platonism
 ○ Jezik i mišljenje, književnost i filozofija / Language and Thought, Literature and Philosophy
 ○ Stručni skup nastavnika filozofije i logike / Meeting of Lecturers of Philosophy and Logic
- 1994** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Filozofija prirode / Philosophy of Nature
- 1995** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Ekologija / Ecology
- 1996** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Lijepo u prirodi i umjetnosti / The Beautiful in Nature and the Fine Arts
- 1997** ○ 400. obljetnica smrti Frane Petrića / 400th Anniversary of the Death of Frane Petrić
- 1998** ○ Platon – platonizam – Petrić / Plato – Platonism – Petrić
 ○ Izazovi bioetike / The Challenges of Bioethics
- 1999** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Teorija kaosa / Theory of Chaos
- 2000** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Filozofija vremena / Philosophy of Time
- 2001** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Bioetika i znanost u novoj epohi / Bioethics and Science in the New Epoch
- 2002** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
 ○ Filozofija i tehnika / Philosophy and Technology

- 2003** ○ Petrić – platonizam – aristotelizam / Petrić – Platonism – Aristotelianism
- Demokracija i etika / Democracy and Ethics
- 2004** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
- Filozofija i odgoj u suvremenom društvu / Philosophy and Education in Contemporary Society
- 2005** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
- Teorija relativnosti i filozofija: Povodom 100. obljetnice Einsteino-ve Specijalne teorije relativnosti / Theory of Relativity and Philosophy: In Celebration of the 100th Anniversary of Einstein's Special Theory of Relativity
- 2006** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
- Filozofija, znanost, religija: Kompleksnost odnosa i granice dijaloga / Philosophy, Science, Religion: Complexity of Relations and Limits of Dialogue
- 2007** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
- Čovjek i kultura / Human and Culture
- 2008** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
- Filozofija i globalizacija / Philosophy and Globalization
- 2009** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
- Filozofija i mediji / Philosophy and Media
- 2010** ○ Petrić i renesansne filozofske tradicije / Petrić and Renaissance Philosophical Traditions
- Pitanja identiteta / Questions of Identity
- 2011** ○ Od Petrića do Boškovića: Mijene u filozofiji prirode / From Petrić to Bošković: Changes in the Natural Philosophy
- Filozofska gibanja na jugoistoku Europe / Philosophical Trends in Southeast Europe

- 2012** ○ Od Petrića do Boškovića: Hrvatski filozofi u europskom kontekstu / From Petrić to Bošković: Croatian Philosophers in the European Context
- Ideja sveučilišta / The Idea of the University
- 2013** ○ Od Petrića do Boškovića: Hrvatski filozofi u europskom kontekstu / From Petrić to Bošković: Croatian Philosophers in the European Context
- Perspektive filozofije / Perspectives of Philosophy
- 2014** ○ S Petrićem u žarištu: Hrvatski filozofi u europskom kontekstu / With Petrić in Focus: Croatian Philosophers in the European Context
- Povijesni svijet / Man-Made World
- 2015** ○ S Petrićem u žarištu: Hrvatski filozofi u europskom kontekstu / With Petrić in Focus: Croatian Philosophers in the European Context
- Zdravlje i kultura / Health and Culture
- 2016** ○ Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context
- Jezik i spoznaja / Language and Cognition
- 2017** ○ Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context
- Filozofija i ekonomija / Philosophy and Economy
- 2018** ○ Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context
- Ljudska priroda / Human Nature
- 2019** ○ Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy in Interaction and Context
- Um: koevolucija biologije i kulture / Mind: Coevolution of Biology and Culture
- 2020** ○ *Dani Frane Petrića* nisu održani zbog pandemije koronavirusa / *The Days of Frane Petrić* did not take place because of the coronavirus pandemic
- 2021** ○ Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy and Culture in Interaction and Context

- Istok – Zapad: komparativna filozofija i svjetska situacija / East – West: Comparative Philosophy and World Situation
- 2022** ○ Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy and Culture in Interaction and Context
- Svijet u filozofiji / World in Philosophy
- 2023** ○ Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy and Culture in Interaction and Context
- Iskustvo umjetnosti / The Experience of Art
- 2024** ○ Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy and Culture in Interaction and Context
- Ne-ljudske životinje u filozofiji i kulturi / Non-Human Animals in Philosophy and Culture
- 2025** ○ Hrvatska filozofija i kultura u interakciji i kontekstu / Croatian Philosophy and Culture in Interaction and Context
- Pojam budućnosti u filozofiji, znanosti i društvu / The Concept of the Future in Philosophy, Science and Society

Knjige u izdanju
Hrvatskog filozofskog društva
(za narudžbu, obratiti se na izdavastvo@hrfd.hr)

Books published by
the Croatian Philosophical Society
(to order, send your inquiry to izdavastvo@hrfd.hr)

Biblioteka *Filozofska istraživanja*

1. Damir Barbarić: *Preludiji. Povijesno-filozofijske studije* (1988.) 5,00 €
2. Pavo Barišić: *Dijalektika običajnosti. Utemeljenje filozofije prava u Hegela* (1988.) 5,00 €
3. Ante Čović: *Marksizam kao filozofija svijeta* (1988.) 5,00 €
4. Ivan Ivas: *Ideologija u govoru* (1988.) 5,00 €
5. Milan Kangrga: *Filozofija i društveni život. Rasprave, kritike i polemike* (1988.) 5,00 €
6. Anto Knežević: *Filozofija i slavenski jezici* (1988.) 5,00 €
7. Mislav Kukoč: *Usud otuđenja* (1988.) 5,00 €
8. Arne Markusović: *Naturalizam i apriorna spoznaja* (1988.) 5,00 €
9. Nenad Mišćević: *Radnja i objašnjenje* (1988.) 5,00 €
10. Zdravko Radman: *Simbol, stvarnost i stvaralaštvo. Oglad o percepciji* (1988.) 5,00 €
11. Nikola Skledar: *Čovjek i transcendencija. Antropologijski i socijalnofilozofijski ogledi* (1988.) 5,00 €
12. Lino Veljak: *Horizont metafizike. Prilozi kritici ideologijske svijesti* (1988.) 5,00 €
13. Vladimir Biti: *Pripitomljavanje drugog. Mehanizam domaće teorije* (1989.) 5,00 €
14. Marija Brida: *Tražnja. Filozofski ogledi* (1989.) 5,00 €
15. Milan Galović: *Bitak i ljubav. Max Scheler od fenomenologije do filozofijske antropologije* (1989.) 5,00 €
16. Goran Gretić: *Tradicija metafizike. Rasprave iz povijesti filozofije* (1989.) 5,00 €

17. Stipe Grgas: *Nietzsche i Yeats* (1989.) 5,00 €
18. Rada Iveković: *Indija – fragmenti osamdesetih. Filozofija i srodne discipline* (1989.) 5,00 €
19. Mirko Jakić: *Filozofija o znanosti* (1989.) 5,00 €
20. Mislav Ježić: *Mišljenje i riječ o bitku u svijetu. Filozofsko-filološki ogledi* (1989.) 5,00 €
21. Željko Pavić: *Zbiljnost i stvarnost. Prilog zasnivanju izvornog pojma svijeta* (1989.) 5,00 €
22. Darko Polšek: *Aporija realnog. Spoznajna teorija Nicolaia Hartmanna* (1989.) 5,00 €
23. Ljerka Schiffler: *Ideja enciklopedizma i filozofijsko mišljenje* (1989.) 5,00 €
24. Andrea Zlatar: *Istinito, lažno, izmišljeno. Ogledi o fikcionalnosti* (1989.) 5,00 €
25. Vanda Božičević: *Riječ i slika. Hermeneutički i semantički pristup* (1990.) 5,00 €
26. Ljiljana Filipović: *Filozofija i antipsihijatrija Ronalda D. Lainga* (1990.) 5,00 €
27. Blaženka Horvat: *Filozofski pogledi Marijana Tkalčića* (1990.) 5,00 €
28. Vladimir Jelkić: *Nietzsche i Adorno. Kritika filozofije u spisu »Negativna dijalektika«* (1990.) 5,00 €
29. Enes Karić: *Hermeneutika Kur'âna* (1990.) 5,00 €
30. Dubravka Kozina: *Nietzscheova „Velika politika“* (1990.) 5,00 €
31. Srđan Lelas: *Promišljanje znanosti* (1990.) 5,00 €
32. Josip Marinković: *Filozofija kao nastava* (1990.) 5,00 €
33. Gajo Petrović: *U potrazi za slobodom. Povijesno-filozofski ogledi* (1990.) 5,00 €
34. Milan Polić: *E(ro)tika i sloboda. Odgoj na tragu Marxa* (1990.) 5,00 €
35. Matjaž Potrč: *Intencionalnost i vanjski svijet* (1990.) 5,00 €

36. Sanja Roić: *Giambattista Vico. Književnost, retorika, poetika* (1990.) 5,00 €
37. Erna Banić-Pajnić: *Duhovno-povijesna raskršća. Poruke renesansne filozofije* (1991.) 5,00 €
38. Danijel Bučan: *Al-Gazali i Ibn-Ružd. Mišljenje u svjetlosti vjere i razuma* (1991.) 5,00 €
39. Dunja Jutronić-Tihomirović: *Lingvistika i filozofija. Ogledi o filozofijskoj utemeljenosti lingvistike* (1991.) 5,00 €
40. Anto Knežević: *Najstarije slavensko filozofsko nazivlje* (1991.) 5,00 €
41. Željko Loparić: *Optuženik Heidegger. Esej o opasnosti filozofije* (1991.) 5,00 €
43. Zlatko Posavac: *Novija hrvatska estetika. Studije i eseji* (1991.) 5,00 €
44. Nikola Skledar: *Zbilja religije. Religija o sebi i u socio-kulturnom kontekstu* (1991.) 5,00 €
45. Jere Tarle: *Albert Camus – Književnost, politika, filozofija* (1991.) 5,00 €
46. Miroslav Volf: *Budućnost rada – rad budućnosti. Pojam rada u K. Marxa i njegovo teološko vrednovanje* (1991.) 5,00 €
47. Franjo Zenko: *Samokritika komunističkog revolucionarizma* (1991.) 5,00 €
48. Marie-Elise Zovko: *Heideggerovo i Plotinovo poimanje vremena* (1991.) 5,00 €
49. Zvonimir Čuljak: *Nastanak Boškovićeve filozofije prostora i vremena* (1992.) 5,00 €
50. Esad Ćimić: *Sveto i svjetovno* (1992.) 5,00 €
51. Heda Festini: *Uvod u čitanje Ludwiga Wittgensteina* (1992.) 5,00 €
52. Ivan Kordić: *Hermeneutika Matije Vlačića Ilirika* (1992.) 5,00 €
53. Srećko Kovač: *Logika kao »demonstrirana doktrina«. Formalna logika u Kanta i najranija recepcija njezinih aspekata u Hrvatskoj* (1992.) 5,00 €

54. Ante Pažanin: *Um i povijest. Prilog praktičnoj filozofiji i filozofiji povijesti* (1992.) 5,00 €
55. Danilo Pejović: *Duh i sloboda. Ogledi i rasprave* (1992.) 5,00 €
56. Darko Polšek: *Peta Kantova antinomija. O autonomiji i uvjetovanosti znanja* (1992.) 5,00 €
57. Zlatko Posavac (ur.): *Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti. Zbornik iz 1968. godine* (1992.) 5,00 €
58. Ljerka Schiffler: *Humanizam bez granica. Hrvatska filozofija u europskom obzoru* (1992.) 5,00 €
59. Dario Škarica: *Spoznaja i metoda u Ruđera Boškovića* (2000.) 5,00 €
60. Jure Zovko: *Platon i filozofijska hermeneutika* (1992.) 5,00 €
61. Ivan Čehok: *Filozofija Stjepana Zimmermanna* (1993.) 5,00 €
62. Mihaela Girardi Karšulin: *Hrvatski renesansni aristotelizam* (1993.) 5,00 €
63. Filip Grgić: *Aristotel o istinitosti i lažnosti* (1993.) 5,00 €
64. Mirko Jakić: *Znanstveni realizam u filozofiji Hilary Putnama* (1993.) 5,00 €
65. Marko Josipović: *Filozofijska misao Georgiusa Raguseiusa* (1993.) 5,00 €
66. Ivan Koprek: *Kao dio mene. Etika – prijateljstvo – krepost* (1995.) 5,00 €
67. Stipe Kutleša: *Prirodnofilozofijski pojmovi Ruđera Boškovića* (1994.) 5,00 €
68. Edo Pivčević: *Mijena i jastva* (1993.) 5,00 €
69. Milan Polić: *Odgoj i svije(s)t* (1993.) 5,00 €
70. Igor Primorac: *Kazna, pravda i opće dobro* (1995.) 5,00 €
71. Abdulah Šarčević: *Iskustvo vremena* (1993.) 5,00 €
72. Ante Vučković: *Dimenzija slušanja u M. Heideggera* (1993.) 5,00 €
73. Pavo Barišić: *Filozofija prava Ante Starčevića* (1996.) 5,00 €
74. Sulejman Bosto: *Svijet i kontigencija* (1997.) 5,00 €

76. Mislav Kukoč: *Enigma postkomunizma* (1997.) 5,00 €
77. Ante Kusić: *Humanizam i kršćanstvo* (1995.) 5,00 €
78. Ivan Macan: *Wittgensteinova teorija značenja* (1996.) 5,00 €
79. Vjekoslav Mikecin: *Umjetnost i povijesni svijet. Sociološko-filozofske rasprave o umjetnosti i kulturi* (1995.) 5,00 €
80. Josip Oslić: *Utemeljenje etike kod Vladimira Solovjeva* (1994.) 5,00 €
81. Zdravko Radman: *Metafore i mehanizmi mišljenja* (1995.) 5,00 €
82. Sanja Roić: *Filozof u zrcalu. Ogledi o Giambattisti Vicu* (1996.) 5,00 €
83. Andrej Ule: *Znanost i realizam* (1996.) 5,00 €
84. Viktor Žmegač: *Književnost i filozofija povijesti* (1994.) 5,00 €
86. Krešimir Čvrljak: *Kršćanska etika Fausta Vrančića kao filozofija života* (1996. / 2002.) 5,00 €
87. Josip Ćurić: *Srcem se vjeruje. Blondelov stav pred apologetskim problemom* (2002.) 5,00 €
88. Blaženka Despot: *»New Age« i moderna* (1995.) 5,00 €
89. Stjepan Kušar: *Spoznaja Boga u filozofiji religije* (1996.) 5,00 €
90. Branimir Lukšić: *Pravo i etika. Odnos bitka i vrijednosti* (1995.) 5,00 €
91. Mladen Machiedo: *O modusima književnosti. Transtalijanistički kompendij* (1996., 2002.) 5,00 €
92. Miomir Matulović: *Ljudska prava* (1996.) 5,00 €
93. Željko Pavić: *Metafizika i hermeneutika* (1997.) 5,00 €
94. Zvonko Posavec: *Sloboda i politika* (1995.) 5,00 €
95. Nikola Skledar: *Čovjekov opstanak. Uvod u antropologiju* (1996.) 5,00 €
96. Zdenko Zeman: *Um i priroda. Kritika subjekta u djelu Maxa Horkheimer* (1996.) 5,00 €
97. Branko Bošnjak: *Filozofija istine* (1996.) 5,00 €
98. Rudolf Brajičić: *Filozofski eksperiment. Signifikantni i egzistentni vidici u filozofiji* (1996.) 5,00 €

99. Damir Buterin: *Nietzsche: Otkrivanje zablude* (1998.) 5,00 €
101. Darko Polšek: *Pokušaji i pogreške. Filozofija Karla Poppera* (1996.) 7,00 €
102. Zlatko Posavac: *Arnold kao estetičar. U kontekstu kontroverza hrvatske moderne* (1996.) 7,00 €
103. Igor Primorac: *Filozofija na djelu* (2001.) 7,00 €
104. Slaven Ravlić: *Poredak slobode. Politička misao Johna Stuarta Milla* (2001.) 7,00 €
105. Branko Despot: *Filozofija kao sistem* (1999.) 7,00 €
106. Milan Galović: *Uvod u filozofiju znanosti i tehnike* (1997.) 7,00 €
107. Marijan Krivak: *Filozofijsko tematiziranje postmoderne* (2000.) 7,00 €
110. Ante Pažanin: *Etika i politika* (2001.) 7,00 €
111. Nikola Skledar: *Osnovni oblici čovjekova duha i kulture. Uvod u antropologiju (II. dio)* (1998.) 7,00 €
112. Nenad Smokrović: *Priroda prirodnog zaključivanja* (2004.) 7,00 €
114. Ivan Markešić, *Luhmann o religiji* (2001.) 7,00 €
115. Vladimir Jelkić: *Nietzsche: Povratak vlastitosti* (2001.) 7,00 €
116. Milan Polić: *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića* (2001.) 7,00 €
117. Heda Festini: *Život i djelo Splitsanina Jurja Politea* (2003.) 7,00 €
118. Josip Ćurić: *Tomizam nekoć i danas* (2003.) 7,00 €
120. Berislav Žarnić: *U perspektivi dinamične semantike. Valjanost praktičnog zaključka* (2005.) 7,00 €
121. Raul Raunić: *Pretpostavke liberalnog razumijevanja čovjeka* (2005.) 7,00 €
122. Ivan Čehok: *Filozofija odgoja Eugena Finka* (2004.) 7,00 €
123. Lino Veljak: *Od ontologije do filozofije povijesti* (2004.) 7,00 €
124. Ljerka Schiffler: *Vetera et nova. Hrvatska filozofija u europskom obzoru* (2004.) 7,00 €

125. Željka Matijašević: *Lacan – ustrajnost dijalektike* (2005.) 7,00 €
126. Josip Oslić: *Vjera i um. Neoskolastički i suvremeni pristupi* (2005.) 7,00 €
127. Srećko Kovač: *Logičkofilozofijski ogledi* (2005.) 7,00 €
128. Marijan Krivak: *Protiv! Fragmenti o postmodernizmu, medijima, politici, Americi... i filozofiji* (2008.) 7,00 €
129. Milan Polić: *Činjenice i vrijednosti* (2006.) 7,00 €
130. Darko Suvin: *Gdje smo? Kuda idemo? Za političku epistemologiju spasa. Eseji za orijentaciju i djelovanje u oskudnom vremenu* (2006.) 7,00 €
131. Luka Tomašević: *Crkva pred izazovom globalizacije. Vrednovanje i kršćansko propitivanje* (2007.) 7,00 €
132. Elvio Baccarini i Snježana Prijić-Samaržija: *Praktična etika. Ogledi iz liberalnoga pristupa nekim problemima praktične etike* (2007.) 7,00 €
133. Nikola Skledar: *Filozofja i život* (2008.) 7,00 €
134. Alen Tafra: *Kulturni pesimizam u tradiciji filozofije povijesti* (2008.) 7,00 €
135. Iris Tićac: *Personalistička etika Karla Wojtyła* (2008.) 7,00 €
136. Marko Vučetić: *Filozofija egzistencije Cornelia Fabra* (2008.) 7,00 €
137. Maja Profaca: *Subjekt, nasilje i pravo na kontingenciju* (2009.) 7,00 €
138. Josip Sanko Rabar: *Filozofija i kršćanstvo* (2009.) 7,00 €
139. Vani Roščić: *Estetička misao Luigija Pareysona* (2010.) 7,00 €
140. Franjo Zenko: *Osvjetovljenje hrvatskog filozofskog duha* (2010.) 7,00 €
141. Milenko A. Perović: *Filozofske rasprave* (2011.) 7,00 €
142. Stjepan Špoljarić: *Ars historica Frane Petrića* (2012.) 7,00 €
143. Astrit Salihu: *Aporije moderne. Kritika velikih priča* (2013.) 7,00 €
144. Goran Sunajko: *Metafizika i suvremenost. Analiza modernih teorija suverenosti* (2015.) 7,00 €
145. Bruno Ćurko: *Kritičko mišljenje u filozofiji, logici i etici* (2017.) 7,00 €

146. Ivan Dodlek: *Dijaloški karakter umjetničkog djela* (2016.) 7,00 €
147. Matija Globačnik: *Izazov skepticizma. Utjecaj Humeove metafizike i moralne filozofije u Europi 18. stoljeća* (2016.) 7,00 €
148. Marita Brčić Kuljiš: *Teorija pravednosti u političkom liberalizmu. Pokušaj spašavanja liberalne demokracije u filozofiji Johna Rawlsa* (2016.) 7,00 €
149. Ljudevit Fran Ježić: *Razvoj Fichteova Jenskoga sustava transcendentne filozofije u kontekstu pokantovskih rasprava* (2016.) 7,00 €
150. Hrvoje Jurić: *Iskušenja humanizma* (2018.) 7,00 €
151. Bruno Matos: *Russell, religija i postsekularizam* (2018.) 7,00 €
152. Predrag Finci: *Što se sviđa svima. Komentari uz Kantovo shvaćanje umjetnosti* (2019.) 7,00 €
153. Lino Veljak: *Izazovi našeg vremena* (2020.) 7,00 €
154. Isuf Berisha: *Sjećanje, povijest, identitet* (2021.) 7,00 €
155. Kenan Šljivo: *Inferencijalizam i epistemologija* (2021.) 7,00 €
156. Marko Kardum: *Teorija umjetnosti Arthura C. Dantoa* (2021.) 7,00 €
157. Nino Čengić: *Komunitaristička kritika liberalizma* (2022.) 7,00 €
158. Igor Eterović: *Filozofija i bioetika planinarenja* (2023.) 7,00 €
159. Lovro Furjanić: *Transhumanizam i književnost* (2023.) 7,00 €
160. Denis Novko: *Uloga umjetnosti u razvoju Schellingova sustava filozofije* (2023.) 7,00 €
161. Hrvoje Jurić: *Iskušenja humanizma. Drugo, dopunjeno izdanje* (2023.) 7,00 €
162. Antonia Čačić: *Kroz pukotine svijeta: o istini u umjetnosti* (2024.) 7,00 €
163. Željko Pavić: *Pod vidom vječnosti! Uspon neoskolastike do filozofije u BiH i Hrvatskoj?* (2024.) 7,00 €
164. Tomislav Škrbić: *Umjetnost i sloboda* (2025.) 7,00 €

Biblioteka Zbornici

1. Ljerka Schiffler (ur.): *Zbornik radova VI. međunarodnog filozofskog simpozija "Dani Frane Petriša", Cres 13. – 17. srpnja 1997. (1999.)* 19,90 €
2. Igor Čatić (ur.): *Filozofija i tehnika* (2003.) 19,90 €
3. Pavo Barišić (ur.): *Demokracija i etika* (2005.) 19,90 €
4. Gordana Bosanac, Hrvoje Jurić, Jasenka Kodrnja (ur.): *Filozofija i rod* (2005.) 19,90 €
5. Milan Polić (ur.): *Filozofija i odgoj u suvremenom društvu* (2006.) 19,90 €
6. Mislav Kukoč (ur.): *Filozofija Mediterana* (2009.) 19,90 €
7. Tomislav Petković (ur.): *Teorija relativnosti i filozofija* (2009.) 19,90 €
8. Nikola Skledar, Ivana Zagorac (ur.): *Čovjek i kultura* (2010.) 19,90 €
9. Mislav Kukoč (ur.): *Filozofija i globalizacija* (2011.) 19,90 €
10. Sead Alić, Hrvoje Jurić (ur.): *Filozofija i mediji* (2014.) 19,90 €
11. Lino Veljak (ur.): *Gajo Petrović, filozof iz Karlovca* (2014.) 19,90 €
12. Ivana Zagorac (ur.): *O sportu drugačije. Humanistički aspekti sporta* (2014.) 19,90 €
13. Pavo Barišić (ur.): *Demokracija na prekretnici* (2014.) 19,90 €
14. Lino Veljak (ur.): *Filozofija, znanost i suvremenost* (2015.) 19,90 €
15. Mislav Kukoč, Marita Brčić Kuljiš (ur.): *Mediteranski korijeni filozofije* (2016.) 19,90 €
16. Ivana Zagorac (ur.): *Perspektive filozofije* (2016.) 19,90 €
17. Tomislav Krznar (ur.): *Filozofija je djelo* (2017.) 26,54 €

18. Goran Sunajko (ur.): *Rat i mir* (2017.) 26,54 €
19. Tomislav Krznar (ur.): *Filozofija i ekonomija* (2020.) 26,54 €
20. Ana Maskalan (ur.): *Reformacije i revolucije* (2021.) 26,54 €
21. Tomislav Krznar (ur.): *Filozofija i stvaralaštvo* (2021.) 26,54 €
22. Goran Sunajko, Hrvoje Jurić, Marija Selak (ur.): *Praktička ontologija. Povodom 70 godina Lina Veljaka* (2022.) 26,54 €
23. Boško Pešić (ur.): *O slobodi* (2022.) 26,54 €
24. Mislav Kukoč, Anita Lunić (ur.): *Filozofija i kultura Mediterana* (2023.) 30,00 €
25. Boško Pešić (ur.): *Iskustvo umjetnosti* (2025.) 30 €

Biblioteka Sabrana djela Pavla Vuk-Pavlovića

1. Pavao Vuk-Pavlović: *Spoznaja i spoznajna teorija* (Sv. 1, 2009.) 9,15 €
2. Pavao Vuk-Pavlović: *Filozofija odgoja* (Sv. 2, 2016.) 9,15 €
3. Pavao Vuk-Pavlović: *Vrednota u svijetu* (Sv. 3, 2007.) 9,15 €
4. Pavao Vuk-Pavlović: *Djelovnost umjetnosti* (Sv. 4., 2008.) 9,15 €
5. Pavao Vuk-Pavlović: *Povijesno-filozofski tekstovi* (Sv. 5, 2011.) 9,15 €
6. Pavao Vuk-Pavlović: *Pjesme i aforizmi* (Sv. 6, 2012.) 9,15 €
7. Pavao Vuk-Pavlović: *Prijevod* (Sv. 7, 2016.) 9,15 €
8. Milan Polić: *Život i djelo Pavla Vuk-Pavlovića* (Sv. 8, 2016.) 9,15 €

Bilješke / Notes

IZDAVAČ: Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb

ISSN: 1848-2228

ZA IZDAVAČA: Ivo Džinić

UREDNICI: Bruno Ćurko, Josip Guć, Lidija Knorr, Ana
Maskalan, Mira Matijević, Matija Vigato

POSLOVNA TAJNICA: Mira Matijević

PRIJEVODI,
LEKTURA I KOREKTURA: Bruno Ćurko, Josip Guć, Lidija Knorr, Ana
Maskalan, Mira Matijević, Matija Vigato

PRIJELOM TEKSTA I TISAK: GRAFOMARK, Zagreb

NAKLADA: 500 primjeraka